

II. fejezet

A természettudományi részleg közművelődéséről a kezdetektől 2000-ig

„Amíg, – igen helyesen – műveletlennek bélyegzik, aki nem ismeri József Attila költészetét, vagy Beethoven zenéjét, elsiklanak a legközségesebb erdei fák vagy rovarok ismeretének hiánya felett. Pedig ezek a lények az embert is befogadó természet integráns részei.”

Agócsy Pál (1981/b)

Kiállításaink

Néhány gondolat a természettudományos kiállításokról

A gyűjtemények megalakulásától napjainkig minden hazai természettudományos részleg igyekezett valamilyen követhető életstratégiát kialakítani, melynek egyik legfontosabb eleme a kiállító tevékenység volt. A külső megfigyelők és az érdeklődők ugyanis rendszerint ezen mérik le az adott szervezeti egység hatékonyságát.

A kiállítások közművelődési célkitűzéseit 1969-ben, „Az állandó, időszaki és vándorkiállítások fejlesztésének néhány feladata” című, a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya által jegyzett, kiadványban¹³⁵ az alábbiakban határozták meg:

*„– a múzeumlátogatók világnézeti, politikai nevelése;
– az emberek általános és szakmai műveltségének bővítése, elmélyítése;
– haladó hagyományaink, nemzeti kincseink feltárásán és bemutatásán keresztül a látogatók sokoldalú nevelése, művészeti ízlésének, esztétikai érzékének fejlesztése; más népek és nemzetek kultúrájának, művészetének, eredményeinek megismertetése.”*

---

¹³⁵ Az állandó, időszaki és vándorkiállítások fejlesztésének néhány feladata. Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya – Budapest. /1969/ –in.: MFM Adattára isz.: –

Ha a logikusnak tűnő mondanivalóról lehámozzuk a kissé zavaros aktuálpolitikai burkot, a társadalomtudományi rendezvények szempontsorához jutunk. A természettudományt úgy ahogy van mindenestől kihagyták. Valamivel később, a „Témamegosztás” c. fejezetben a következő mondat olvasható:

„Tudatosan befolyásolni és biztosítani kell azt, hogy a műszaki és természettudományi jellegű kiállítások száma és jelentősége az elkövetkezendő időkben növekedjék.”

A fenti megállapítással maradéktalanul egyet tudunk érteni, de ez semmiképp sem következik az általános alapelvekből. A leirat természettudománnyal kapcsolatos további okfejtései sem nélkülözik a kisebb–nagyobb logikai ellentmondásokat. Ezzel együtt elmondható, hogy a kiadvány (feltehetően humán végzettségű) készítői végre felfedezték a reáltudományokban rejlő lehetőségeket.

Mivel a közművelődési stratégiák rendszerint magukon viselik kidolgozóik korlátait, nem mindig harmonizálnak a tényleges közönségigénnyel. Ez ökológiai katasztrófa felé araszoló világunkban cseppet sem megnyugtató állapot. Ahhoz, hogy valaki felismerje szakágunk értékeit, nincs szüksége különleges ismeretekre, elegendő, ha „csak” kultúrember. Nézzünk erre egy helyi példát.

A természettudományos (állandó) kiállításokról 1893–ban Reizner János a következőket írta (idézi Fári és Kőhegyi 1985):

„...Ott van például Hamburg s annak nevezetes nagy könyvtára. A nagy, műveltség nem veszi azt igénybe, s így a nagy közönség műveltségi állapotára maga a könyvtár közvetlen hatással nincsen. A világváros nagy szellemi kincstárát a legutóbbi évben is összesen 3126 olvasó kereste fel, jórésztben vidékiek, a helybeliek közül pedig főként azok, kik szorosabban a tudományokkal foglalkoznak, s a nagy közönség soraiból valók elvéve fordultak csak elő.

Ellenben az ottani hírneves természetrajzi és népiismereti múzeumot a tömegek látogatják. Naponként ezrek és ezrek járnak oda, hol a nagy közönség a pusztaszemlélet által is ismereteit gyarapítja s műveltségét fokozza.

Úgy vagyok meggyőződve, hogy a mi nagy közönségünk egy természetrajzi gyűjtemény felállításával fog legjobban a művelődés ösvényére jutni. A legegyszerűbb ember is a természet gazdag és változatos alakulásainak szemléletén gyönyörködni fog legelőbb s felébred benne a gondolkodás, párhuzamot von maga, otthona, környezete és a tapasztalatok között, s ez a gondolkodás és egybevetés mindennél jobban fogja ösztönözni az olvasásra, az ismeretek gyarapítására és lassanként az egyszerű ember kiemelkedik az ő szűk látóköréből, kis világából.

A nagyközönségre nézve igazán művelő s tanító hatása csakis egy természetrajzi múzeumnak lesz. Aki itt megfordul, a pusztaszemlélet által is tanulni, tapasztalni fog. S a közvetlenség a tudásnak oly erőt s tápot kölcsönöz, hogy a szerzett ismeretek nemcsak maradandók lesznek, de mind szélesebb körökben fognak elterjedni.”

A leírtakhoz nincs mit hozzátenni. Logikus, világos okfejtés, mely napjainkra sem veszített aktualitásából. Számunkra különös megtiszteltetés, hogy a „Vidék Magyarország” szakmai döntéshozói közül először a szegedi könyvtár- és múzeumigazgató ismerte föl az állandó kiállításokra alapozott természettudományos közművelés egyedi vonzerejét.

Egyet kell értenünk Fári Irénnek (1999) azzal a megjegyzésével, hogy a könyvtárban eltöltött esztendőik alapvetően átalakították Reizner szemléletét. Ne felejtsük el, hogy ő volt az, aki 1888-as tervezetében még semmilyen szerepet sem szánt a természettudományra, sőt az addig összegyűlt tárgyakról is szívesen megszabadult volna (Fári 1999).

Napjaink terminológiáját használva, a környezettudatos életmód és az ember-társaink iránt érzett felelősség összetartozó fogalmak. Ha csak ezt az egyetlen felismerést sikerül a célközönséggel tudatosítani, a kiállítások rendezőinek igyekezete nem veszett kárba.

A természettudományos kiállítások klasszikus csoportosítása és az egyes csoportok főbb jellemzői

A leggyakrabban előforduló kifejezések és alapfogalmak egyértelmű használatát segíti, ha mindjárt az elején megkíséreljük vázlatosan áttekinteni azokat.

Az első kérdés az, hogy mit is tekinthetünk kiállításnak. Erre azért nem könnyű válaszolni, mert nincsenek „írásban rögzíthető” határvonalak. Sokan már néhány (felirattal, vagy anélkül) kitett tárgyat is kiállításnak könyvelnek el, mások ragaszkodnak az igényesebb bemutatókhoz.

Ha pragmatikusan nézzük a dolgokat, egyetlen közszemlére ítéltetett tárgynak ugyanolyan hosszú nevet lehet adni, mint bármely több száz négyzetméter alapterületű állandó kiállításnak. Igaz így semmivel sem jutunk több információhoz, mintha kirakaton keresztül egy mosószer flakont bámulnánk, de ez a munkajelentésből nem derül ki.

Saját részünkről a háttér információ nélküli tárgyakat egyszerű dekorációnak, a kis terjedelmű, legfőbb néhány alapinformációval ellátott tárgy-együtteseket figyelemfelkeltő bemutatónak tekintjük. A külsősöknek történő tárgykölcsönözések tartalmilag sem sorolhatók a kiállítások közé. Kivételek (mint mindig és mindenhol) természetesen most is léteznek. Néhány rendezvény reklámértéke annyira jelentős lehet, hogy a megjelenés bármely formája „fontos eseményé” válik (ilyen pl. az 1971. évi budapesti Vadászati Világkiállításra némi huzavona után felküldött tűzokkaskas dermoplastika esete).

A kiállítások besorolásának szempontjai

A kiállítások klasszikus csoportosítása az időfaktor, a rendezvény helyszíne és a célközönség alapján történik. Újabb szempontként az információs bázis szerinti tagolás említhető.

Időfaktor szerinti csoportosítás

A rendezvények időtartama szerint beszélhetünk állandó, időszakai és alkalmi kiállításokról, melyek főbb jellemzői az alábbiak.

1./ állandó kiállítások

Nyitva tartásuk tartamossága minden esetben meghaladja az 1 esztendőt. A Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya által jegyzett 1969. évi kiadvány (a továbbiakban MMMF 1969) szerint általában 7–8 évre készülnek. Ez mindenképp idealizált állapotot tükröz, a gyakorlati váltási periódus 10–15 évre tehető.

2./ időszakai kiállítások

Nyitva tartásuk tartamossága rendszerint nem haladja meg az 1 esztendőt. Ennél hosszabb időre legfőbb valamely pénztelen periódus áthidalására érdemes effajta kiállításban gondolkodni. Sajnos az esetek többségében az ilyen ideiglenes jelleggel létesült összeállítások, az anyagi nehézségekkel együtt, állandósulnak.

Az egy esztendő időszak a kiállítások jellege szerint tovább bontható (MMMF 1969):

2/a. (Tulajdonképpen) Időszakai kiállítások, melyek 1–4 hónap időtartamra készülnek.

2/b. Jubileumi kiállítások, ezek 2–6 hónap, esetleg 1 év időtartamúak.

A megkülönböztetést erőltetettnek érezzük. A vándorkiállítások időbeni kategorizálását (2–4 hét egy helyen –MMMF 1969) ugyancsak nem tartjuk indokoltnak, mivel ezek több rendeltetésű összeállítások. Időszakai és alkalmi kiállításoként egyaránt funkcionálhatnak, sőt (mint az Szegeden is megtörtént) ideiglenesen akár az állandó kiállítás szerepét is átvehetik.

3./ alkalmi kiállítások

Rendszerint valamilyen nevezetes alkalomra készült, rövid ideig látható rendezvények. Nyitva tartásuk tartamossága néhány nap, kivételes esetekben néhány hét.

A kiállítások tagolása helyszíneik alapján

A rendezvény helyszíne alapján léteznek lokalizált (adott kiállítási térhez kötődő) és mobil (más néven vándor) kiállítások.

A kiállítások osztályozása célközönségük szerint

A témaválasztás eleve megszabja, hogy az adott kiállítás milyen létszámú és érdeklődésű látogatói kör számára készül. Amennyiben információs bázisa széles spektrumú, továbbá az ismeretanyag specializációs foka alacsony, úgy *ismeretterjesztő* kiállításról beszélhetünk.

A különleges igényeket kielégítő ún. „*réteghiállításokra*” ennek épp az ellenkezője igaz. Információs bázisuk rendszerint szűkebb, mint az ismeretterjesztő kiállításoké, specializáltságuk viszont lényegesen nagyobb. Mivel alkotóik eleve szűkebb embercsoportot szólítanak meg, a látogatottság mértéke általában csekély.

Ezen a tényen semmilyen vezetővel, katalógussal, vagy képeslappal nem lehet segíteni, valószínűleg nem is kell. Teljes érdektelenség esetén rendszerint az a baj, hogy előzetesen rosszul becsülték fel a lehetséges közönséget.

A félreértések elkerülése végett azt egy percre sem állítjuk, hogy a réteghiállítások között nincsenek kiemelkedő színvonalú, időtálló alkotások, csupán a különbségekre igyekeztünk rávilágítani.

A kiállítások csoportjai információs bázisuk alapján

A tárgyakhoz adott információ jellege elsősorban az adott szakember(ek) felkészültségétől és szemléletétől függ. Ez a humán faktor tekinthető a mindenkori változtatások elsődleges hajtóerejének.

A közölni kívánt tudásanyag jellege az elmúlt évszázad során alapvető változáson ment keresztül. Kezdetben világszerte a tárgyanyaghoz szignifikánsan kötődő, –jobb kifejezés híján– az *alapinformációkat közlő természettudományos múzeumi kiállítások* domináltak. Később (hazánkban a MMOK megalakulása utáni időktől) a szűkebb tárgyi keresztmetszetet felvonultató, egy vagy több kérdéskör köré csoportosított *tematikus kiállítások* kerültek előtérbe. Vizsgáljuk meg mindkét alaptípust kissé tüzetesebben.

I./ Alapinformációkat közlő kiállítások

Rendezői a „kötelező” taxonómiai–morfológiai ismertetésen túl, főleg a tárgyanyag esztétikai hatására építenek. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a tárgyakban rejlő „belső erőt” kísérelik meg a nagyközönség számára hasznosítható információvá

óvá alakítani. Ilyen bemutatót – amennyiben az anyag korrektil határozott – elvileg bárki készíthet, aki némi térlátással bír, és nem rest utána nézni a legalapvetőbb tudományos ismereteknek.

A természet sokszínűsége önmagában is lenyűgöző. Így az sem meglepő, hogy az alapinformációkat közlő kiállítások közönségsikere semmivel sem marad el a tematikus kiállításokétól. (Erről később még szó esik.) Mivel az ilyen jellegű alkotások mindig az adott raktári anyagra épültek, nagyobb változtatások elég ritkán következtek be. Az elkerülhetetlen apróbb átalakítások mértéke alatta maradt annak az ingerküszöbnek, ami felett az átlag látogató már változást érzékel. Ha a közönség hosszabb időintervallumon keresztül ugyanazt a megbízható minőséget kapja, az szerencsés esetben tetemes vonzerőt jelenthet. Ezt az alapelvet a marketingben is sikeresen alkalmazzák.

Az alapinformációkat közlő kiállítások jellegükből adódóan többnyire témavázlat és forgatókönyv nélkül készülnek. Igényesebb kivitelezésnél azonban semmiképp sem árt, ha legalább a témavázlat szintjén átgondoljuk az előttünk álló feladatokat. Eddigi tapasztalatainkra támaszkodva állíthatjuk; a többletmunka rendszerint megmutatkozik a „végtermék” minőségében.

A raktárkiállítás önálló műfaj, amelynek megvannak a speciális szabályai. Az itt szerzett élmény nem téveszthető össze egy tényleges raktár megtekintésével. Az összeállítások készítőinek ügyelni kell arra, hogy a tárgyakhoz milyen installációt társítanak. A körbejárhatóságot, a tárgyakra történő rálátást és a nézelődés lehetőségét nagyobb csoportok számára is biztosítani kell. A bemutató összehatása érdekében a zsúfoltság (és az ezzel törvényszerűen együtt járó „igazi raktári jelleg”) mindenképp kerülendő. Az „esztétikai érzék feletti mennyiségben” kirakott tárgyanyag még a „legtudományosabb elrendezésben” sem egyéb felesleges tehernél, amelytől sürgősen meg kell szabadítani a kiállítást.

Összegzőképp megállapíthatjuk, hogy az igazán kiemelkedő, maradandó élményt nyújtó alkotások ebben a műfajban is gondos tervezést és alapos szakirányú háttérmunkát igényelnek.

II./ Tematikus kiállítások

A tematikus kiállítások lényege a tárgyakban rejlő információk minél szélesebb körű kibontása és meghatározott vezérlőelvek szerinti csoportosítása (Agócsy 1978/79, 1981/a). A kiterjesztő jellegű megfogalmazásból adódik, hogy nagyon sokféle vezérlőelvet tudunk elképzelni.

Az, hogy mit tekintünk alapinformációnak és mit rendszerezett adatközlésnek tudományáganként változik. Ha egy ország bélyegeit időrendi sorrendben rakjuk ki, alapinformációkat közlő kiállítást hozunk létre. Ezzel szemben valamely élőhely szukcessziós fázisainak kronológián alapuló bemutatása tematikus összeállítást eredményez.

Különösen az ismeretterjesztő célzatú természettudományos állandó kiállítások esetében örök vita tárgya a tematizáltsági fok. A tudományos babérokra törő, rendszerint szegényes tárgyanyagot felvonultató, magyarázó blokkokkal, elektro-

nikus információkkal és grafikai modellekkel teletűzdelt „okoska” kiállításokat a forgatókönyv íróján és a lektorokon kívül rendszerint senki sem szereti. Mivel a közönség a lábával szavazva messzire elkerüli az efféle bemutatókat, a közölni kívánt információ a transzformációs hiba következtében elvész.

Az állandó kiállítások létrehozásának főbb elemeiről

A kiállítások mindig behatárolt anyagi (konkretizálható tárgyi, valamint pénzügyi) és humán feltételrendszer mellett valósulnak meg. Bár ezek a tényezők közvetlenül a munkálatok volumenére hatnak, közvetve meghatározzák a kitzhető célokat is. Szerepük erősen stabilizáló, hiszen tervezni kizárólag az anyagi források által kijelölt keretek között lehet (illetőleg érdemes).

A KMI korszakban valóságos rituáléja alakult ki az állandó kiállítások készítésének. Ebben a szükséges lépések keverednek a túlszabályozás elemeivel. Tekintsük át mindkettőt a már többször idézett minisztériumi kiadvány (MMMMF 1969) alapján.

Először azt nézzük át, ami időtálló. Ilyenek például a *rendezési alapelvek*, melyek a következők:

- „1./ Kiállítások előkészítése
  - a./ *Kiállítási tervek összeállítása*
  - b./ *Tématerv készítése*
  - c./ *Forgatókönyv készítése*
- 2./ Kiállítások kivitelezése
  - a./ *Előkészítő munkák*
  - b./ *Helyszíni rendezési munkák*
- 3./ Kiállítások átadása, átvétele
- 4./ Kiállítások karbantartása, lebontása”

Ellenpontként idézzünk szó szerint néhány, „igazán hivatalosan hangzó” előírást.

- „1./ *A tématervet a rendező múzeum a művészeti tervezővel együttműködve a megvalósítást megelőző év június 30-ig köteles elkészíteni.*
- *A tématervet a Múzeumi Főosztály hagyja jóvá, az illetékes országos múzeumok bevonásával. Határozatáról az érdekelt múzeumot és a Központi Múzeumi Igazgatóságot értesíti.*

– *A forgatókönyvet a Múzeumi Főosztály lektoráltatja és hagyja jóvá. Határozatáról az érdekelt múzeumot és a Központi Múzeumi Igazgatóságot értesíti.*

3./ Az elkészült kiállítást szakmai szempontból bizottság veszi át. A bizottságot a Múzeumi Főosztály hívja össze, és abba szükség szerint szakértőket hív meg. Az átvételről jegyzőkönyv készül. Az átvételt olyan időpontban kell megtartani, hogy az esetleges változásokat a kiállítás megnyitásáig végre lehessen hajtani.

– *A kiállítás bútorzatát a rendező múzeum leltárba veszi. A leltárba vételt a kiállítás megnyitása után a kiállítás kivitelezési munkáinak vezetője, a múzeum vezetője, vagy annak megbízottja, és a KMI megbízottja végzi. A leltárfelvételt követő 15. napig a könyvjóváírási formanyomtatványt kitöltve a múzeumnak meg kell küldeni.*

4./ A kiállítások lebontását a Múzeumi Főosztály rendeli el. A bontást a rendező múzeum végzi, azonban indokolt esetben a KMI közreműködését kérheti.”

Annak ellenére, hogy rend a lelke mindennek, a fenti felsorolással nem kívánunk tippeket adni egyetlen gazdasági szakembernek, vagy jelenlegi döntéshozónak sem.

Az „ereje teljében lévő” KMI népművelői 1972-ben 2 újabb szempontsört állítottak össze¹³⁶. Ezek „a kiállítások művészeti tervezésének és kivitelezésének, valamint hasznosításának” kérdéseire vonatkoztak és nem kevesebb, mint 18 (12+6) pontot tartalmaztak. Az itt lefektetett alapelvek érvényesülésére egy 12 fős vizsgáló bizottságot hoztak létre. A konglomerátumot a szóban forgó tevékenységi körön belül megindult, de egyenlőre még kiforratlan specializáció biztos indukátorának tekinthetjük.

A leírtakat nem kívánjuk pontonként értékelni, de annyi bizonyos, hogy új szakma született. A megalkandó ellenőrző bizottság a gyermekbetegségek közé sorolható.

Az eltelt 3 évtizedben a legtöbb kérdés tisztázódott. A napjainkra kialakult munkamegosztást is figyelembe véve a kiállítások elkészítésének 2 alapesete lehetséges.

1./ A rendező szerepe dominál.

2./ A kiállítás elkészítése csoportmunka, a rendező szerepe a koordinációra és a menedzselésre szűkül.

A kiindulás mindkét esetben ugyanaz. Először el kell dönteni, hogy mit is akarunk létrehozni. A célok körvonalazását és az alapelveket a rövidebb (rendszerint 1–5 oldal terjedelmű) témavázlat tartalmazza. Ez akkor tekinthető teljes értékűnek, ha szerzője (összeállítója) a szakmai részekon kívül átgondolja a kivitelezés

¹³⁶ Állandó kiállítások vizsgálata KMI /1972/: Szempontok a kiállítások tervezésének és kivitelezésének, valamint hasznosításának vizsgálatához – Budapest. (A kísérőlevél datálása 1972. 05. 15.) –in.: MFM Adattára isz.: 184/1972 V. 20.

lehetséges módozatait is. Mivel a megjelenítés az adott tárgyanyaghoz és témakörhöz „szabott” installációt igényel, már a témavázlathoz ajánlatos részletes látványtervet készíteni.

A hogyan kérdésére a kiállítás sarokkövének számító forgatókönyv adja meg a választ. A két alaptípus elkülönülése igazából ettől a ponttól kezdődik.

1./ A rendező szerepe dominál

Amennyiben nincs külön menedzser, művészeti vezető, műszaki vezető és szakmai instruktor, ezek feladatát is a rendező veszi át. Aki elvállalja ezt a szerepkört, nincs irigylésre méltó helyzetben. Minden lépését alaposan meg kell fontolnia, mert a forgatókönyv megírása, vagy a részjegyzőkönyvek átvétele után minden szakmai, művészeti és gazdasági döntés felelőssége rá hárul. Helyzetéből adódóan szelektálnia kell a jobbító szándékú és a használhatatlan bírálatok között Agócsy Pált (1978/79) idézve:

„Természetes, hogy valamilyen tudományos igazságot sokféle módon lehet bemutatni, de nem biztos, hogy ezek a módozatok jobbak, mint egy másik. A kiállítás forgatókönyvét és építését megtervező szakembernek megvannak a maga elgondolásai bemutatásról, ha ezt másvalakinek az övétől szakembernek eltérő ötlete megzavarja attól a kiállítás nem lesz jobb.”

Mondhatnánk azt is; márpedig ilyen ember nincs, mert a polihistorok kora régen leáldozott, de a megállapítás nem lenne helytálló. A kisebb létszámú (műzeumi) szakági egységek (osztályok, csoportok stb.) életében a rendező–centrikus ténykedés napi gyakorlatnak számít. Számos zseniálisan jó kiállítás köthető egyetlen személyhez. Úgy tűnik a szükség előbb–utóbb mindenkit kitanít erre a mestersegre, aki a szűken vett szakmai ismereteken kívül közművelő vénával is bír.

2./ A kiállítást elkészítése csoportmunka, rendező szerepe a koordinációra szűkül

Ez a MMOK korszakban kialakított, majd a KMI idején továbbfejlesztett gyakorlat elsősorban a gazdagabb központi (budapesti) múzeumok közművelődésére jellemző. A többiek számára az alapkérdés úgy fogalmazható meg, hogy az adott rendezvényhez sikerül-e tőkeerős szponzorokat találni, vagy nem. Ha igen, akkor belépőjegyet váltottak a rendszerbe.

A csoportmunkára épülő kiállítások főbb láncszemei: a forgatókönyv írók, a szakmai koordinátor, a művészeti vezető, a műszaki vezető és a menedzser.

Kidolgozói –igen helyesen– abból indulnak ki, hogy a legtöbb szintézisre törekvő forgatókönyv széles tudományos spektrumú. Optimális esetben a részletek kimunkálását az érintett szakterületek specialistái végzik. Ezután a szakmai részért felelős koordinátor az elfogadott rendezőelv(ek)re támaszkodva egységesíti az anyagot. Innentől kezdve a kiállítás tényleges rendezését átveszi a menedzser, a

tágabb értelemben vett szakiparos gárda (ide soroljuk a preparátorokat, grafikusokat, fotósokat, világítástervezőket stb.) és a művészeti vezető.

A profikra alapozott állandó kiállítások előnyei közül első helyen a garantált minőség emelhető ki. Aki ebből a viszonylag behatárolt körben művelhető tevékenységből él, ha a pályán kíván maradni, semmiképp sem engedheti meg magának a „selejtet”. A megrendelő abban is biztos lehet, hogy a rendezvény nem fog szervezési problémák miatt meghiúsulni. Árnyoldalként talán a sorozatgyártás „melléktermékének” számító jellegtelenséget említhetjük.

Miután számos kiállítás munkálatait ugyanaz a csapat végzi, elvétele ugyan, de előfordul, hogy az alkotások a kelleténél jobban hasonlítanak egymásra. Szemmel láthatóan hiányzik belőlük az a „személyiség többlet”, amely csak az igazán jól sikerült, rendező-centrikus kiállítások sajátja.

Az uniformizáltság az installáción, az alapszínválasztáson, a képméreteken, továbbá a tárlók megszerkesztésén érhető tetten. A művészeti és technikai azonosságok akkor igazán bántóak, ha a tudományos szakágak meglehetősen távol esnek egymástól (pl. régészet és irodalomtörténet).

A kiállítások továbbfejlesztésének lehetőségeiről

I./ Alapinformációkat közlő kiállítások

Legyen szó bármilyen típusú kiállításról, nagyon fontos kérdés, hogy milyen formában tudjuk az ismertanyagot a lehető leghatékonyabban átadni a célközönségnek.

Az alapinformációkat közlő kiállítások jelzőrendszere szinte kizárólag a vizualitásra épít, ami az összeállítások belső sajátosságaiból eredeztethető. Az információk „több csatornássá” tétele az esetek többségében megoldható ugyan, de a lehetőségek eléggé behatároltak. A korlátok érzékeltetése kedvéért nézzünk egy negatív és egy pozitív példát a hang felhasználására. A polcokra rakott madár dermoplasztikák mellől jövő vidám csicsérgés rendszerint megdöbbenést kelt az emberekben. Ezzel a hanghatással semmilyen többletinformációt nem nyerünk, ráadásul a súlyos formai hiba végletesen diszharmonikussá teheti az összképet. Jó választás lehet viszont egy videón, vagy CD-n látható–hallható gyűjteményismertetés, esetleg a kiállításban szereplő ritkább fajok elterjedésének és életmódjának audiovizuális ismertetése.

II./ Tematikus kiállítások

Az igazán sikeres tematikus ismeretterjesztő kiállítások tényanyaga gyakorlatilag korlátlanul bővíthető. Ugyanez vonatkozik az információátadás módozataira. A látás és a hallás mellett a szaglás, sőt a tapintás is bekapcsolható a transzformáció folyamatába. Az érzékelés rendszereinek, továbbá a tágabb értelemben vett

virtuális térnek a felhasználásával a látogatók aktív részesei lehetnek a történéseknek. Megnyílik az út az ún. interaktív (élményszerző) kiállítások felé.

Ezek, bár látszólag merőben új alapelvekre épülnek, lényegüket tekintve a tematikus kiállítások metodikailag továbbfejlesztett változatai. Az interaktivitás a mi olvasatunkban olyan transzformációs módszer, amely az adott témakör ismeretanyagának alaposabb rögzítésére szolgál.

A Csongrád megyei múzeumi szervezet meghiúsult kiállításairól

A természettudományi részleg történetét végigkísérik azok az elképzelések, amelyek valamilyen okból meghiúsultak. A soha meg nem valósított nagyobb volumenű tervek tetemes hányada leendő kiállításokkal kapcsolatos, ami nem a véletlen műve. A megrendelésre készülő alkotások ugyanis mindig valamilyen elvárást valósítanak meg. Ez szerencsésebb esetekben lehet a közönségigény, vagy egy jól kidolgozott szakmai koncepció, de ugyanilyen eséllyel megjelenhet az öntörvényű hivatali bölcselet, valamint az eleve pótcselkvésnek szánt, minden alapot nélkülöző változtatási szándék.

A szűken vett szakmai kötöttségektől való távolságtartás következtében az ilyen kívülről megszült elképzelések, bár mindig az adott kor kérdéseire keresték a válaszokat, sohasem kötődtek túl szorosan a valósághoz. Jellegüknél fogva egyaránt szabadabb teret engedtek a szárnyaló fantáziának és az ellentmondást nem tűrő voluntarizmusnak.

Mivel a régi kudarcokból tanulhatunk a legtöbbet, ismerkedjünk meg legalább vázlatosan a zátonyra futott próbálkozásokkal.

Legkorábbi példaként a Camillo Schaufuss ügy említhető. Reizner János könyvtár- és múzeumigazgató a neves meissenai entomológus „természetrajzi múzeumának” tárgyanyagával kívánta kitölteni a leendő kultúrpalota, (akkor még) túl tágasnak tűnő termeit. (Az épületet a millenniumi ünnepségek keretében, 1896. 09. 06-án nyitották meg –Fári–Nagy 2002–.)

1954-ben a „Fejldéstörténeti kiállítást” a kollégák hallgatólagos támogatásával (lásd a rendezése körüli bonyodalmakat) megszüntették. Csongor Győző megkísérelte legalább azt elérni, hogy a lebontott helyére szakágazonos, vagyis ismét természettudományos kiállítás kerüljön.

A Tisza vidéket bemutató tervezett összeállítás „A Fehértó életével” együtt szélesebb látókörű áttekintést nyújthatott volna környezetünk élővilágáról. Ennek megnyitását a II. ötéves terv első évében tervezte.

A diorámás megoldásokra építő elképzelés semmiképp sem azonos a későbbi, hasonló című („A Tisza élővilága”) állandó kiállítással, bár a felvázolt tematika

alapján egyfajta előfutárának tekinthető. Bizonyítékul lássuk az idézett tervezet főbb pontjait¹³⁷:

- a./ *A Tisza ártér növényzete*
- b./ *Rovar, madár stb. élővilága*
- c./ *A Tisza halai*
- d./ *A folyó életközössége*
- e./ *Mocsarak–morotvák élővilága*
- f./ *A Tisza szabályozás és az élővilág változása.*”

A témaválasztást egy új kutatás irány megjelenése is motiválta. Ebben az időben ugyan még nem alakult meg a Tiszakutató Bizottság, de már javában folytak az előkészületek.

A Csongrád megyei hullámterek természetvédelmi szempontú felmérései meglehetősen kezdeti stádiumban voltak.

Az alapkérdés ebben az időben úgy vetődött fel, hogy a Tisza mentén melyek a főbb természeti értékek. Csongor Győző a hullámterek jellegzetes élőhelyeinek bemutatásával erre kívánt választ adni.

1955-ben érdekes cserét határoztak el. A lebontott „Fejlődéstörténeti kiállítás” helyére Budapestről hozattak volna egy másik, reményeik szerint elfogadhatóbb minőségű „Fejlődéstörténeti kiállítást”. A lebonyolításért felelős munkatársak névsora: Csongor Győző, Bálint Alajos, Dienes István, Boros Ilona, Gera Mihály¹³⁸.

Ha jól belegondolunk a „Fehér-tó élete” mellett egy egészen más tematikájú kiállítás mindenképp elkelt volna. Különösen akkor, amikor a fejlődéstörténet az általános- és középiskolai tantervekben egyaránt szerepelt. Az elképzelés sorsát minden bizonnyal az áthelyezésre ítélt Hazslinszky-féle „Fejlődéstörténeti kiállítással” kapcsolatos korábbi huzavonák pecsételték meg.

Az eddig ismertetett kiállítás tervezetek közvetett módon a raktári anyag feltöltését szolgálták. A kiállítások preparátum szükséglete konzekvensen és lényegesen felülmúlta a rendelkezésre álló készleteket. Az 1950-es évek végétől kezdve, a gyűjtemény gyors gyarapodásának köszönhetően, a dolgok fordított előjelet kaptak. Minden kiállítással kapcsolatos felvetés tárgykihelyezéssel társult, ami (nyílt, vagy burkolt) terjeszkedési szándékra utal. Ezzel természetesen nem azt állítjuk, hogy lemondtak volna a kiállításokkal járó fejlesztési lehetőségről, de a mérték alapvetően megváltozott. Nem a gombhoz keresték a kabátot, mint korábban.

¹³⁷ A II. ötéves terv célkitűzései (piszkozati példány)

–in.: MFM Adattárisz.: –

¹³⁸ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1955. évi munkaterve

–in.: MFM Adattárisz.: –

1960-ban Csongor Győző munkatervében szerepelt a „Maros élővilága” c. kiállítás rendezőkönyvének az elkészítése. A kiállítást Makóra szánták, de az ötletet rövidesen (talán még ugyanebben az évben) el is vetették¹³⁹.

A további történések értékeléséhez nélkülözhetetlen a mozgatórugók ismerete. Ha másért nem, hát azért, mert 1957-ben új munkatárs vette át állattárunk kezelését. Marián Miklós közművelődéssel kapcsolatos elgondolásait az 1967-ben Agócsy Pálhoz írt leveléből ismerhetjük meg¹⁴⁰.

- „1./ *A természettudományokra vidéken igen nagy szükség van. Azt hiszem ez kétségen kívüli tény.*
a. / a kultúrához a természettudományi ismeretek nélkülözhetetlenek
b. / tapasztalat szerint az emberek csak nagyon felületesen ismerik lakóhelyük növényeit, állatait, ásványait
c. / a természet törvényeit meg alig
d. / a technikai ismeretek mellett háttérbe szorulnak a biológiaiak, mutatkozik a haladásban is bizonyos egyoldalúság.
 2./ *Mindkét kiállítási formára szükség van. Nagyobb városokban állandókra és időszakiakra, kisebb helyeken vándorokra.*
 3./ *A kiállítás elsősorban tájjellegű legyen. (Indoklását, elgondolásaimat röviden elmondtam legutóbbi értekezletünkön, hozzászólásomban.)...”*

A fentiek ismeretében egyáltalán nem meglepő, hogy Marián Miklós „A Fehértó élete” c. állandó kiállítás (1962-ben történt) lebontása után a „felszabaduló madárpreparátumokból” (ami a valóságban csak töredékét tette ki a tényleges szükségletnek) Csongrádon¹⁴¹ és Hódmezővásárhelyen új állandó (!) kiállításokat kívánt létrehozni. A „Tisza élővilága” c. állandó kiállításához hasonlóan a szinopzis növénytan- és gazdaságföldrajzi részét Csongor Győző írta, az állattanit Marián Miklós¹⁴². Az ötlet megalapozottságát jelzi, hogy a Hódmezővásárhelyre szánt kiállítás (forgatókönyv terjedelmű) témavázlatáról előírás szerinti bírálatok is készültek. A lektorok: dr. Fekete Gábor segédmuzeológus (növénytan) és dr. Horváth Lajos muzeológus (állattan)¹⁴³ Mindkét kritika érdemi és lényeglátó.

¹³⁹ Természettudományi munkajelentés az 1960. évről (Készítette: Csongor Győző

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁴⁰ Marián Miklós 1967 07. 20-án keltezett levele közművelődési ügyben dr. Agócsy Pál múzeológushoz.

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁴¹ Bálint Alajos levele a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának a Csongrádon rendezendő kiállításról.

–in.: MFM Adattára isz.: 394/1963

¹⁴² A vásárhelyi határ élővilága (Tématerv javaslat a Hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum állandó természettudományi kiállításához) Készítették Csongor Győző és Marián Miklós

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁴³ A vásárhelyi határ élővilága állandó kiállítási tématerv állattani részlegének szakmai bírálata. Készítette Horváth Lajos (1961 07. 08.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Ennyi év távlatából könnyebb az eseményeket megítélni, mert a pozitívumok és az árnyoldalak egyaránt élesebben rajzolódnak ki. Igaz, a történéseken az utólagos medítálás már nem sokat változtat.

A tervezetek kapcsán vizsgáljuk meg a véleményünk szerint elszalasztott lehetőségeket.

1./ Bár nem ritkák az ellentétes tapasztalatok sem, az állandó kiállítások olyanok, mint a mondabéli trójai faló. A döntéshozók először csak a kiállítást engedik be, később ezzel az ürüggyel észrevétlenül beszívárog a szakszemélyzet is.

2./ Természettudományi múzeumoknál egyáltalán nem meghatározó jelentőségű tényező, hogy a megyei múzeumok központjában legyenek. Hódmezővásárhely épp a Szegeddel való rivalizálása és fejlett infrastruktúrája miatt, potenciálisan alkalmas helynek látszott olyan regionális múzeum kialakítására, mint a gyöngyösi Mátra Múzeum, vagy a zirci Bakony Múzeum.

Folytatva a gondolatsort, ha nincs Hódmezővásárhely, Csongrád is jó. A Tiszakutató számára ideális háttérrel biztosíthatott volna egy itteni természettudományos múzeum, vagy akárcsak egy természettudományos részleg.

3./ Arról se feledkezzünk meg, hogy a Tornyai János Múzeumban ebben az időben létezett a Péczely Attila kezdeményezésére nem is oly rég egybegyűjtött természettudományos anyag. A tárgy-együttes okkal táplálhatta a fejlesztés illúzióját.

Az árnyoldalakról is essen néhány szó.

1./ Marián Miklóson kívül akkor már valószínűleg senki sem gondolt komolyan a hódmezővásárhelyi természettudományos részleg kiépítésére. Dömötör János múzeumigazgató 1962. évi fejlesztési tervében található a következő mondat¹⁴⁴:

„Utoljára, de nem utolsó sorban az ifjúság természettudományos műveltségének érdekében, húszéves távlatban (!) meg kell oldani a természettudományos állandó kiállítás hosszú évek óta húzódó kérdését is.”

2./ Csongrádon nem annyira a szándék, inkább a pénz hiányzott. A végeredmény ugyanaz lett.

3./ A korábbi évek tapasztalatai arra tanítottak, hogy a kezelő nélküli gyűjtemény és kiállítás előbb, vagy utóbb megsemmisül. (Erről részletesen a múzeumtörténet Hódmezővásárhellyel foglalkozó fejezetében szólunk.)

Szakmai bíráló Csongor Győző tud. kutató „A hódmezővásárhelyi határ élővilága” címmel rendezendő kiállítás tématervéről

Fekete Gábor (1961. 07. 04.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁴⁴ A tornyai János Múzeum 1961–81 évi 20 éves fejlesztési terve (Beterjesztve Bálint Alajoshoz)

–in.: MFM Adattára isz.: 746/ 1962 XII. 18. (Küldő szerv isz.: 245/1962)

4./ „A Fehértó élete” c. állandó kiállításból kikerült madárpreparátumok többsége a Beretzk Péter-féle letét részeként „átvészelt” a háború alatti és utáni évek ideiglenes elhelyezését. Az áldatlan állapotok sajnos nem múltak el nyom nélkül. A hazamosabb ideig hideg és nyirkos környezetben tárolt dermoplasztikák két egymást követő kiállítást, állaguk további jelentős károsodása nélkül már nem bírtak el. (A „Tisza élővilága” c. állandó kiállítás bontásakor személyesen is meggyőződtem erről.) Azzal, hogy a szikes tavak madárpreparátumai visszakerültek a Móra Ferenc Múzeum raktárba, a végleges pusztulástól menekültek meg.

A képzőművészeti kiállítások jellegüknél fogva sokkal kevesebb manuális munkával járnak, mint a speciális installációt igénylő, tárgyakkal, képekkel és grafikonokkal egyaránt szemléltető természettudományos összeállítások. Alapesetben elegendő a képeket egy szöggel, vagy valamilyen akasztóval felrakni a paravánra. Nem véletlen tehát, hogy a legtöbb vidéki múzeum közművelődése szakembertől és a mindenkori közönség igényétől függetlenül szikla szilárdan „művészet kedvelő”.

A Csongrád Megyei Tanács VB 1964 januárjában megtartott 2. ülése részben a múzeumüggyel foglalkozott. A határozat d. pontjában az alábbiak olvashatók:

„Gondoskodjon a Művelődési Osztály arról, hogy a képzőművészeti jellegű kiállítások mellett az eddigieknél fokozottabb számban szerepeljenek más jellegű, elsősorban természettudományos vonatkozású rendezvények, kiállítások.”

A kor szokásai szerint Bálint Alajos megyei múzeumigazgató körlevélben tájékoztatta a vidéki múzeumok vezetőit a határozatról. Valószínűleg ennek az unszolásnak tudható be, hogy a hódmezővásárhelyi állandó természettudományos kiállítás terve a 20 éves helyett átkerült a 10 éves távlati tervbe. (Ami tulajdonképpen ugyanaz, mert mindkettő nehezen behatárolható vágyakat fogalmazott meg.)

A csongrádi kiállítás ügyét is sikerült tovább passzolni a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályához.

„Szükséges ezenkívül egy természettudományi vonatkozású kiállítás rendezése is, amelyet esetleg még 1964-ben lehetne megnyitni. Ez attól függ, hogy a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya mellett működő Kiállításrendező Csoport művészi munkatársai hogyan tudják éves programjukba megrendezést beiktatni.” (Nem tudták.)

Az 1960-as évek meghiúsult kiállításai híven tükrözik az erőssrend megváltozását. A Beretzk Péter és Csongor Győző nevével fémjelzett hőskor fellendülése „A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás átadása után végérvényesen lezárult. Ez a sajnálatos tény közművelődési területen a számok nyelvére is lefordítható. 1967-ben a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya számára elküldött jelentésben felsorolták megyénk állandó múzeumi kiállításait. Eszerint a 14 kiállí-

tásból 3 régészeti, 3 néprajzi, 3 képzőművészeti, 3 helytörténeti, 1 irodalmi és 1 természettudományos.

A Szegedi Biológiai Központ felépítése után, 1971-ben felvetődött egy olyan elképzelés, miszerint a JATE Természettudományi Karának biológiához kapcsolódó tanszékeit áttelepítik Újszegedre.

A Tiszakutató Bizottság elnöke ekkoriban dr. Horváth Imre egyetemi tanár volt, a titkári pozíciót Marián Miklós töltötte be. Az elérhető közelségbe került egyetemi bővítés bővületében mindketten lehetőséget láttak intézményeik munkakapcsolatainak szorosabbra fűzésére. Marián számára különösen kecsegtetőnek tűnt az a lehetőség, hogy a múzeum természettudományos részlege a Tiszakutató révén, ha közvetetten is, de egyetemi kutatóhellyé válhat. A tervezet előnyeiről meggyőzték dr. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgatót, aki (meggyőzően érvelve) tájékoztatta a körvonalazódó együttműködésről a (Csongrád Megyei Tanácsa VB) Művelődési Osztályt. Beszámolójából megtudhatjuk, hogy

„A tervek szerint több, mintegy 30X15 méter nagyságú terem fog rendelkezésre állni, ahol lehetőség nyílik természettudományi jellegű kiállítások bemutatására. E kiállítások berendezését és üzemeltetését az egyetem finanszírozná, tudományos anyagát azonban a múzeum közreműködésével, illetve főként a múzeum anyagából szeretné biztosítani.” (Horváth Imre professzor és dr. Bodrogyó György docens¹⁴⁵)

A Művelődési Osztály nem ellenezte a dolgot¹⁴⁶, így a kezdeményezők tovább léphettek. Megkísérelték Kaszab Zoltán akademikust is bevonni az előkészítés munkálataiba¹⁴⁷.

A következő levél 1972-ben íródott:

¹⁴⁵ Trogmayer Ottó tájékoztató levele a Csongrád Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának
–in.: MFM Adattára isz.: 348/91

¹⁴⁶ A Csongrád Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának válaszelevele
(Előadó: Barna László)

–in.: MFM Adattára isz.: – (Küldő szerv isz.: 37–33/1971)

¹⁴⁷ Trogmayer Ottó tájékoztató levele Kaszab Zoltánhoz

–in.: MFM Adattára isz.: 85/V/72

Dr. Kaszab Zoltán
főigazgató
Budapest VIII.
Baross u. 13

A József Attila Tudományegyetem Természettudományi Kara Újszegeden új épületet kap, ahol módunkban lesz korszerű természettudományi kiállításokat bemutatni.

Kérem Főigazgató elvtársat a kiállítások előkészítésében szíveskedjék intézménye szakmai támogatását megadni. A tervezett kiállítás részletkérdéseiről dr. Marián Miklós kollégám a közeljövőben szóbelileg fogja Önt tájékoztatni.

Szeged, 1972 március 22.

(Dr. Trogmayer Ottó)
megyei múzeumigazgató)

Az egyetemmel történő részleges összekapcsolódás most sem bizonyult valós lehetőségnek, mert az újszegedi biológiára a kezdet kezdetétől olyan tanszékek költöztek, amelyek szakmailag nagyon távol állnak a rendszertantól és az ökológiától.

A történet epilógusa tragikomikus. A hegyek hosszú vajúdás után nagyon kicsi, és egészen szürke egérekét szültek. 1990-ben dr. Tury Géza kérésére az újszegedi biológia előtti 3 üvegezett oszlopokban, díszítő-elem jelleggel, jelzett diorámákat alakítottunk ki¹⁴⁸. Az összterjedelem jobb esetben kitesz vagy 6m² -t. Az első „üvegkalitkába” a sziki tavak, a másodikba a hullámtéri erdők, a harmadikba a homoki nyarasok jellegzetes madarai kerültek. Miután garázda elemek többször összetörték az üvegeket és megtépázták a dermoplasztikákat, napjainkra csak a beépített faanyag árválkodik a jobb sorsra érdemes madárbemutatók helyén.

1979-ben Csizmazia György felvetette, hogy a Fehér-tó melletti Tóth tanyán létesíteni kellene egy kiállítóhelyet, ahol az élővilágot, a juhászatot és halászatot egyaránt be lehetne mutatni. Mint írta (Csizmazia (1979):

„A vadvízországi tanyamúzeum a környék idegenforgalmának gyöngyszeme lehetne nem beszélve arról, hogy pótolná a Móra Ferenc Múzeumban lebontott, a Fehér-tó élővilágát bemutató kiállítást.”

Az ötletgazda felkérésére e sorok írója elkészítette az összegzést és a látványtervet. A tanya azóta összeomlott, de az elképzelés (erősen szűkített tematikával) megvalósult. Az 1990-es évek derekán a Kiskunsági Nemzeti Park szakemberei a fehér-tavi kutatóházban létrehoztak egy bemutatótermet, ahol a tóvidék legfonto-

¹⁴⁸ A természettudományi osztály 1990. évi munkajelentése
-in.: MFM Adattára isz.: -

sabb madarait tekinthetik meg a látogatók. A kiállítást Bakacsi Gábor és Lisztes János rendezte.

Sajnos egyre kevesebben emlékeznek arra, hogy az 1985-ben megnyitott Szegedi Vadaspark dr. Tury Géza hihetetlen lelkesedésének és kivételes szervezőképességének köszönheti a létét. Az első tervek (néhai) dr. Gál Dániel adjunktus egyetemi szobájában készültek. A munkálatokban az alábbiak vettek részt: Tury Géza (JATE), Gál Dániel (JATE), Gaskó Béla (MFM), Tóth László (MFM) és Juhász László üvegtechnikus kisiparos.

Már a megnyitás évében Tury Géza azzal a kéréssel fordult dr. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgatóhoz, hogy a Szegedi Vadaspark területén, egy (a költségek beszerzendő) fabarakokban rendezzük be a hajdani Fehér-tó kiállítás pontos mását.

Az ötletet több szempontból aggályosnak találtuk. Nem biztos, hogy ugyanazt a kiállítást érdemes ismételtelen elkészíteni. A kérdés szakmai–etikai oldalán túl, a barakk műszaki állapotát figyelembe véve, az állagvédelmet sem láttuk biztosított-nak. Végül, de nem utolsó sorban, a Beretzk-féle madáranyag nélkül zöld utat kaphatott volna minden (időről–időre felmelegített) megszüntetési szándék.

Tury Géza később alaposabban átgondolta a lehetőségeket. Újabb elképzelése, miszerint a Szegedi Vadaspark területén építsenek egy szervezetileg önálló természettudományi múzeumot, minden fél tetszését megnyerte. Megvalósításához mindössze két „apróbb” tényező hiányzott: a felsőbb akarat és a szükséges anyagiak.

A szegedi múzeum alapinformációkat közlő kiállításai

A raktárkiállítások létrejötte és fénykora

Ami a gyűjtemények anyagának közkinccsé tételét illeti, a XIX. század végén hazánkban mindenütt az egyetlen (akkor) járható utat követték. Párhuzamosan oldották meg a raktározást és az információközlést. Daday Jenő (1895) „Vezető az Állattárban” (értelemszerűen a Magyar Nemzeti Múzeum Állattára) c. katalógusnak szánt könyvecskéjében található az alábbi idézet:

„A magyar nemzeti Múzeum állattára a II-ik emeleten, egymásbanyiló 8 termet foglal el, a melyek közül azonban a bejárattól számított 3-ik teremben a szakkönyvtár áll, s így a közszemlére kiállított gyűjtemények tulajdonképpen csupán 7 teremre szorítkoznak.

A gyűjtemények e termekben, lehetőleg a tudományos rendszertan elvei szerint vannak csoportosítva, a melyektől csak ott és akkor van eltérés, a hol és a mikor a szükség, például a helyszűke kívánta.”

A Reizner és a Tömörkény korszakban vásárolt gyűjtemények (néhány nem túl jelentős anyagrészt kivételével) determináltak kerültek intézményünk tulajdonába. Ugyanez vonatkozik a Haering Ede tanszergyárostól származó preparátumokra is. Gondot egyedül az átrendezés, a kissé homályosan megfogalmazott műtárgy „tisztogatás” jelentett. A lényegét tekintve rejtélyes, ám jó hivatkozási alapnak számító munka (ellenőrzésre képes) szakember és (hozzaértő) preparátor nélkül rendkívül vontatottan haladt.

Az első közművelődési célzatú próbálkozás Lázár Béla nevéhez fűződik, aki 1898-ban az épület első emeletének 3 termében az összegyűlt természetrajzi anyagból időszakos (kamara) bemutatót rendezett. A raktárszerű kiállítások világában a hangsúly az új szerzemények közkinccsé tételre esett.

Ezt az összeállítást semmiképp sem tekinthették véglegesnek, mert századunk elején ismét felmerült a természetrajzi kiállítás szükségessége.

A tár kezelésével megbízott Móra Ferenc érdeme, hogy az ásványok, a kőzetek és a kővületek kivételével, 1905-re a természetrajzi tárgyakat kiállítható állapotba hozták (SzH 1905. 02. 28. SzN 1906. 05. 04.). A munkával azért is haladniuk kellett, mert a magyar orvosok és természetvizsgálók soron következő (33.) vándorgyűlésének Szegedre látogató résztvevőit érdeklődési körükhöz illő összeállítással kívánták fogadni.

Már akkoriban is akadtak felemásra sikeredett dolgok, amelyek sehogyan sem közelítettek az ideális állapotok felé. A természetrajzi kiállítás őrzése ezek közé tartozott. A gyűjteményt – a többivel ellentétben – a második emeleten helyezték el. A különállás azzal járt, hogy a raktárkiállítás és a kupolában lévő szoborgyűjtemény őrzésére újabb embert kellett felfogadni, ami nem mindig volt zökkenőmentes (Fári–Nagy 2002).

Az ásványok, kőzetek és kővületek rendezése több gondot okozott, az előkészítés munkálatait csak 1908-ra sikerült teljesen befejezni (SzN 1908. 07. 24.).

A második emeleten kialakított, 2 teremből álló, raktárszerű kiállítás szép-számú tárgy egyidejű bemutatását tette lehetővé. A nagyobb terem lett a „természetrajzi múzeum”, a kisebb az „ásványmúzeum”.

Móra ahol csak lehetett, mindenütt a közérthetőségre törekedett. Az érdekesebb tárgyakhoz, és az egyes rendszertani csoportokhoz (például a lepkékhez – Lepidoptera –) rövid ismertetőket csatolt. Ezzel ugyan a magyar fajnevek gyakori hiányát nem tudta pótolni, de a kiállítást „élvezhetővé” tette az utca embere számára. Szűk két évtizeddel később, 1927-ben (Móra 1927/a) nyugodt lélekkel hivatkozhatott arra, hogy Szegeden „... a múzeumi termekben kalauz nélkül is bárki eligazodik.” Természetesen csak akkor, ha az illető nem kíván csipelődni.

1908-ban Polgár Sándor szignójával (Polgár 1908) fanyar humorú cikk látott napvilágot a Szegedi Napló hasábjain. A szerző elsősorban a természetrajzi kiállítás egyes tárgyainak (rákok(?), korallok, kagylók és madártojások) magyar nyelvű feliratozását hiányolta. A közölt anekdotát (ami ugyan nem Szegeden esett meg, de akár itt is történhetett volna), mint kuriózumot szó szerint idézzük. Eszerint:

„Valami vidéki atyafi nézegette a tojásokat, aztán az apró tojásokra megkérdezte, hogy miféle madár tojásai. Mikor mondták néki, hogy fülemüle tojások, azt felelte, hogy már azt nekem hijába mondik, mert mikor megláttam, akkor tudtam, hogy fülemüle tojások, de hogy elolvastam, hogy valami silva féle (sylvia filoméla) van rá írva, most má beszélhetnek nekem, nem hiszem e hogy fülemüle tojások.”

A történet kifejezetten szellemes és az alapinformációkat közlő kiállítások egyik sarkalatos kérdését érinti. A poén azonban legfőbb a kárpát–medencei gerinces állatok szintjén találó. A trópusi tengerekből származó Molluscáknak (csigák, kagylók, ásolábúák) például már csak a formális logika szerint sem lehet „eredeti” magyar neve.

Magyar(osított) elnevezéseket természetesen akár sorozatban is gyárthattak volna Mórakék, de az adott helyzetben nem biztos, hogy ez a tevékenység célravezető.

A tudományos népszerűsítő művek adaptálói a mai napig is jórészt latin, német és angol tükörfordításokkal oldják meg az ilyen jellegű problémákat. (A „végtermék” időnként teljesen félrevezető „ferdítésre” sikeredik.)

Esetünkben az volt a gond, hogy nagy tömegben találó és legalább genus szintig korrekt elnevezéseket kiokumlálni csaknem lehetetlen. Ráadásul egy vidéki kiállítás saját használatra készült nómenklatúrája valószínűleg sohasem válik szélesebb körben elfogadottá. Következésképp az egésznek nincs túlzottan sok információs értéke, sőt –az alkotóját kivéve– mindenki előtt ismeretlen magyar fantázianév, a latin megfelelője nélkül, az adott tárgy eltűnése esetén meghiúsíthatja az utólagos azonosítást.

A magyar nyelvű terminus technikus kialakítása a XIX. század végén és a XX. század elején a magyar tudományosság egyik alapkérésének számított. Az állat és növénynevek nevezéktanáról folyó vitában a természettudományok iránt kivételesen fogékony Kossuth Lajos is hangot adott véleményének. Az 1884-ben Helfy Ignácshoz címzett levelében (Kossuth 1884) a kitűnő botanikusnak számító, Haynald Lajos kalocsai érsek véleményével szállt vitába a nem– (genus) és fajnevek (species) magyarosítása érdekében. Írását a Természettudományi Közlöny 1994. évi januári száma teljes terjedelmében leköszölte. Ebből idézünk:

„Nézetem az, hogy azon nem– és fajnevezésekre nézve, melyeket a mivelt világ különféle nemzetei az életben nem ugyanazon egy, hanem külön–külön néven neveznek, saját nyelve géniuszának megfelelőleg a magyarnak is külön nevet lehet is, kell is alkotnia, ha olyannal az életben még nem bír; ellenben azon nemeket és fajokat illetőleg, melyekre nézve a legkülönbözőbb mivelt nyelvekben ugyanazon egy szó van az életben elfogadva, akárminő eredetű legyen is az, azzal a magyar is élhet, a nélkül, hogy nyelve tisztaságának ártana; ...”

„Hogy e tudományok még műszavaikban is egészen magyarrá tétessenek, azt ő (Haynald) is helyesli, de ha ezt helyesli, nem foghatom meg, miként kívánhatja, hogy a nem– és fajneveknél, tehát azon dolgok megnevezésénél, melyek a tudománynak tárgyait képezik, kizárólag a görög–latin terminológia használtassék.”

„Aránylag kis nemzet vagyunk; hozzánk nem alkalmazkodik a világkultúra; hát nekünk kell, de saját típusunk gondos megtartásával, a világkultúrához alkalmazkodnunk, s csak így – s korántsem a kizárólagos ragaszkodással a diák nomenklaturához érhetjük el azt, a mit Haynald érsek úr óhajt, hogy ne legyünk elkülönözve a világtudománytól.”

Végül a Kossuth által képviselt vonal győzedelmeskedett, bár a gerinctelen állatok hatalmas fajszáma miatt, napjainkban sincs teljes körű magyar nómenklatúra. (Azt már csak zárójelben jegyezzük meg, hogy ilyet egyetlen nyelvterületen sem hoztak létre.)

A XIX. század utolsó éveiben tapasztalható újító szándék a gerinces taxonok esetében átütő sikerrel járt. A hőskor tudósai az érintett csoportok feldolgozásakor rendkívül alapos munkát végeztek. Így például Chernel István (1899) a Magyarország madarai c. művében, az általa helyesnek tartott hazai elnevezéseken felül, az egyes fajoknál tájegységekre lebontott szinonimagyűjteményt közölt. Ugyanez a szemlélet tükröződik Herman Ottónak (1901) „A madarak hasznáról és káráról” írt, immár klasszikusnak számító könyvében is.

A gerinctelen taxonoknál az Állathatározó első kiadása (Móczár –szerk.– 1950) hozta meg az áttörést. Az alkotó kollektíva arra törekedett, hogy a könyvben szereplő valamennyi fajnak legyen magyar neve is. A kétkötetes mű megjelenése óta eltelt fél évszázad alatt az elnevezések többsége átment a köztudatba, ami szükségességüket és praktikusságukat bizonyítja.

Összességében véve, minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a nyelvújítás leg-sikeresebb alkotásainak az állat- és növénynevek bizonyultak. Ebbe még olyan korai ballépések is beleférnek, mint az érdescsápú bakcza (diófacincér) –közli Kanabé Dezső 1929–, vagy a foltos nyakorján (zsiráf). A nyelvtörő képtelenségek törvényszerűen eltűntek a feledés homályában.

Akad a madártojásnál érdekesebb történet is, melyről Móra Ferenc (1935) így számolt be „Tömörkény” c. írásában:

„Sári János bátyánk, kiváló hentesmester és városatya, aki annyit szemére terítette a közgyűlésen a tekintetes tanácsnak, hogy „nem a ténykörülmények mi-kéntsége hiányzik belőle, hanem a zsániálítási eszmeerő”, fölkattog a kultúrpalotába, hogy mutassák meg neki a lepkénygyűjteményt, mert azt hallotta, hogy Emerikába olyan lepkények is vannak, akiknek a szárnya nemzetiszínű. És mikor a tekintetes igazgató úr (Tömörkény) mindezeket kielégítette, akkor előállnak Abderából való emberek, akik sajnálják tőle a VII. fizetési osztályú „szinekurát”, mert mi egyéb dolga lehet neki a hivatalában, mint vagy novellát olvasni, vagy novellát írni?”

Ha már az anekdotáknál tartunk nem minden tanulság nélküli a „szegedi majompör” sem. .

A történetnek Csongor Győző (1960/b) szerint az a lényege, hogy a múzeumnak volt egy kis koponyagyűjteménye, melyet a többi anyaghoz hasonlóan elláttak kiegészítő információkkal és grafikákkal. Az egyik ilyen grafika „*a jávai majomember, az ausztráliai ősember, a neanderthali ember és az európai ember*” koponyáját ábrázolta. Sokaknak szemet szúrt a „majomra kihegyezett” fejlődési vonal és kapacitálták Mórát, ugyan távolítsa már el a képet. Természetesen erről szó sem lehetett. Az ellentábor radikális lépésre szánta el magát (mint azt a „Majompör helyben c. írásában –Móra 1927/b– olvashatjuk), a képet valaki ellopta. Móra az üres keretbe az alábbi feliratot tetette ki:

„*–Ebben a keretben egy kép volt, amely azt ábrázolta, hogy milyen volt a koponya fejlődésének útja a majomembertől a mai emberig. Valaki, akinek a koponyája nem volt fejlettebb, mint a majomemberé, kilopta a képet a keretből. A közgyűjteményeket minden tisztességes kultúremlőre ajánljuk!*” (Móra 1927/b)

Csongor (1960/b) a fenti szöveget a Darwinizmus melletti harcos kiállásként értékelte. Szerintünk az egész az emberi butaságról szólt.

Lugosi Döme 1909. évi „tárlatvezetése” segítségével a korai periódus állandó kiállításába nyerhetünk bepillantást:

„*A második emeleten látható még a természettajzi múzeum is. Mintegy 700 madár, kevesebb számú emlős, 5000 csiga, három szekrényben ritkaságszámba menő teljes (!) lepkegyűjtemény, s gyönyörű kagylógyűjtemény van kiállítva. A bogár- és rovargyűjteményt helyszűke miatt nem lehetett a közönség rendelkezésére bocsájtani. E teremből ajtó nyílik az ásványtárba. Igen sok, főleg a tiszai kotrásokból előkerült őszállalatrészek vannak kiállítva. Egy szekrényben dr. Schmidt Sándor ásvány gyűjteménye, más két szekrényben ismét a múzeum ásványgyűjtésének egy része látható.*”

Az 1925-ben megjelent „Szeged és környékének részletes kalauza” c. könyvecskében (Horváth–Thirring 1925) már jóval átfogóbb ismertetést találunk a raktárkiállításról. Eszerint:

„*I. teremben: Természettajzi gyűjtemény (Inkább szegedi vonatkozású) I szekrényben szegedi maggyűjtemény, II., III., IV-ben nagyértékű növénygyűjtemény, Lányi Béla és Feichtinger Sándor gyűjtése, (13.806 drb) Szeged tipikus növényei üveg alatt. (homok, szikestalaj és mocsarak növényzete) V., VI. sz.-ben az emlősök, VII. Gombák és kagylók, VIII. Harkályok, éneklők; IX. Baglyok, galambok és tyúkfélék; X. Kacsa- és lúdfélék; XI. Lilék, gázlók; XII. Éneklők; XIII. Kigyók, teknősök; XIV. Teknősök, békák; XV. Tiszai halak; XVI. Madárfészkek; XVII. Tojásgyűjtemény; XVIII. (középen) Gázlók, evezőslábúak; XIX. Ragadozó mada-*

rak; XX., XXI., XXII. Rovargyűjtemény; XXIII. Csigák; XXIV. Ragadozó madarak; XXV. Tengeri puhatestűek. Falakon: őz-, szarvas-, kőszáli kecske-, zerge, és antilopagancsok. – II. teremben: Ásvány- és kőzetgyűjtemény (Dr. Schmidt Sándor gyűjteménye), a szegedi első artézikut földtani szelvénye üvegcsőben. Kövületek és koponyák. Ósállat (mammut, őstulok és ősszarvas) csontok a Tiszából. Geológiai és őskori képek a falakon.”

A Szegedi Városi Múzeum hosszabb időre szánt alapkiállításának arculatát esetenként az új szerzeményekből összeállított részkiállítások tették változatosabbá. A tárgyak időnkénti „felfrissítését” az új szerzemények bemutatásán, továbbá a múzeumi rágókártevők áldatlan munkálkodásából adódó veszteségeken kívül az is indokolta, hogy számos anyagrész a tárolás jellege miatt, a nagyközönség elől gyakorlatilag rejtve maradt. Erre utal az alábbi, 1908-ban megjelent újságcikk is.

(A „természetrizai osztályban”) „Nyomatott részletes katalógusok itt azért sem készíthetők, mert például az entomológiai rész csak részletekben, egymást fölváltó sorozatokban mutatható be.” (SzN 1908. 07. 24.)

Érdekes színfoltot lehetett 1916-ban a „47 imitált gombát” tartalmazó „Ehető, ízetlen s mérges gombák” részkiállítás. Erről az évi jelentésben¹⁴⁹ az alábbiak olvashatók:

„Az ehető, ízetlen s mérges gombák bemutatására gyakorlati okokból volt szükség, elhelyezésükre egyik szekrénybe üvegtáblát szereztünk be városi költségen.”

A régi raktárkiállításban 1919-ben alaposan felforgattak mindent. A rendteremtés ezért vált égetően szükségessé, mert a termekben már akkora volt a zsúfoltság, hogy alig lehetett közlekedni (SzN 1919. 04. 23.).

Czögler Kálmán az elodázhatalan átrendezést összekötötte a közművelődési funkció megújításával. Az 1919. évi jelentést¹⁵⁰ idézve:

„ I. Átrendezés

A múzeum átrendezését a természetrizai szobák átrendezésével kezdtük. Más-képpen csoportosítottuk a szekrényeket és az egyes gyűjteménycsoportokat bővebb magyarázó felírással láttuk el. Az átrendezést, mint a természetrizai tár összes ügyeit Czögler Kálmán tanár úr végezte.”

A konkrét munka a következőkben összegezhető:

Az állattárban:

¹⁴⁹ A szegedi Somogyi–Könyvtár és Városi Múzeum 1916. évi fejlődéséről és állapotáról szóló jelentés

– Cs. M. Levéltár izs.: 171/1916 nov. 23

¹⁵⁰ Jelentés a Somogyi–Könyvtár és Városi Múzeum állapotáról 1919-ben

(Írta Móra Ferenc igazgató)

– Cs. M. Levéltár izs.: –

– „Az összes anyag meghatározatott és az állattári terem falaira montírozott magyarázó felírásokkal.

– „Régi múzeumi anyagból Móra Ferenc adományából falra erősített, háziilag készített üvegszekrényben 24 darabból álló fészekgyűjteményt állítottunk össze, kizárólag éneklők fészkeiből.”

– „A tojásgyűjtemény szemléletesebbé tétele céljából tervbe vettük, hogy az egyes tojásos dobozokra, legalább az exotikus fajokat tartalmazókra ráerősítjük az illető madár színezett miniatűr képét.”

A növénytárban:

– „Minden a mit tehettünk az volt, hogy a három növénytári szekrényt felhoztuk a szuterénből a természetrajzi nagy terembe s a szekrények ajtaját fedő üveglap alá a szegedi flóra tipikus képviselőit és pompás dekoratív hatást adó virágtalan növényeket montíroztunk. A szekrények fölé a Szeged Városi Múzeum herbáriumának ismertető felírását helyeztük el a mely Feichtinger Sámuel és Lányi Béla emlékének tiszteletben tartására is szolgál.”

– „A még 1917-ben beszerzett gombautánszat-gyűjteményt – tanító céllal – kellő magyarázó felírásokkal külön e célra készített szekrényben a természetrajzi gyűjteményben helyeztük el.”

Az ásványtárban:

– „Teljesen átrendeztük, részben kicseréltük az ásványtani, közettani és őslénytani tárlók anyagát, a változásokat keresztül vezetve a leltárban is, a melyet csak ideiglenesnek tartunk, és minden darabot új felírással látunk el. Drágakő utánszatokkal nem rendelkezvén a falakra drágakövek színes tábláit helyeztük el magyarázatokkal, továbbá színes geológiai képekkel.”

A nagy átrendezés a helyi sajtó számára is hír értékűnek bizonyult. Az erről készült beszámoló szerint 1919-ben a botanikai gyűjtemény nagy szekrényvel bővült, melynek ajtaján (végre) üveg alatt közszemlére tették Lányi Béla virágos és virágtalan növényeinek legszebb darabjait. (SzN 1919. 04. 29.). Mellesleg a gombagyűjteményt, mely a virágtalanok zömét adta Lányi Béla még tanárjelölt korában, 1905-ben ajándékozta intézményünk jogelődjének (SzH 1905. 04. 15.). A neves eseményről tudósító újságcikk szerzője a gombagyűjteményt jelentő mycológiai helyett mythtológiai írt. Nyilván az illető számára a mycológia szó nem jelentett semmit, a mitológiáról viszont már hallott.

A természetrajzi „raktárkiállításról” az 1920-as évek közepén Broda Sándor helyi fotós készített üvegnegatív felvételeket. A képeken jól kivehetők azok a nagyméretű, üvegezett szekrények, melyekben jelenleg a felállított emlős és madár

dermoplasztikákat tartjuk. A tárgyak elrendezése és a kiállítás módja Czögler Kálmán szakértelmét dicséri. Minden részrehajlás nélkül állíthatjuk, hogy az 1930-as években a Szegedi Városi Múzeum természetrajzi kiállítása műfajában a legjobbak közé tartozott. Megálmodója nemcsak kiváló pedagógus volt, de elég alaposan ismerte több nagy múzeum természettudományos anyagát is. Szívéhez legközelebb a „párisi természetrajzi gyűjtemény” állt (Czögler 1913). Valószínűleg ez magyarázza az általa felújított raktárkiállítás nagyvonalú eleganciáját.

A természettudományi raktár anyagából 1989-ben „Raktárunk kincsei”, 1999-ben „A természet megőrzött emlékei” címmel „nosztalgia jellegű” kamara kiállításokat rendeztünk. Fogadtatásuk egyértelműen bizonyította, hogy a nagyközönség számára a meghökkentő formájú és mintázatu állatok százszorta érdekesebbek, mint a túlzottan szakirányú, leszűkített információanyagra támaszkodó feldolgozások.

A már említett Broda-féle fotókon több, időközben megsemmisült gyűjteményrész látható. Ilyen például az a tengeri élőlényekből álló összeállítás, amely a XX. század elejéről származott. Emlékeztetőül: 1904-ben Tobias Padewith (más olvasat szerint Radoewits) zenggi preparátor készítményeiből 16 tengeri halat és rákot kaptunk. Kiegészítésükre 1911-ben 72,5 koronáért további tengeri állatokat vásároltak, 9 halat (Pisces), 2 zsákállatot (Tunicata), 2 rákot (Crustacea), 2 korallt (Anthozoa) és 1 tüskésbőrűt (Echinodermata). Mivel ezen preparátumoknak a Csongor Győző által 1953-ban megkezdett teljeskörű újraeltárolásban már nyomuk sincs, minden bizonnyal az 1945 és 1951 közötti zűrzavaros időszakban mentek tönkre (Gaskó1999/a).

A fényképeken a tenger lakói mellett még teljes szépségükben csodálhatjuk meg a neves természetbúvár, Praznovszky Ignác lepkéit. A tárlókban sorjázó színpompás pillangók tetemes hányadát ma már hiába keresnénk. Hatékony állagmegóvás híján ezek is áldozatul estek az 1945 és 1950 közötti átmeneti megoldásoknak, és az ezekhez törvényszerűen kapcsolódó emberi gondatlanságnak (Gaskó1999/a).

A raktárkiállítások végnapjai Szegeden

A Czögler-féle természettudományos raktárkiállítást 1935-ben azért szüntették meg. Ekkor a teljes tárgyanyag a folyosón és a kupolában nyert elhelyezést¹⁵¹.

Szerencsére ez a „csoda” sem tartott sokáig. Ami a közmondásban három nap, az Szegeden 2 évnek felelt meg. 1937. 03. 17-én¹⁵² felavatták az önmagában is komplex raktárkiállításnak számító Beretzk Péter-féle fehér-tavi madárgyűjteményt. A teljes természetrajzi anyag 4,5 teremben kapott helyet.

A II. világháború alatt és az ezt követő években az ideiglenes elhelyezés következtében a bemutató jelleg gyakorlatilag megszűnt.

A Beretzk-féle letéti anyag méltatlan elhelyezése miatt kipattant vita eredményeképp, a természettudományi részleg 1947 után a nehezményezettnél kedvezőbb körülmények közé került¹⁵³. Sajnos nem annyira, hogy az 1920-as évek alapinformációkat közlő kiállításában lehessen gondolkodni.

Helyhiány miatt ma sincs erre lehetőségünk, ami teljességgel érthetetlen. A felnövekvő generáció tudatos környezeti neveléséhez mindenképp szükség volna valamilyen természettudományos „oktatóteremre”. A tantervekkel egyeztetett, raktárkiállítás, az általános iskolától az egyetemekig, valamennyi oktatási forma igényeit ki tudná elégíteni. Amennyiben tényleg fontosnak tarjuk környezetünk védelmét, úgy ismét fel kell fedeznünk a természetet. A sokat emlegetett (és épp ezért kiüresedő félben lévő) tudatformálás kizárólag akkor eredményes, ha tudjuk, mit miért teszünk. Megbízható fajismeret nélkül nem művelhető sem az ökológia, sem az etológia tudománya.

Természetesen az lenne a leghatékonyabb, ha a felhasználók komplex információkhoz juthatnának. Sokat segítene például, ha a háttér-információkat számítógépen le lehetne tölteni.

Az utolsó szándékoltan raktár jellegű kiállításunkat Csongor Győző rendezte 1952-ben¹⁵⁴. Brigádok segítségével látogatható állapotba hozta az őslénytárunk egy részét.

¹⁵¹ A Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum 1935. évi jelentése
-in.: Cs. M. Levéltár Szeged Polg. Hiv. iratai 4612/940

¹⁵² Jelentés a Szegedi Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum 1937. évi állapotáról és működéséről
-in.: Cs. M. Levéltár Szeged Polg. Hiv. iratai 10311/935

¹⁵³ Lásd a történeti résznél

¹⁵⁴ A szegedi Móra Ferenc Múzeum I. negyedévi munkateljesítése (1952)

-in.: MFM Adattára izs.: -

Egykori tematikus állandó kiállítások

Fejlődéstörténeti kiállítás

Alapinformációk

Az első tematikusan összeállított állandó természettudományos kiállításra 1951–ig kellett várni. A látványos bemutató a nem túl hangzatos „Fejlődéstörténeti kiállítás” címet kapta. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum épülete volt. Forgatókönyvét 1950–ben dr. Hazslinszky Bertalan egyetemi magántanár készítette (Hazslinszky 1950). A rendező stáb összetétele érdekesen alakult. Dr. Hazslinszky Bertalan *a kiállítás tudományos kivitelezője*, dr. Csongor Győző *középiskolai tanár a kiállítás munkatársa (?)*, rendező *(művészeti vezető?)* előbb Szervánszky Jenő, később Igmándy Emil. A technikai jellegű munkálatokat Varju Domokos irányította. A szemléltető anyagnak szánt képeket Dorogi Imre festette. Az illusztráció és a grafikák helyesbítését Lehmayr Ferenc és Boros Ilona végezte.^{155 156}

Alapterülete 65 m². A bontás éve 1954.

Háttér-információk

A „Fejlődéstörténeti kiállítás” korszakos jelentőségét akkor érzékelhetjük, ha végzünk egy országos kitekintést. 1951–ben a „Vidéki múzeumok kiállításainak jegyzéke” az alábbi természettudományos bemutatókat tartalmazta¹⁵⁷:

<u>Helységnév</u>	<u>A kiállítás címe, vagy jellege</u>
Baja	természettudományi kiállítás, cím megjelölése nélkül
Keszthely	természettudományi kiállítás, cím megjelölése nélkül
Pécs	természettudományi kiállítás, cím megjelölése nélkül (rendezés alatt)
Szeged	Fejlődéstörténeti kiállítás
Székesfehérvár	természettudományi kiállítás, cím megjelölése nélkül
Szombathely	természettudományi kiállítás, cím megjelölése nélkül
Veszprém	földtani kiállítás, cím megjelölése nélkül

A fenti 7 kiállításból mindössze egynek (a szegedinek) a címe utal tematikus feldolgozásra. A veszprémi földtani kiállítás tudományágát tekintve határesetnek számít. A készülő pécsi kiállításról semmi bizonyosat nem tudunk, az összes többi valószínűleg régi rendszerű, raktárszerű bemutató.

¹⁵⁵ Jegyzőkönyv a „Fejlődéstörténeti kiállításról (Felvéve 1951. 02. 07–én)

–in.: MFM Adattára isz.: 66/1951. febr. 8.

¹⁵⁶ Jelentés a múzeum 1951. évi működéséről

–in.: MFM Adattára isz.: 175–951

¹⁵⁷ Vidéki Múzeumok kiállításainak jegyzéke

–in.: MFM Adattára isz.: 460/1951

A „Fejlődéstörténeti kiállítás” megrendezését elsősorban az egyetemi pártbizottság szorgalmazta. Intézményünkön belül az alapötletet és a hozzá kapcsolódó fejlesztési koncepciót nem fogadta kitörő lelkesedés. Bálint Alajos először attól zárkózott el, hogy az eredeti terveknek megfelelően a várrom adjon helyet a rendezvénynek¹⁵⁸. Később a régészeti anyagot féltve, a nagy házban sem találtak megfelelő termet. Ettől kezdve (furcsa módon) a rendezés minden egyes lépését (olykor személyeskedő hangnemű) bíráló megjegyzések kísérték¹⁵⁹. Szervánszky Jenő –állítólagos tapasztalatlansága miatt– kifogásolhatóan végezte a művészeti vezetést, Dorogi festmény–illusztrációi színhibások lettek stb.^{160 161}.

A villámhárító szerepét a MMOK részéről Újhelyi József összekötő vállalta. Valószínűleg mindenki alaposan fellélegzett, amikor 1951. 03. 18-án dr. Kretzóy Miklós megnyitotta a kiállítást. A meghívón Rapaich Raymund akadémikus neve szerepel, de ő betegségére való hivatkozással nem vállalta a közszereplést¹⁶².

Bár a forgatókönyv szerzője igényes munkát végzett, témaválasztásában (Hazslinszky 1950) tükröződik a kor vulgármaterialista világszemlélete. Állításunk bizonyosságául nézzük meg a leendő kiállítás főbb szerkezeti egységeit:

- I./ Naiv elképzelések a világegyetemről, keletkezéséről, teremtéslegendák
- II./ A Világmindenség
- III./ A Föld történetének korszakai
- IV./ Az élet keletkezése, egysejtűek és többsejtűek kialakulása és fejlődése
- V./ A vízben élő halból szárazföldi állat (négy lábú) lesz
- VI./ Az állatvilág közös ősekből való leszármazásában összehasonlító bonctani–fejlődéstani bizonyítékai
- VII./ Az egysejtűtől az emberig
- VIII./ Az emberré válás folyamata, Engels: „A természet dialektikája” szellemében és főleg onnan vett idézetekkel
- IX./ A munka szerepe az emberré válás folyamatában
- X./ Az emberi társadalom kialakulása

A kiállítás színvonaláról nem sok dicsérő szó esett. Az 1951. 02. 07-én felvett jegyzőkönyv 13 pontban gyűjtötte ki a technikai hiányosságokat. Rendkívül éles kritikának tűnik, hogy Péczely Attila az eredeti változatot, terven felüli feladat

¹⁵⁸ Bálint Alajos levele várrom ügyben a MMOK-nak

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁵⁹ Jelentés a múzeum 1951. évi működéséről

–in.: MFM Adattára isz.: 175–951

¹⁶⁰ Jegyzőkönyv a „Fejlődéstörténeti kiállításról (Felvéve 1951. 02. 07-én)

–in.: MFM Adattára isz.: 66/1951. febr. 8.

¹⁶¹ Bálint Alajos levele Újhelyi Józsefnek (Datálása: 1951. 02. 21)

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁶² A kiállítás meghívója

–in.: MFM Adattára isz.: –

gyanánt, már 1952 elején átrendezte. Az 1+1 termes új elrendezés minden bizonynyal helyszűkítő szándékot is leplezett¹⁶³. A két látszólag ellentétes, egyidejű állítás nem zárja ki egymást.

Az 1955. évi munkatervben az szerepel, hogy a Szegeden lebontott fejlődéstörténeti állandó kiállítást, a makói múzeumba kívánják áttelepíteni¹⁶⁴. Tóth Ferenc szíves szóbeli közléséből tudjuk, hogy ez a terv sohasem valósult meg.

A Fehértó élete

Alapinformációk

Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum, a nyitás éve 1952. A kiállítás kezdeményezője és főszervezője: dr. Beretzk Péter. A kiállítás felelős rendezője: dr. Móczár László. A forgatókönyvet összeállította: dr. Csongor Győző (Csongor 1952), aki a koordinátori feladatokat is ellátta. („...közreműködik egész év folyamán gyűjtésekkel, valamint technikai rendezésben”). Az egyes részművek felelősei a Természettudományi Múzeum, a helyi kutatók és MMOK munkatársai közül kerültek ki. (Felsorolásuk és szakterületeik ismertetése a tématervezés részletezésénél olvasható.) Dr. Csongor Győző a 25 szerző forgatókönyvében „heteken át dolgozott, míg az alapszövegeket összeillesztette, szegedi külső munkatársaitól az anyagot beolvastotta.” (Móczár 1952) A kivitelezés szakképzettséget igénylő részét a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának Kiállításrendező Csoportja végezte, Koroknay István technikai, és Mohrlüder Vilmos művészeti vezető irányításával. A diorámák festett háttérképeinek szépsége, továbbá az illusztrátori munka magas színvonala Macskássy Dezső, Andor Lóránd, Béley Pálné, Boros Ilona, Richter Ilona, Tövisváry Olga és Kozó Katalin szakértelmének köszönhető. A gipszből formált nagyméretű madárreliefeket Gerlóczy Gézané, Istvánffy Hildegard és Szilágyi Margit alkotta. A hiányzó dermoplastikák elkészítése és a diorámák berendezése Visóvölgyi István és Esztergályos Lajos preparátorok feladata volt. A Budapesten előre legyártott dioráma-elemeket a helyszínen Demők Béla, Bosnyák István és Kotormán János állította össze¹⁶⁵.

A három teremre kiterjedő kiállítás egyesített alapterülete 382 m². A tulajdonképpeni kiállítási térhez bevezető folyosó társult. A bontás éve 1962.

¹⁶³ A szegedi Móra Ferenc Múzeum I. negyedévi munkatervének (1952)

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁶⁴ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1955. évi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁶⁵ Bálint Alajos köszönőlevelei a munka résztvevőinek

–in.: MFM Adattára isz.: 779–1952 és Móczár, L./1952/: Fehértavi híradó. – Kézirat. Szeged. –

Háttér-információk

A kiállítást meglepően jól készítették elő, ami Beretzk Péter és Bálint Alajos érdeme. Beretzk Péter az 1930-as évek végétől a heti, vagy havi gyakorisággal megjelenő ismeretterjesztő lapoktól, a napi sajtón át a rádióig, minden alkalmat megragadott a Fehér-tó madárvilágának népszerűsítésére. Másfél évtized szívós hadakozás után sikerült elérnie, hogy e problémakör kitörölhetetlenül bevésszék az emberek tudatába.

A felfokozott érdeklődésnek könyvelhető el, hogy 1951-ben, dr. Horváth Lajos, a készülő debreceni természettudományos kiállítás rendezéséhez a Fehér-tó madarait kívánta tanulmányozni¹⁶⁶. (A Hortobágy a város tözsomszédóságában terül el.)

A felhajtás nagyságát jelzi, hogy egyszer maga Rákosi Mátyás is kilátogatott a híres vízi birodalomba. Csongor Győző visszaemlékezése szerint az ország „erős embere” azt akarta megtudni, miért járnak ki annyian szórakozni, egy népgazdasági szempontból jelentős bevételt biztosító halastóra. Érdeklődését úgy elégítették ki, mint a népmesékben; kísérőivel együtt elvitték madarászni. Rákosi alaposan átfázott a lessgödörben, és rettenetesen szenvedett a szúnyogoktól. Alig másfél óra múlva kikászálódott a kissé tocsogós aljzatú lyukból –ahol mindvégig csendben kellett maradnia–, és úgy eltűnt a helyszínről, mint a kámfor. Az átélt borzalmak hatására nem lett belőle ornitológus, pedig sokan örültek volna a pályamódosításnak.

A Beretzk Péter nevével fémjelzett közművelődési kampány eredményeképp, a hazai madárvilág megmentéséért tett erőfeszítéseket, a közvélemény széles rétegei a Fehér-tavi madárrezervátum sorsával azonosították. A madarakat óvó, sorsukért aggódó tudós osztatlan rokonszenvnek örvendett. Neve észrevétlenül összeforrt a Fehér-tóéval.

„A Fehértó élete” egy sarkalatos kérdést is felvetett. Ahhoz, hogy megfelelő helyet tudjanak az új kiállítás számára biztosítani, le kellett bontani a nemrég létrehozott képzőművészeti bemutatót. A Bálint Alajos által alaposan felpörgetett ügyintézés hamarosan megoldotta ezt a kényesnek tűnő problémát.

Mint az a fontosabb történések „alapköszerű” felsorolásából¹⁶⁷ is kiderült, a „Fehér-tó élete” c. kiállítás létrejöttében Beretzk Péter úgyszereteten kívül döntő szerepet játszott az 1950-től funkcionáló MMOK (Múzeumok és Műemlékek Országos Központja) hathatós támogatása. Az 1953-ig működő szervezet célkitűzéseire majd harminc év távlatából így emlékezett az egykori résztvevő Kovács István (Endre), a Természettudományi Múzeum későbbi főigazgató-helyettese (Kovács 1982):

¹⁶⁶ Dr Horváth Lajos kiküldetése
–in.: MFM Adattára isz.: 439/1951

¹⁶⁷ Bálint Alajos köszönőlevelei a munka résztvevőinek

–in.: MFM Adattára isz.: 779–1952 és Móczár, L./1952/: Fehértavi híradó. – Kézirat. Szeged. –

„Az előírt követelmények között erős hangsúlyt kapott a közművelődési munka fejlesztése, valamint „demokratizálása” is, vagyis az a kíváncsi, hogy a múzeumok törekedjenek valamennyi népréteg számára elérhetővé és vonzóvá válni, kulturális fejlődéséhez minél gazdagabb lehetőségeket nyújtani.

„A Központ egyes kérdésekben máig is ható tevékenységének eredményei közül csak azt emelném most ki, hogy ez az irányító szerv volt az, amelyik először hozott létre olyan, kitűnő művészekből és más szakemberekből álló munkacsoportot, amelynek feladata új típusú, tartalmas mondanivalójú, művészi hatású kiállítások kikísérletezése, létrehozása volt.”

(A túlzott központosítás árnyoldalait nem célunk elemezni, mert Szegeden ekkor és ebben a relációban a MMOK ténykedésének az előnyei jelentkeztek. A természettudományba jellegéből adódóan nem lehetett annyi politikumot belemagyarázni, mint a társadalomtudományokba. Arról se feledkezzünk meg, hogy ebben a szervezetben szakágunkat olyan kiváló szakemberek képviselték, mint Kovács István (Endre), dr. Móczár László és dr. Újhelyi József.

Úgy tűnik a MMOK-on belül a közművelődésre vonatkozó elképzeléseket komolyan is vették, hiszen szinte egyidőben 3 nagyobb vidéki kiállítást készítettek. Elsőként a debreceni „Hotobágy élővilága” nyílt meg, ezt követte Békéscsabán¹⁶⁸ a „Körös-vidék múltja és jelene”, majd városunkban „A Fehértó élete”.

Az irattárban két különböző tématervet találtunk¹⁶⁹. Közülük az első inkább a főbb elképzeléseket vázolja, a Csongor Győző-féle második változat a tematikus lebontást tartalmazza. Ez utóbbi szerint a kiállítás főbb egységeinek szakértői a következő kutatók voltak:

Kiállítási egység

Szakértők

Madárvédelem

I./ A Fehértó múltja és jelene

Beretzk Péter(1), Tildy Zoltán(2)

Bálint Alajos(3), Bekóné(4), Beretzk Péter, Csongor Győző(5), Kol Erzsébet(6), Mihácz István(7), Párducz Béla(8), Szűcs L(9), Timár Lajos(10), Újhelyi József(11)

¹⁶⁸ Szegedi és békéscsabai kiállítások tématervének megküldése a részletek kidolgozása végett

–in.: MFM Adattára isz.: 120/1952

¹⁶⁹ Tématerv 1. változat : Tématerv. – Kézirat Szeged. 1–2. –

–in.: MFM Adattára isz.: –

Tématerv 2. változat: /1952/: Szegedi természettudományos kiállítás tématerve. –Kézirat Szeged. 1–3. –

–in.: MFM Adattára isz.: –

II./ Fehértó élővilága

Növények, szikes, plankton

Andrássy(12), Csongor Győző, Soós Lajos(13),
Stiller Jolán(14), Szalay L(15), Tímár Lajos, Újhe-
lyi József

Fehértó diorámák

Beretzk Péter, Csongor Győző,

(tavasszal, nyáron,

ősszel és télen)

Szunyoghy János(16),

Rovarok

Gozmány László(17), Halászfű Éva(18), Kaszab
Zoltán(19), Kovács Lajos(20), Móczár László(21),
Soós Árpád(22), Újhelyi Sándor(23)

Madártelepek, albínók,

vonulások...

Beretzk Péter, Szunyoghy János

Kisemlősök

Szunyoghy János

Tápláléklánc

Kol Erzsébet, Mihályi Ferenc(24), Párducz Béla

Szikso, kamilla

Bálint Alajos, Csongor Győző

Halastavak élővilága, halászat

Bálint Alajos, Dely Olivér, Mihályi Ferenc,
Péczely Attila(25)

Megjegyzés: Az első változat szakértői stábjá nagy vonalakban megegyezik az itt közölttel, bár valamivel szűkebb ennél.

Mint az a nevek után zárójelben lévő számokból kiderül a kiállítás rendezője a különféle résztémák kidolgozásánál elvileg 25 szaktanácsadó segítségére számíthatott. A munkacsoport gerincét a Természettudományi Múzeum munkatársai alkották. A többiek a helyi felsőoktatási intézmények és a szegedi múzeum dolgozói közül kerültek ki. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a kitűzött cél megvalósításához a legkiválóbb kutatók támogatását sikerült „megnyerni”.

Ismerjük mindkét idézett tématervnek az „eredetijét” is¹⁷⁰, melyet még Beretzk Péter készített. Ebben olvashatók az alábbi mondatok:

„Dr. Móczár László kartárssal 1951 november 23-án szegedi megbeszélésünk a „Fehértó kiállítás” tématervét körvonalazta. Ezen tárgyaláson előadott tématerv javaslatomat – utólagos elgondolásom alapján – módosítanom kell és kérem, hogy most előadandó tervezetemet fogadtassék el tárgyalási alapul.”

Beretzk Péter figyelme minden apróságra kiterjedt, a diorámák háttérének festésével kapcsolatban például a következőket írta Móczár Lászlónak¹⁷¹:

¹⁷⁰ Tématerv I. változat : Beretzk, P. /1952/: Tématerv a fehértavi gyűjtemény diorámás átrendezéséhez. – Kézirat Szeged. 1–2. –

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

¹⁷¹ Beretzk Péter 1952. 02. 1-én keltezett levele Móczár Lászlóhoz, kiállítási ügyben

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

„Ha táj-szintervezete elkészül, szeretném azt látni. Különben az alkotó festő személyes kirándulásokkal is majd sok tapasztalapot szerezhet. Általában az lenne az ideális, ha a táj valóban az eredeti tájképet szemléltetné.”

A növényzetet, ökológiai és gazdasági szempontokat egyaránt figyelembe véve, korábban szokatlan módon, társulásokra lebontva tárgyalták. A természet változásait a Beretzk Péter írásaiból ismert tagolással, évszakok szerint láttatták (Csongor 1952).

Aki már készített kiállítást, az tudja, hogy annak különböző nehézségi fokozatú munkafázisai vannak. Egyesek tényleg magas szintű szakértelmet igényelnek, míg mások mechanikus jellegűek. Ha időre el szeretnénk készíteni a munkával, ez utóbbi, talán kevésbé látványos, de nélkülözhetetlen feladatokat célszerű „háziilagosan” elvégezni. Nem történt ez máshogy akkor sem. A „budapesti Afrika kiállításon összeszokott” Koroknay-féle MMOK csoport mellett, Bálint Alajos múzeumvezetőtől, Szelesi Zoltán művészettörténészen át Börcsök Pál fűtőig mindenki alaposan kivette részét a kétkezi munkából (Móczár 1952).

A kiállítás felelős rendezője, Móczár László kézi saroglyán cipelte a földmintákat a Fehér-tó szikes mocsaraiban. Csongor Győző és szakköre két teherautónyi gyeptéglát és több kötegni nádat szállított be a múzeumba.

Móczár László (1952) így írt erről a Fehértavi Híradóban:

„Nem egyszer csípős hideg vízben, térdig gázolva hordágszerűen szállítottunk el egy gulipánfészket, vagy speciális sziki gyeptégla-darabot. Csongor Győző és Beretzk Péter hetenként járták a vadvizországot, hogy minél gazdagabb anyagot gyűjtsön össze. Amikor pedig az eső elárasztotta a terepet, a szegedi téglagyár szárította ki a gyeptéglákat, hogy azokat még idejében penész-, stb. veszélymentesen a diorámákba helyezhessük.”

A tanácsadó testület tagjai közül Stiller Jolán, Soós Árpád, Gozmány László és Halászffy Éva a hiányzó szakanyagot a helyszínen gyűjtötte be. Velük tartott az Állattár neves kutatója, Farkas Henrik is, aki a lista szerint nem tartozott a kiállítási stábla¹⁷².

Alapos előkészületre utal, hogy a Csongrád Megyei Levéltárban igyekeztek minden fontosabb fehér-tavi dokumentumot kigyűjteni. Figyelmüket nem kerülték el a régi térképek sem.

A kiállításban technikai újításnak számított, hogy a rovarokat üveg alatt „tér szerkezetűre preparált” tápnövényeiken állították ki (Móczár 1952).

Az átadást eredetileg november 7-re tervezték, de a munkával csak egy hónappal később, 1952. december 7-re készültek el. A megnyitó beszédet Pogány Ö. Gábor, a MMOK elnökhelyettese tartotta. A rendezvényen megjelent Dénes Leo, a szegedi városi tanács elnöke is. A rendezők a késedelmet megúszták komoly

¹⁷² Kérelem Fehér-tavi kutatásra

–in.: MFM Adattára isz.: 519/952 VIII. 8.

következmények nélkül, amit valószínűleg a hatalmas közönségsikernek köszönhettek. A megnyitás utáni hetekben minden korábbi látogatási csúcst meghaladta. December 7. és december 31. között 18247 érdeklődőt regisztráltak¹⁷³. A kor hangulatát jól érzékelteti Sobók Ferencnek a Magyar Nemzet 1953. 01. 09-i számában megjelent írása:

„Körülnézünk a termekben. Az öreg szélcserezett arcú parasztok szemében ugyanaz a kíváncsi tudnivalóság csillog, mint a pirosnyakkendős, ködcsipett képű úttörőkében. A kék overalos traktoristalány mellett határvadász olvassa figyelmesen a feliratokat.”

A hirtelen megsokasodott közönség kiszolgálásához és ellenőrzéséhez a meglévő 2 teremőr kevésnek bizonyult. Bálint Alajos a MMOK-nál dolgozó Móczár Lászlónak 1952. 12. 15-én küldött levelében így számol be az ostromról¹⁷⁴:

„A Fehértő Élővilága c. kiállításunk dec. 7-én nyílt meg. Azon a napon vendégkönyvünkbe mindössze 360-an írták be neveiket, azok, aki férőhely hiányában a kapun kívül szorultak, neveiket egyáltalán be sem írták. Hozzáértők becslése szerint ezen az egyetlen napon legalább 1.000 fő látogatta meg múzeumunkat. – Attól kezdve az elmúlt héten (hétfői zárvatartás mellett) 3.190-en tekintették meg gyűjteményeinket. Tegnap, dec. 14-én, vasárnap összesen 5 teremőrünk volt, a beírt látogatók száma pedig 1.528 fő. Teremőreink száma így is kevésnek bizonyult. Minthogy kb. a halászati résznél a cementtel összeállított téglakorlátot bedöntötték. Minthogy kb. 20-an tartózkodtak a termünk e részében egyszerre és senki sem vállalta magára a rombolást, a kártevő személyét megállapítani nem sikerült.”

Egy héttel később (1952. 12. 22-én) Bálint Alajos megismétli kérését, ami tényleges problémára utal¹⁷⁵.

„Arra kérlek, járj Te is körül, vigyed Vezető Kollégium elé a kérdést és a Költségvetési Osztály ne legyen szűkmarkú: adjon embereket. Ha jan. 1-ig nem kapunk újabb embereket, nem tarthatjuk nyitva kiállításainkat ennyi ideig, s akkor pedig nem tudom mi fog történni. Szegeden ma fogalomná nőtt ez a kiállítás, forradalmasította a várost, a környéket.”

¹⁷³ Fehértő élővilága c. kiállítás tanulmányozása

–in.: MFM Adattára isz.: 14–1953

¹⁷⁴ Újabb teremőrök engedélyezése dr. Móczár Lászlóhoz

–in.: MFM Adattára isz.: 43–29 789–1952.

¹⁷⁵ Újabb teremőrök engedélyezése dr. Fülepp Ferenchez

–in.: MFM Adattára. isz.: 43–29 789–1952.

Végül a nyitvatartás meghosszabbítása ügyében 1953. 02. 13-án dr. Fülep Ferenc főosztályvezetőhöz (Népművelési Minisztérium) fordult¹⁷⁶:

„A 48 órás nyitvatartási időért az elmúlt évben a Délmagyarország c. napilap hasábjain erősen harcolt. A város dolgozói nyílt levélben kérték, hogy a múzeum álljon a dolgozók rendelkezésére az addigi napi 6 órai nyitvatartás idején túlmenőleg. Új nyitvatartási időnket dec. 7-től, az országos múzeumokkal egyidőben, a Múzeumi Központ propaganda csoportja állapította meg.”

Minden cáfolatot készségesen elfogadva úgy véljük, hogy a populáris jellegű zenei események kivételével Szegeden nem ez a hozzáállás a jellemző. Kulturális rendezvényeken a látogatók sem azelőtt, sem azután nem törték össze a berendezést a nagy tolongásban.

A Fehér-tó szindróma

Ejtsünk néhány szót arról a jelenségről, melyet jobb híján Fehér-tó szindrómának nevezhetünk. Kialakulásában a „Fehér-tó élete” c. állandó kiállítás, terjesztésében a média és a PR munka kapott központi szerepet.

– *Nézzük meg a Fehér-tó kiállítást a Móra Ferenc Múzeumban (2000-ben!)*

A tematikájában korszerű, látványos kiállítás sikerét és (nem utolsó sorban) menedzselésének elképesztő hatékonyságát bizonyítja, hogy sok látogató a mai napig is a „Fehér-tó élete” diorámáit keresi a múzeumban. Az idősebb korosztálynál még érthető a régi idők iránt érzett nosztalgia, de ha egy 30 év körüli ember rákérdez, hogy megvan-e a „Fehér-tavi kiállítás” (amit néhány évvel ezelőtt látott), az már több mint elgondolkodtató.

Az effajta, alaposan megkésett érdeklődésnek talán, ha fél szívvel tudunk örülni. Mivel a „Fehér-tó élete” c. kiállítást még 1962-ben lebontották nyilvánvaló, hogy azt a célszemély semmiképp sem láthatta. Következésképp, vagy egyáltalán nem járt még múzeumban az illető, vagy ha igen, akkor nem jutott el a természettudományos kiállításig. Sem az 1978-ban megnyitott „Ember és környezete”, sem az azt követő „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállításunk nem keverhető össze a „Fehér-tó életével”. A „Tisza élővilága” legfőbb annyiban hasonlatos hozzá, hogy mindkettő a hagyományos diorámás megoldásokra épült.

A Fehér-tó szindrómából meglehetősen negatív következtetések vonhatók le az elmúlt évtizedek látogatási szokásairól, és az időközben elkészült 3 állandó kiállításunk reklámozásáról.

¹⁷⁶ Teremőr kérdések

–in.: MFM Adattára isz.: 93–1953

– *Bárki bármit mond, a „Vadvízország” igenis létezik!*

Az eredetileg minden valószínűség szerint Beretzk Pétertől származó emblemikus elnevezést a különféle médiák azonnal felkapták. Népszerűségéhez hozzájárult Homoki Nagy István 1951-ben készült, „Vadvízország” című, kitűnő természetfilmje is. Bár mind Beretzk Péter, mind tanítványa, Csizmazia György differenciáltan használták ezt a kifejezést, a szegedi közgondolkodásban a Vadvízország hosszú ideje a Fehér-tavat jelenti. (Annak ellenére, hogy a megváltozott környezeti és gazdálkodási feltételek hatására, ma egy új típusú természeti értéket csodálhatunk itt meg.) Úgy tűnik egy hangzatos szlogen hatására az emberek hajlamossá váltak arra, hogy higgyenek abban, amit az népszerűsít. A skála, amely az elektronikai cikkektől, a mosóporokon át, a „Vadvízországig” terjed, gyakorlatilag kimeríthetetlen.

Ha e vadregényes őstáj létezik, nincs messze Szegedtől, ráadásul aszfaltozott út vezet egészen a madarakig, akkor azt meg is kell tekinteni. Valószínűleg hasonló megfontolásból indulnak ki az idegenforgalom szakemberei, a túraszervezők és a gyerekcsoportokkal ide látogató pedagógusok, csak éppen a tényleges állapotokkal nem számol senki. Akárhogy csúrnjuk–csavarjuk a szót, a terület kizárólag ökoturizmusra való, tömegturizmusra nem. A szabadon látogatható nagykilátón távcső nélkül szemlélődő laikusok, a helyszínen szembesülnek a kiábrándító valósággal, nincs ott (számukra) semmi érdekes, csak halastó, meg dresszírozó rendszabályok. Előzetes bejelentés esetén ugyan, a KNP által biztosított kíséreléssel elmehetnek a kutatóházig, de így még annyit sem látnak, mint az előbb madártávlattól. Ha „az üzemi területen fennforgó tényálladék tisztázása végett”, a halgazdaság zordon biztonsági emberi is megjelennek erőt mutatni, akkor az élmény tényleg egy életre szól.

A hiba forrása nem a szemek élességében, hanem a motiváltság hiányában keresendő. Ahhoz, hogy valaki észrevegye e táj páratlan természeti értékeit bizonyos alapismeretekkel, és némi madarászvénnával kell rendelkeznie.

A meglehetősen szomorúságos hangulatú képtől, egyedül a madarak őszi és tavaszi vonulása tér el, melynek megtekintéséhez (és megértéséhez) célszerű szakemberek segítségét igénybe venni.

A Tisza (és környéke) élővilága

Alapinformációk

Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum, a nyitás éve 1962. Rendezte és a forgatókönyvet írta: dr. Marián Miklós és dr. Csongor Győző (Csongor–Marián 1961). A tárlók és diorámák berendezése Marián Miklós tervei alapján történt. Az installációt és a belső térelemeket dr. Boreczky László tervezte. A hiányzó preparátumok legyártásának feladata Eöry Miklósról, Esztergályos Lajosra és Keszei Péterre hárult. A munkálatok kivitelezője a Múzeumok Központi Gazdasági Igazgatóságá-

nak Kiállításrendező Csoportja volt, dr. Boreczky László irányításával. A két teremre kiterjedő kiállítás alapterülete: 245 m². A bontás éve 1976.

Háttér-információk

A Tiszakutatás kezdeti szakaszát a határtalan lelkesedés jellemezte, ami nemcsak a szigorú értelemben vett tudományos felmérésekre vonatkozott. Marián Miklós 1959. évi jelentésében felelevenítette Csongor Győzőnek azt a korábbi elképzelését, hogy célszerű lenne ezt, az egyedülálló szépségű tájegységet állandó kiállítás formájában is népszerűsíteni. Miután senkinek sem akadt komolyabb ellenvetése, Marián és Csongor 1960-ban elkészítette a „Tisza élővilága” c. kiállítás témavázlatát¹⁷⁷.

Az irattárban őrzött forgatókönyvön semmilyen dátumot sem találtunk. Minden bizonnyal 1961 vége felé öntötték végső formába. (A november végi változat még erősen összefirkált és javítgatott¹⁷⁸. Ahhoz viszont, hogy a kiállítást a minisztérium és a MKGI a soron következő esztendőben „gazdaságilag figyelembe vegye” 1961. december 31. volt a végső határidő¹⁷⁹. Az elkészült műre a legkorábbi reflexió 1962. 01. 29-én érkezett¹⁸⁰.)

A szerzőpár a forgatókönyv témaköreit szakterületek szerint osztotta fel. A zoológia rész kimunkálása Marián Miklós feladata lett, Csongor Győzőhöz a botanika és a gazdaságföldrajz tartozott (Csongor–Marián 1961). Az utóbbi később alaposan kibővült (1962-öt írunk), ezért szinte teljesen át kellett írni. E fejezet végleges forgatókönyvét (Csongor 1962) alig egy hónappal a nyitás előtt, 1962. június 22-én küldték fel Budapestre Garai Tibor osztályvezetőnek (MKGI)¹⁸¹.

Az már a kezdet kezdetén rossz előjelnek számított, hogy a „Fehértó élete” c. kiállítás résztémáit felvállaló tudományos testület ismételt létrehozása nem sikerült. A MMOK megszűnése után alábbhagyott a kezdeti lendület. A megváltozott hozzáállás legszembetűnőbben a fővárosi kutatók egyöntetű távolmaradásán mérhető le. (Úgy tűnik, ha nem kell, hogy valakit hivatalból érdekeljen egy feladat, akkor azt nem is érdekli.)

¹⁷⁷ A Tisza élete Vázlat állandó természettudományi kiállítás megrendezéséhez (Készítették: Csongor Győző és Marián Miklós, datálása 1960. 09. 24.)

–in.: MFM Adattára izs.: 408/60

¹⁷⁸ Csongor–Marián (1961) piszkozati példány

¹⁷⁹ Kiállítási forgatókönyvek beküldése (Műv. Min. Levéltári és Múz. Főoszt.)

–in.: MFM Adattára izs.: 537/61

¹⁸⁰ Marián, M.: A Tiszatáj élővilága c. forgatókönyv bírálata (Készítette: dr. Szunyoghy János, datálása 1962. 01. 31.) Megjegyzések a „Tisza élővilága” c. forgatókönyvhöz és a növényteni részekhez (Készítette: dr. Jakucs Pál múzeológus és dr. Zólyomi Bálint, akad. lev. tag, a Növénytár vezetője, datálása 1962. 01. 29.)

–in.: MFM Adattára izs.: 68/1962

¹⁸¹ A Csongor Győző-féle „A Tisza és hazánk népgazdasága” c. forgatókönyv felküldése Garai Tibornak.

–in.: MFM Adattára izs.: ad 322/1963

Csongor Győző 1960. 09. 27-én keltezett, Kováts István (helyesen Kovács, teljes néven Kovács István Endre) minisztériumi főelőadónak küldött beszámoló-jában felsorolja a „kiállítás-előkészítő bizottság” tagjait. Eszerint¹⁸²:

Az „...Őnálló Múzeumi Osztály és Országos Természettudományi Múzeum képvisletében dr. Radics Ferenc, a Tiszakutató Bizottság részéről dr. Uherkovich Gábor, a TB. titkára, dr. Beretzk Péter, dr. Szabados Margit, dr. Biczók Ferenc, dr. Kiss István, Gallé László (sen.), dr. Gál Dániel, Bába Károly, Jóna Zoltán, Bakonyi László, Székely Lajosné szakkutató, a Tiszakutató bizottság ill. a munkaközösség tagjai, a szegedi Vízügyi Igazgatóság képvisletében Forgó László igazgató és Dévény István főmérnök. Meghívtuk ezenkívül az Ismeretterjesztő Társulat, az Erdőigazgatóság, a Hazafias Népfront képviselőit s a helyi gimnáziumok s technikumok élenjáró nevelőit is.”

A tanácsadó testület többsége a Tiszakutató Munkacsoport tagjaiból állt, ami nyilvánvalóan összefügg a témaválasztással. A névsorból az is kiderül, hogy a többség tudományos szakterülete (ha másként nem legalább áttételesen) kötődött ugyan a faunisztikához és a florisztikához, de a klasszikus „múzeológiától” meglehetősen távol állt. Egyedül Beretzk Péternek lehetett fogalma arról, milyen is egy természettudományi kiállítás (belülről, munka közben). Ez önmagában nem lett volna túlzottan nagy baj, hiszen a forgatókönyv írói és a Múzeumok Központi Gazdasági Igazgatóságának kiállításrendezői értették a dolgukat. A gondot inkább az jelentette, hogy a helyi segítő testület érdekérvényesítő képessége mindvégig formális maradt.

Az sem volt teljesen egyértelmű, hogy szakmailag egyáltalán indokolt-e ez a kiállítás. A háttérben (már ekkor!) ott munkált az a hátsó szándék, hogy vissza kellene szorítani a „természetrajzi kiállítás” alapterületét. Ezt a helyi törekvést a minisztériumban is pontosan érzékelték. Lakatos László osztályvezető-helyettes (Művelődési Minisztérium) 1961. 01. 17-én keltezett leveléből idézünk¹⁸³:

„A természettudományi kiállítás lebontásának nem látjuk célját, mert a jövő évben pénzügyi és egyéb okok elsősorban a Kiállításrendező Csoport nagyfokú elfoglaltsága miatt új állandó kiállítást a szegedi Móra Ferenc részére nem tudunk biztosítani. Véleményünk szerint az új természettudományi kiállítás elkészítéséig nem lenne helyes a mostani, egyébként jó kiállítás egy részét lebontani és azt néprajzi kiállítás kedvéért megcsonkítani.”

¹⁸² Csongor Győző levele Kováts István tt. csoportvezetőnek
Népművelési Minisztérium Önálló Múzeumi Osztály
–in.: MFM Adattára isz.: 408/60

¹⁸³ Néprajzi kiállítás forgatókönyv- vázlatának véleményezése
(Készítette Lakatos László osztályvezető-helyettes –Műv. Min–, datálása 1961. 01. 17.
–in.: MFM Adattára isz.: 33/1961 (Küldő szerv isz.: 85447/60)

A „Tisza élővilága” c. állandó kiállítást a Művelődésügyi Minisztérium 1962. 03. 23-án engedélyezte. A dokumentumba érdemes beleolvasni¹⁸⁴:

„Értesítem Igazgató Elvtársat, hogy a ceglédi (!) múzeum „a Tisza és környéke élővilága” c. kiállítás forgatókönyvét jóváhagyom...”

A földrajzról annyit, hogy Budapestről nézve a térképet Szeged is, Cegléd is alföldi város. Valószínűleg az döntött az utóbbi javára, hogy lényegesen közelebb fekszik a fővároshoz, és így sokkal ismertebb.

Néha egészen váratlan események hátráltatták a munkát. Bálint Alajos megyei múzeumigazgatónak a Múzeumok Központi Gazdasági Igazgatóságához írott feljegyzéséből például arról értesülünk, hogy¹⁸⁵:

„A Tisza Élővilága c. kiállítás rendezése során f. év július hó közepén Budapestről Hóra Antal gépkocsivezető három rekesz táblaüveget szállított Szegedre. Az üvegekkel szerencsésen megérkezett és ezek lerakodása másnap reggel kezdődött. A 42-es Autóközlekedési vállalat szakembereit kértük a lerakodáshoz segítségül. A teherautónál lerakásnál mindjárt az első táblarekeszt a vállalat emberei leejtették, és a benne lévő táblaüvegek kivétel nélkül apróra törtek. Az egyik munkásra a ledőlt rekesz ráesett és a munkásnak nehéz légzései voltak, emiatt a mentők a sebészeti klinikára beszállították.”

Az ilyen esetekre találták ki azt a mondást, hogy a szegény embert még az ág is húzza.

Elég sok gondot jelentett a hiányzó állatok begyűjtése és a preparáltatása is. A Móra Ferenc Múzeum szakemberei meglehetősen magukra hagyva tevékenykedtek. Ahonnan segítséget vártak, elég gyakran értetlenkedést kaptak. Különösen a Természettudományi Múzeum (méltán) szaktekintélynek tartott kutatói részéről hatott a lekezelés nagyon bántóan. Az időnként gyerekes okvetetlenkedéseket a kiállítás koordinátorának dr. Marián Miklósnak adresszálták (Gaskó 1999/a, 1999/b).

¹⁸⁴ A „Tisza és környéke élővilága” c. kiállítás engedélyezése a Műv. Min. által (Datálása: 1962. 03. 21.)

–in.: MFM Adattára isz.: 146/ 1962 márc. 23. (Küldő szerv isz.: 81870/1962)

¹⁸⁵ Bálint Alajos levele a Múz. Kp. Gazd. Ig–hoz

a Tisza élővilága c. állandó kiállítás rendezése során bekövetkezett baleset körülményeiről

–in.: MFM Adattára isz.: 513/62

Íme az egyik bírálatként érkezett gyöngyszem, a szerző megjelölése nélkül: (Értelemszerűen sem az alapidokumentum, sem az erre adott válasz nem szerepel a hivatkozások között.)

„A forgatókönyv egyik leglényegesebb hibája, hogy benne a részlettemák egymás utáni sorrendjét semmiféle elgondolás nem határozza meg. Hol különböző biotópokat akar bemutatni, hol rendszertani csoportokkal foglalkozik, időnként pedig teljesen indokolatlanul biológiai vagy anatómiai témákat ragad ki.”

Summázatul: *„...A forgatókönyvnek olyannak kell lennie, hogy a Kiállításrendező Csoport a kiállítást annak alapján elkészíthesse. Ilyen forgatókönyvnek kell a Móra Ferenc Múzeum Állattárában lennie, mégpedig „A Fehértó állatvilága” c. kiállításról.”*

Marián Miklóst nem hagyta cserben diplomáciai érzéke. Miután türelmesen elmagyarázta, hogy véleményezés előtt nem árt legalább egyszer elolvasni a forgatókönyvet, e sorokkal zárta válaszelevelét:

„Egyetértek abban is, hogy az Állattárban működő kartársaimmal tanácskozzam meg a részleteket. Véleményüket szívesen veszem és úgy vélem segítségükkel meg tartalmasabb, színvonalasabb kiállítást tudunk készíteni.”

Marián Miklós ragaszkodott ahhoz, hogy a főbb élőhelyek jellemző madarai bekerüljenek a diorámákba. Mivel a Fehér-tó és a Tisza hullámtér két erősen különböző világ, jónéhány dermoplasztika hiányzott a gyűjteményünkben. Másokból akadt ugyan a Beretzky-féle örökletét anyagában, de meglehetősen kevés.

Ezekben az időkben emlősanyagunk rendkívül szegényes volt. Többnyire a magasabb beszerzési árú, nagyobb testű állatok hiányoztak, de az apróbb termetű fajokból is legfőbb mutatónak akadt egy-két kopottas, inkább selejtezésre, mintsem kiállításba való példány. Külön problémát jelentett, hogy az elviselhető állagú, látványosabb dermoplasztikák (medve, farkas) nem illettek a tematikába.

„Kívánságlistájuk összeállításánál” a rendezők abból indultak ki, hogy a hiányok pótlásához egyedül a kiállítási költségvetés biztosíthat megfelelő anyagi fedezetet. Ennek megfelelően igyekeztek minél hamarabb konkrét faunajegyzékekkel előállni. Marián Miklós rátermettségét dicséri, hogy a kért állatok zömét meg is kaptuk.

A kiállítás kapcsán elkészült preparátumokat összesítettük. Felsorolásuk nem a rendszertani, hanem a megrendelőknél közölt sorrendet követi¹⁸⁶:

¹⁸⁶ Megrendelések halak, emlősök, madarak, kétlélűek és hullók preparátálására –in.: MFM Adattára isz.: 159/62, 195/62, 256/62

Halak Pisces

<u>sorszám</u>	<u>fajszám és fajnév</u>	<u>darabszám</u>	<u>egyéb megjegyzés</u>
1./	(1) sebes pisztráng (<i>Salmo trutta m. fario</i>)	1	(a) t száraz preparátum
2./	(2) pénzés pér (<i>Thymallus thymallus</i>)	1	(a) t száraz preparátum
3./	(3) rózsás márna (<i>Barbus barbus</i>)	1	(a) t száraz preparátum
4./	(4) szélhajtó küsz (<i>Alburnus alburnus</i>)	3	(fv) t száraz preparátum
5./	(5) lapos keszeg (<i>Abramis ballerus</i>)	1	(fv) t száraz preparátum
6./	(6) sima tok (<i>Acipenser nudiventris</i>)	1	(fv) t száraz preparátum
7./	(7) vágó durbincs (<i>Acerina cernua</i>)	1	(fv) t száraz preparátum
8./	(8) szivárványos ökle (<i>Rhodeus sericeus amarus</i>)	3	(fv)t száraz preparátum
9./	(9) menyhal (<i>Lota lota</i>)	1	fv. száraz preparátum
10./	(10) harcsa (<i>Silurus glanis</i>)	1	t. száraz preparátum
11./	(11) csuka (<i>Esox lucius</i>)	1	t. száraz preparátum
12./	(12) kecsege (<i>Acipenser ruthenus</i>)	1	t. száraz preparátum
13./	(13) fenékjáró küllő (<i>Gobio gobio</i>)	1	t. száraz preparátum
14./	(14) sügér (<i>Perca fluviatilis</i>)	1	t. száraz preparátum

Kétéltűek (Amphibia)

<u>sorszám</u>	<u>fajszám és fajnév</u>	<u>darabszám</u>	<u>egyéb megjegyzés</u>
15./	(15) pettyes gőte (<i>Triturus vulgaris</i>)	3	száraz preparátum
16./	(16) tarajos gőte (<i>Triturus cristatus</i>)	2	száraz preparátum
17./	(17) leveli béka (<i>Hyla arborea</i>)	1	száraz preparátum
18./	(18) vöröshasú unka (<i>Bombina bombina</i>)	2	száraz preparátum
19./	(19) sárgahasú unka (<i>Bombina variegata</i>)	1	száraz preparátum
20./	(20) barna varangy (<i>Bufo bufo</i>)	1	száraz preparátum
21./	(21) zöld varangy (<i>Bufo viridis</i>)	1	száraz preparátum
22./	(22) mocsári béka (<i>Rana arvalis</i>)	2	száraz preparátum
23./	(23) erdei béka (<i>Rana dalmatina</i>)	1	száraz preparátum

Hüllők (Reptilia)

<u>sorszám</u>	<u>fajsám és fajnév</u>	<u>darabszám</u>	<u>egyéb megjegyzés</u>
24./	(24) fűrge gyík (<i>Lacerta agilis</i>)	3	száraz preparátum
25./	(25) zöld gyík (<i>Lacerta viridis</i>)	1	száraz preparátum
26./	(26) homoki gyík (<i>Lacerta taurica</i>)	2	száraz preparátum
27./	(27) vízi sikló (<i>Natrix natrix</i>)	3	száraz preparátum

Madarak (Aves)

<u>sorszám</u>	<u>fajsám és fajnév</u>	<u>darabszám</u>	<u>egyéb megjegyzés</u>
28./	(28) tőkés réce (<i>Anas p. platyrhynchos</i>)	6	–
29./	(29) bőjti réce (<i>Anas quercedula</i>)	2	–
30./	(30) csörgő réce (<i>Anas c. crecca</i>)	2	–
31./	(31) kanalas réce (<i>Anas clypeata</i>)	2	–
32./	(32) barátréce (<i>Aythya ferina</i>)	2	–
33./	(33) cigányréce (<i>Aythya nyroca</i>)	2	–
34./	(34) fogoly (<i>Perdix p. perdix</i>)	2	–
35./	(35) fácán (<i>Phasianus c. colchicus</i>)	2	–
36./	(36) fűrj (<i>Coturnix c. coturnix</i>)	2	–

Emlősök (Mammalia)

<u>sorszám</u>	<u>fajsám és fajnév</u>	<u>darabszám</u>	<u>egyéb megjegyzés</u>
37./	(37) erdei cickány (<i>Sorex a. araneus</i>)	1	beállított pózban
38./	(38) mezei cickány (<i>Crocidura l. leucodon</i>)	1	–
39./	(39) törpe cickány (<i>Sorex m. minutus</i>)	2–3	–
40./	(40) erdei egér (<i>Apodemus s. sylvaticus</i>)	1	beállított pózban
41./	(41) güzü egér (<i>Mus musculus spicilegus</i>)	1	–
42./	(42) törpe egér (<i>Micromys m. minutus</i>)	3	fészkén és fészkeben
43./	(43) kósza pocok (<i>Arvicola terrestris scherman</i>)	1	beállított pózban

44./	(44) menyét (<i>Mustela n. nivalis</i>)	1	beállított pózban
45./	(45) róka (<i>Vulpes v. crucigera</i>)	1	kifejlett
46./	(45) róka (<i>Vulpes v. crucigera</i>)	2	kölyök
47./	(46) vaddisznó (<i>Sus scr. scrofa</i>)	1	koca
48./	(46) vaddisznó (<i>Sus scr. scrofa</i>)	1	malacok
49./	(47) őz (<i>Capreolus c. capreolus</i>)	2	suta és bak
50./	(47) őz (<i>Capreolus c. capreolus</i>)	2	gidák

Rövidítések: a = alkoholos készítmény, fv= félbevágott hal, t = teljes hal

A halak kért preparálási módja a korábbi levélben más, mint a későbbiben. A második (valószínűleg végleges) változatot kiemelt betűkkel jelöltük. Eltérő információk esetén az első lista adatait zárójelbe tettük.

A nagyobb testű emlősök közül a vaddisznó koca beszerzése és preparáltatása jelentette a legtöbb gondot. Marián Miklós először Gyulától Bajáig több alföldi erdőszettel és vadásztársasággal próbálkozott, mindhiába¹⁸⁷. Végső elkeseredésében az Országos Erdészeti Főigazgatósághoz fordult segítségért¹⁸⁸. Kérése meghallgatásra talált, 1961 júniusának utolsó napjaiban Telkin kilöttek a múzeum számára egy meddő kocát. A bőrt a nyúzás és a méretek levétele után az MTM Állattárának preparatóriumába szállították, ahol Keszei Péter több alkalommal nekilátott a munkának¹⁸⁹. Igaz különböző hátráltató okokból mindig hamar abba is hagyta a ténykedést¹⁹⁰. 1962. 09. 04-én keltezett jelentésében arról tudósította intézményünk igazgatóját, hogy (szűk egy hónappal a nyitás után, 1962. 08. 27-én¹⁹¹) végre elkészült a dermoplasztika. A koca, melyről kötetnyi levelezés gyűlt össze¹⁹², jelenleg a bugaci kiállításunkban látható.

¹⁸⁷ Marián Miklós levele vaddisznó ügyben Gyulára Povázsay Gyula erdősznek

–in.: MFM Adattára isz.: 51/1961

Marián Miklós levele vaddisznó ügyben Budapestre Gosztanyi Géza erdőszeti előadónak

–in.: MFM Adattára isz.: 51/1961

Marián Miklós levele vaddisznó ügyben Bajára dr. Solymos Ede múzeumigazgatónak

–in.: MFM Adattára isz.: 262/1961

¹⁸⁸ Marián Miklós levele vaddisznó ügyben dr. Balassa Gyula miniszterhelyetteshez(Orsz. Erd. Főigazgatóság)

–in.: MFM Adattára isz.: 263/196

¹⁸⁹ Jelentés a vaddisznó alkatának tanulmányozásáról (Budapesten)

(Datálása 1961. 12. 28.)

–in.: MFM Adattára isz.: 710/61

¹⁹⁰ Keszei Péter jelentése a vaddisznó preparálásáról

–in.: MFM Adattára isz.: 46/1962

¹⁹¹ Kezei Péter jelentése a vaddisznó preparátum elkészüléséről

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁹² Marián Miklós munkaterve az 1962. évben végzendő természettudományi munkához.

–in.: MFM Adattára isz.: –

Az intézményen belüli értékrendre jellemző, hogy „A Tisza Élővilága” kiállítás 1962. 07. 29-én tartott megnyitójára Bálint Alajos megyei múzeumigazgató el sem ment. A házigazda tisztségét Csongor Gyözőre ruházta át. A mérsékelt érdeklődés szerencsére nem vonatkozott sem a szakma egészére, sem a produktumok egyetlen hiteles elbírálójára, a nagyközönségre. A két kiváló muzeológus által készített, 1976-ig fennálló kiállítás mindent „tudott”, amit a hagyományos diorámas szerkesztéssel meg lehet valósítani (Gaskó 1999/a, 1999/b).

A korabeli értékelések közül az alábbi, későbbi igazgatóunktól, Pap Jánostól származott (Pap 1963).

„A szegedi Móra Ferenc Múzeum jelenleg két olyan állandó jellegű kiállítással rendelkezik, melynek híre megyénk, de országunk határain is túljutott. Gondolok itt a modern felfogásban rendezett régészeti és a környék, a Tisza élővilágát bemutató természettudományos kiállításra.”

Trogmayer Ottó nem sokkal igazgatói kinevezése után, 1970-ben, szintén elismerően nyilatkozott a Tisza kiállításról¹⁹³:

Kiállításunk jóllehet már több éves, még mindig a legkorszerűbbek közé számítható. Jelentősége elsősorban az ifjúság természettudományi oktatásának elősegítésében rejlik. Nemcsak a szegedi, hanem szinte az egész Dél-Alföldről ide látogató iskolák tanulóinak számára ad a tankönyvhöz hasonló kiegészítő ismereteket. Olyan együtteseket mutat be, melyek a természetben így együtt nem láthatók.

A kiállítás kapcsán essen néhány szó a (még mindig) megoldhatatlan állagvédelemről. Marián Miklós gondos ember volt, aki radikális módon igyekezett megszabadulni a raktári rágókártevőktől¹⁹⁴. 1960-ban mind Szegeden, mind Hódmezővásárhelyen ciánoztatni akart, melyre a minisztériumból külön keretet kért. Kérését az alábbi indokkal utasították el:¹⁹⁵

„A tapasztalat szerint a ciánózás nem eredményezi a múzeumi kártevők teljes kipusztulását. Sokkal jobb eredményt értek el pl.: a Természettudományi múzeum bogárgyűjteményében DDT. állandó használatával, ezért kívánatos, hogy a múzeum valamennyi szakembere legközelebbi budapesti útján az itt alkalmazott módszert behatóan tanulmányozza.”

¹⁹³ Jelentés a Móra Ferenc Múzeum működéséről (Készítette: Trogmayer Ottó 1970-ben)

–in.: MFM Adattára isz.:–

¹⁹⁴ Marián Miklós évi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.:–

¹⁹⁵ Tervválasz (Előadó: Katona Imre, datálása 1960. 04. 30.)

–in.: MFM Adattára isz.: – (Küldő szerv isz.: 81183/1960)

Azt csak zárójelben jegyezzük meg, hogy a DDT szétszórásához túlzottan nagy mérvű tanulmányozás nem szükségeltetik. Ami pedig az ötlet használhatóságát illeti, elég nehéz elképzelni egy DDT „illatú” termet, amint éppen látogató csoportokat fogadnak benne.

Bár még abban az évben, központi forrásból kaptunk egy szénkénegező ládát, a kiállítási anyag fertőtlenítésében ez nem sokat segített¹⁹⁶. Marián tehát maradt a globolozásnál, ami nem túlzottan hatékony eljárás, de megfelelő koncentrációban adagolva legalább a kiállítás látogatást lehetővé teszi. E sorok írója számos esetben helyezett el a diorámákban globolos zacskókat. A feladat legalább „kétemberesnek” számított, mert a diorámák tervezésénél nem foglalkoztak a fertőtlenítés szükségességével. Minden alkalommal le kellett szerelni a „jó nagyra nőtt” üvegtáblákat, majd a fertőtlenítés és a tisztítás után vissza kellett helyezni azokat. Egyszer az egyik rosszul felrakott üvegfogó tappancs elengedte az üveg felületét. Zombori István kollégánk kiváló reflexeinek köszönhetőn, a mázsás üvegtábla lezuhanását sikerült komolyabb baleset nélkül megúszni.

Az ember és környezete

Alapinformációk

Hazánk első környezetvédelmi állandó kiállítása az „Az ember és környezete” volt. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum, a nyitás éve 1978. Rendezte és a forgatókönyvet írta: dr. Agócsy Pál, dr. Gallé László (senior) és Gaskó Béla, a forgatókönyvet (Agócsy–Gallé–Gaskó 1976) egységesítette (koordinálta) dr. Agócsy Pál. Tervezte dr. Boreczky László. Grafikai tervező: Perliczky Géza, fotó: Szabóky Zsolt és Tuskó László. Kivitelezte a Központi Múzeumi Igazgatóság Kiállításrendező Osztálya, Szőke Imre irányításával. A kétszintes, galériával ellátott terem alapterülete 170 m². A bontás éve 1988.

Háttér-információk

A kiállítás témaválasztása alapvetően más, mint a korábbi élővilág bemutatóké. Nézzük meg mi indokolta a gyökeres változtatást.

Az 1970-es évek a hazai természetvédelem sikerévtizedének számít. A kiállítást megelőző időkben létesült a Hortobágyi Nemzeti Park (1973) és a Kiskunsági Nemzeti Park (1975). 1976-ban Csongrád megyében megalakult a „fél nemzeti parknyi” kiterjedésű Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet.

A környezetrombolás, mint fogalom, szinte észrevétlenül bekerült a köztudatba. 1971 januárjától az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ havonta megjelenő „lapmellékletet” indított „Környezetvédelem” címmel. Ebben a főbb környezeti ártalmakkal foglalkozó külföldi szakirodalomból hoztak le „tömörített” fordításokat. Sorra jelennek meg a ma már klasszikusnak számító tudomá-

¹⁹⁶ Gerincesállat gyűjtemény (Marián Miklós évi munkajelentése)

–in.: MFM Adattára isz.: –

nyos és tudománynépszerűsítő munkák. Az utóbbiak közül mindenképp említést érdemelnek Jócsik Lajos korszakhatárt jelölő könyvei, „Az öngyilkos civilizáció” (Jócsik 1971) és a „Környezetünk védelmében” (Jócsik 1976). Ide sorolható még két további alapmű is, melyek Kovács Margittól (1977) „A környezetvédelem biológiai alapjai” és Széky Páltól (1977) a „Korunk környezetbiológiája”.

Bár hazánkban a „zöld gondolat” egyenlőre szalonképtelennek számított, az évtized végére nyilvánvalóvá vált, a környezeti problémák nem állnak meg az országhatároknál. Különösen akkor nem, ha többségüket mi magunk okozzuk. Az erre hivatottak megszépített tényanyagra hivatkozva, semmire sem kötelező általánosságokat mondtak, miközben úgy hoztak gigantomán környezetkárosító döntéseket, hogy azok következményeit figyelmen kívül hagyták. (Lásd az 1980-as évek közepén kipattant Bős–Nagymaros ügyet.)

Állandó kiállításunk, a múzeum sajátos eszközrendszerével, az égetően szükséges tudatformálásához kívánt hozzájárulni. Elhatározásunkat elvi alapon senki sem kérdőjelezte meg, bár akadt aki nem lelkesedett az ötletért. A forgatókönyv egyik bírálója dr. Farkas Henrik technikai okokra hivatkozva tartotta elhibázottnak az állandó kiállítás alap gondolatát. Ismerjük meg az indokait¹⁹⁷.

„A tervezett kiállítás egységben kívánja tárgyalni a két témát. A két téma kiállítási szempontból igen távol áll egymástól. A természetvédelem tárgya–anyaga adott; kitömött madarak (kócsag, gulipán, kanalasgém stb., préselt növények, rovardobozban lepkék st.). A „természetvédelem téma tehát jellegzetesen múzeumi, kiállításra alkalmas téma, mivel hogy van tárgyi anyaga.

Merőben más a helyzet a „környezetvédelem” téma esetében. Itt a természetvédelem témától lényegében független térképek, grafikonok, fényképek képezik a kiállítás „anyagát”, illetve –hogypontosabbak legyünk elképzelhető e téma tárgyanyaggal való gazdagítása. De milyen tárgyak mutathatók itt be? Városi szemét, a Japán nagyvárosok rendőreinek oxigén automatája, amelyből a benzingőz miatt lélegeznek.

A „környezetvédelem” téma véleményem szerint nem alkalmas arra, hogy természetvédelmi kiállítás tárgya legyen.”

Ha jobban belegondolunk, sok mindenben igazat kell neki adni. Az utolsó mondatra ráférne némi pontosítás, mert elég nehezen értelmezhető. Mivel a természetvédelem része a környezetvédelemnek valószínűleg arról lehet szó, hogy:

„A „környezetvédelem” téma véleményem szerint nem alkalmas arra, hogy természettudományos állandó kiállítás tárgya legyen.”

---

197 Vélemény a szegedi Móra Ferenc Múzeum az „Ember és környezete” c. új állandó kiállítás forgatókönyvéről (Készítette: dr. Farkas Henrik főigazgató–helyettes, datálása 1976. 07. 29.)
–in.: MFM Adattára isz.: –

E sorok írója hasonló megfontolásból hagyta el a tisztán humánrelációjú környezetvédelmi fejezeteket az 1990-ben megnyitott „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállításban. A történesek háttérben így is mindvégig felsejlik az ember természetátalakító (főként romboló) tevékenységének a hatása, tehát a környezetvédelmi jelleg a témakörök leszűkítésével nem veszik el.

1976 februárjában a tématerv megvitatásakor jelenlévők névsora: Dr. Horváth Imre tanszékvezető egyetemi tanár (JATE), dr. Móczár László tanszékvezető egyetemi tanár (JATE), dr. Kiszely György tanszékvezető egyetemi tanár (SZOTE), dr. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgató (Móra Ferenc Múzeum), dr. Farkas Henrik főigazgató-helyettes (MTM), dr. Sterbetz István, a Magyar Madártani Intézet igazgatója, dr. Agócsy Pál tudományos munkatárs (MTM), dr. Gallé László tudományos munkatárs (Móra Ferenc Múzeum), Keresztes Tibor csoportvezető (ATIVIZIG) és Gaskó Béla (Móra Ferenc Múzeum) muzeológus¹⁹⁸.

A felsoroltakon kívül Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgató 2 akadémikust is meghívott az ötletbörzénkre, de egyéb elfoglaltságaikra hivatkozva mindketten kimentették magukat.

1976 júniusára elkészült a nyers foratókönyv. Az írásmű bírálói dr. Stohl Gábor tudományos főmunkatárs (MTM), Kovács István (Endre) főigazgató-helyettes (MTM), Jankovits János közművelődési csoportvezető (MTM) és dr. Sterbetz István igazgató (Magyar Madártani Intézet) voltak¹⁹⁹.

Eközben az „ötletgazda” grémium arra a következtetésre jutott, hogy még véletlenül se legyen negatív kicsengése a kiállításnak. Ezt követően –Agócsy Pál határozott tiltakozása ellenére– hosszadalmas, terméketlen vita kezdődött a konstruktív mondanivaló mibenlétéről és annak látványelemekké formálásáról. Akadt, aki külön szinten szerette volna látni a rossz és a jó példákat, mások a párhuzamos bemutatás mellett kardoskodtak. Néhányan csak a szépre kívántak emlékezni, ezért az összes többi fejezet törlését javasolták. Végül, bár a szintezés dominált, öszvér megoldás született. A negatív elemek (pozitív kicsengésű földoldással !?) a földszinten maradtak, a galériára mindössze egy helytelenül megépített, láthatóan szmoggal küszködő városrész makettje került.

A témavázlat és a foratókönyv vitája kapcsán nagyon sok hasznos ötlet is felvetődött, melyekből vajmi kevés valósult meg. Ennek okait a következőkben látjuk:

¹⁹⁸ Az 1976. február 26-ra meghívottak jegyzéke

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁹⁹ Kiállítási foratókönyv vitája (Készítette: Sterbetz István)

Vélemény a szegedi Móra Ferenc Múzeum az „Ember és környezete” c. új állandó kiállítás foratókönyvéről (Készítette: Jankovits János, datálása 1976. 08. 03.)

A szegedi Móra Ferenc Múzeum „Ember és környezete” c. állandó kiállítása foratókönyvének második változatához (Készítette: Kovács István (Endre), datálása 1976. 10. 27.)

Lektori vélemény a szegedi Móra Ferenc Múzeum az „Ember és környezete” c. új állandó kiállítása átdolgozott foratókönyvéről (Készítette: Stohl Gábor, datálása 1976. 10. 26.)

–in.: MFM Adattára isz.: egyik esetben sincs

1./ Az eredeti forgatókönyv a bírálókat hatására egyre koncepciózusabb és ami ezzel együtt jár, egyre elvontabb lett. Az átalakítás törvényszerűen maga után vonta a megjelenítés lehetséges eszközeinek a változását. A tárgyak rovására a képi és a grafikai megoldások kerültek előtérbe. Bezárult a Farkas (Henrik által vázolt) csapda. Ezek után magától értetődőnek tűnhet, hogy a korábbi kiállításoknál „megszokott” tárgyi gyarapodás is elmaradt.

2./ A környezetvédelem látókörünkbe került problémáinak jelzés szintű bemutatásához legalább másfélszer ekkora hasznos tér kellett volna. Ha komolyan vesszük a forgatókönyvet még több.

3./ Az összhatásában látványos installáció a kiállítástól külön életet élt. Valószínűleg a méretek egyeztetésénél csúszott be a hiba, mert amikor elkészült mindenkire (beleértve a koordinátort, Agócsy Pált is) a meglepetés erejével hatott. Szelektáló faktorrá vált elemei alaposan átrendezték a nagy műgonddal összeállított forgatókönyvet. Jellemző, hogy az élővilág bemutatásához mindössze egy közepes méretű diorámát terveztek. Ekkor felejtettünk el végérvényesen az olyan fejezeteket, mint például a hegyvidéki- és a klímazonális erdők. A Dél–Alföld jellegzetes élőhely-komplexei közül csak a Tisza-menti hullámtereket tudtuk úgyahogy bemutatni. Agócsy Pál, aki korának legkiválóbb természettudományos népművelője volt, megkísérelte menteni a menthetőt, de ettől a ponttól kezdve az installáció rendezte a kiállítást. Ami elfért az bekerült, ami nem az kimaradt. Az improvizáció napi gyakorlattá vált. A konkrét teendők Gaskó Bélára hárultak, aki a különféle dokumentumokon található aláírások szerint a „kiállítás rendező szakembere”²⁰⁰ lett.

A terem galériájához irreálisan túlméretezett lépcsősor csatlakozott. Ennek két fontos alapfunkciója volt: akadályozta a körbejárást és foglalta a hasznos kiállítási teret. Az átadás utáni idők közművelődési kampányfeladata során „bevonultatott” szocialista brigádok tagjai rácsodálkozva e nevezetes térelemre, „Az ember és környezetét” nemes egyszerűséggel „lépcsős kiállításnak” titulálták. A sajnálatosan találó elnevezés a kollégák humorérzékének köszönhetően állandósult. (Városunkban a „lépcsős” ekkoriban egy jó hírűnek semmiképp sem nevezhető kocsmá neve volt, amely a Londoni körút és a Tollbuchin sugárút –ma Kálvária sugárút–sarkán üzemelt. Az itt folyó mozgalmas életről gyakran tudósított a Délmagyarország bűnügyi rovata.)

A tárgyszegénységen utólag azzal igyekeztünk segíteni, hogy a Dél–Alföldről az utóbbi 150 évben eltűnt állatok bemutatására, a lépcső melletti holt térben, egy minden oldalról megtekinthető üvegdiórámát állítottunk össze.

²⁰⁰ Lásd a kiállítás átvételekor készült „Feljegyzések” aláírását (A feljegyzés a nyitás napján, 1978. 07. 21-én készült)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Magyarország első környezetvédelmi állandó kiállítása 1978. 07. 21-én nyílt meg. A nyitás napján a kivitelezési hibákról és az egyéb hiányosságokról egy teljes oldalt kitevő lista készült.²⁰¹

Az árnyoldalak mellett mindenképp szót kell ejtenünk mindazokról az újszerű megoldásokról, melyeket Agócsy Páltól tanultunk. Közülük a két legfontosabb, a jelzett dioráma és a komplex növény bemutatás. Ez utóbbi alapegysége a préselt növény és annak színes termőhelyi fotója.

Az eddig tárgyalt természettudományos állandó kiállítások kivétel nélkül a Móra Ferenc Múzeum (és jogelődje a Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum) épületében létesültek.

Jelenleg (2000–ben) is megtekinthető tematikus állandó kiállítások

A helyi keretek áttörését az ásothalmi Bedő Albert Szakiskolában 1983–ban rendezett „Iskolánk 100 éve” jelentette. Ettől az időponttól kezdve a természettudományi osztály kiállításrendezői tevékenysége regionálissá vált. Munkatársaink Szegeden, Szegváron, Ópusztaszeren, Ásothalmon és Bugacon egyaránt készítettek kiállításokat.

Az új kiállításoknál –amennyiben finanszírozásuk nem valami központi forrásból történik– a legfontosabb dolog a szponzorok megtalálása volt. Ilyen szempontból szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hiszen az elmúlt másfél évtizedben eredményes munkakapcsolatot sikerült kiépítenünk a különböző erdészeti szervezetekkel és az erdőgazdaságokkal. Külső megbízó esetén a témaválasztás sem könnyű feladat, a szponzort sok minden motiválhatja. Ásothalmon az 1883–ban létesített alapfokú erdészeti iskola különben pusztulásra ítélt tárgianyagát igyekeztünk megmenteni. Bugacon új kiállítóhely létesítése volt a szponzor elsődleges célja. Szegváron évfordulós kiállítást rendeztünk.

A megbízás alapján készülő kiállítások minden hasonlóság ellenére sok szempontból mások, mint az eddig tárgyaltak. A lényegesebb különbségek az alábbi pontokban foglalhatók össze:

1./ A munka teljes folyamatát 1 személy fogja össze, ami lehetetlenné teszi a felelősség áthárítást.

2./ Az „egyszemélyes vezető” maga választhatja meg munkatársait, továbbá arról is ő dönt, hogy ki bírálja el a forgatókönyvet. Az előbbi a személyeskedéseket zárja ki, az utóbbi a lektori vélemény használhatóságát garantálja.

3./ Az engedélyezéssel kapcsolatos, hivatali rituálé szerint zajló, időt rabló procedúra elmarad.

4./ A megbízó rendszerint nem a forgatókönyv, hanem a témavázlat alapján dönt, ami jócskán felértékeli ezen írásmű jelentőségét. A korábbi gyakorlattal

---

²⁰¹ Mint előbb

ellentétben már semmiképp sem elegendő a kívánságlistába ágyazott tematikai felsorolás. A szinopszisnak pontról pontra ismertetnie kell az elvégzendő munkát és indokolnia kell azt. Az írott anyaghoz célszerű egy áttekintést könnyítő alaprajzot és egy grafikai látványtervet mellékelni. A forgatókönyv természetesen megtartja eredeti funkcióját (lásd az állandó kiállítások típusainak a leírásánál).

Az elmondottakat a „Fa a bányászatban” c. kiállítás szinopszisének és forgatókönyvének részleteivel kívánjuk érzékeltetni (6. sz. mellékletek)

Részletes témavázlat híján nem lehet (nem érdemes) költségvetést sem készíteni, ami viszont minden szerződéskötés sarkalatos pontja.

5./ A „hagyományos” múzeumi állandó kiállítások készítőinek két dolgot kellett szem előtt tartani, a szakmai korrektséget és a közönség szolgálatát Megrendelésre készülő munkáknál e két pont mellé harmadiknak a szponzor kívánalmait kerülnek.

Ahhoz mindvégig ragaszkodtunk, hogy az elvárások összhangban legyenek a természettudományos múzeológia gyűjtési- és kutatási profiljával. Ezt a tényt azért szükséges külön hangsúlyozni, mert kiállításaink témaválasztása interdisciplinális területeket érint. A „Pusztaszeri TK élővilága” kivételével elég nehezen illeszthetők be az egyes tájegységek élővilágát feldolgozó, hagyományos kiállítások sorába.

Állandó kiállításaink rendszerezése

Jelenleg is megtekinthető állandó kiállításaink ismertetése során a könnyebb áttekinthetőség kedvéért, főcímként az egyes helyszíneket emeltük ki. Ezt követően minden esetben megjelöltük az elvégzett munka kedvezményezettjét. Szempontjaink alapján két nagyobb csoport rajzolódik ki.

I./ A Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatóságához, vagy az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkhoz köthető állandó kiállítások

Szegvár

Bartucz Lajos emlékszoba

Alapinformációk

Helyszíne a Szegvári Falumúzeum, az átadás időpontja 1985. A kiállítás a szegvári születésű dr. Bartucz Lajosnak, az embertan professzorának állít emléket, születésének 100. évfordulója alkalmával. Az emlékszoba kialakításának kezdeményezője és a munkálatok főszervezője dr. Farkas Gyula tanszékvezető egyetemi docens. Rendezte dr. Gaskó Béla, kivitelező Pál László és dr. Gaskó Béla. A fotók negatívjai a JATE (ma Szegedi Tudományegyetem) Embertani Tanszékének archívumából származnak. A nagyításokat Pintér József készítette.

Mivel eredetileg kamara kiállításnak készült nincs forgatókönyve, az életrajzi adatokat Farkas Gyula (1985) cikkéből vettük át.

Ópusztaszer

A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága

Helyszíne az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark.

Eredeti változat

Alapinformációk

A kiállításokat annak idején 2 ütemben adtuk át. Az első rész (természetvédelem, homoki erdő) 1986. augusztus 20-ára készült el, a többi egységet (Tisza-völgy, Fehér-tó) 1987. január 26-án fejeztük be.

Megyénk legnagyobb kiterjedésű tájvédelmi körzetének élővilágát bemutató összeállításunk, a pirtói kerület (Bács-Kiskun megye) rekonstruált imrehegyi erdészházában kapott helyet. Az épületet Szabó János, a KEFAG mérnöke tervezte. Szabó elkészítette az installáció tervdokumentációját is, de ebből –pénzhiányra hivatkozva– csak 6 lapos tárlót gyártattak le (a KMI asztalosműhelyében). A fali tárlók a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumból származnak, a többi elem a helyszínen készült.

Az erdészház felépítését és a kiállítás létrehozását anyagilag támogatta a Csongrád Megyei Tanács, a MÉM Erdészeti és Faipari Hivatala, valamint a Kecskeméti Erdőfelügyelőség. A beruházás kezdeményezője és főszervezője dr. Göbölös Antal volt. A kiállítást rendezte és a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla. Kivitelezte a Móra Ferenc Múzeum Kiállításrendező Csoportja (Bereczki Sándor,

Görög András és Varjas Miklós), továbbá a természettudományi osztály munkatársai (dr. Moldovay Gézáné, dr. Gaskó Béla, Tóth László). A szemléltetéshez Dömötör Mihály helyszíni felvételein kívül felhasználtuk dr. Beretzk Péter és dr. Csongor Győző archív fotó- és diaanyagát. A fotók nagyítását az MTI, illetve Dömötör Mihály végezte. A kiállítási tér alapterülete 75 m², tagolása 3 helyiség és 1 előtér.

Felújított változat

Alapinformációk

2000 februárjában a kiállítás 2 egységét felújítottuk. A másik 2 egység átalakítására 2000. 08. 20-ig sor kerül. A munkálatok kezdeményezője és főszervezője Nagy László. A kiállítást rendezte, valamint a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla (Gaskó 1999/f). Kivitelezték: Antal Tamás, dr. Gaskó Béla és Tóth László. Az átalakítások anyagi feltételeit a Nemzeti Történeti Emlékpark Közhasznú Társaság biztosította.

Az új kiállítás kétnyelvű, a feliratok, valamint a szövegblokkok magyar és angol nyelven készültek. A második változatnál az eredeti fotóanyag kiegészült Pápai Zoltán felvételeivel, az új nagyításokat az MTI készítette.

A kiállítási tér alapterülete és tagolása változatlan maradt.

A forgatókönyv megtalálható a Móra Ferenc Múzeum adattárában.

Erdő és ember

Alapinformációk

A pincékkel és a galériával együtt 1053 m² alapterületű impozáns erdőtörténeti összeállítás helyszíne az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark, ahol a kiállítások 11, fából készült, jurtaszerű pavilonban található. A pavilonok két ötös blokkra tagolódnak, melyekhez egy megjelenésében is eltérő, különálló épület csatlakozik.

A ma látható kiállítás együttest 1994 és 1997 között, négy ütemben adtuk át az érdeklődőknek.

A munkálatok a FM Erdészeti Hivatala és a Kecskeméti Erdőfelügyelőség anyagi támogatásával folytak. A beruházás főszervezője és kezdeményezője dr. Göbölös Antal volt. Az FM Erdészeti Hivatalánál a tervet Barátossy Gábor hagyta jóvá.

A kiállítást rendezte és a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla (Gaskó 1994/b, 1995/a, 1995/b, 1997/b, 1997/c, 1997/d) művészeti vezető Bánkuti Albin. A pavilonokat és az alapinstallációt tervezte Csete György, statikus Dulánszky Jenő. A maketteket készítették: Antal Tamás, Lisztes János és Pécsi Tibor. A kivitelezést a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága részéről dr. Gyenes József és Simon Erzsébet felügyelte.

Bár 1995. 10. 01-én a megyei önkormányzat 82%-os részvételével létrejött az ÓNTE Kht.²⁰², a munka befejezéséig a múzeum maradt a kedvezményezett. A kiállítás–együtttest az eredeti szerződésnek megfelelően az Albin EXPO, továbbá a Móra Ferenc Múzeum Természettudományi Osztályának munkatársai (Antal Tamás, dr. Gaskó Béla, és Tóth László) készítették el.

A kiállított tárgyak egy részét a Bedő Albert Szakiskola, a DALERD Rt., a JATE Fűvészkertje, a JATE gazdasági igazgatóságának központi raktára, a Koszta József Múzeum, a Nagymágocsi Szociális Otthon és a Kiss Ferenc Erdészeti Technikum bocsátotta rendelkezésünkre.

A különféle eszközök restaurálásában részt vett Szőke Ágnes, Dobó Bernadett és Borbíró Márta. A „Fa a bányaművelésben” c. kiállításban található ősnövény lenyomatok szilikonmásolatait (az MTM Növénytárából szerzett eredeti alapján) Vidovics Teréz készítette.

A bányaacsolathoz a faanyagot a DELERD Ásotthalmi Erdészetétől vásároltuk. A minőségi áruért és a szállítás megszervezésért Pollner Frigyesnének tartozunk köszönettel. A diorámákba beépített fákat Sere Ferenc engedélyével a DALERD Rt Kisteleki Erdészetének területéről vágtuk ki. Számos fakorongot Vass Sándor, a DALERD Rt vezérigazgatója hozatott be a múzeumba.

A bányainterőr kialakítása a Mecseki Bányászati Múzeum állandó földalatti kiállításában lévő minta alapján történt. A teljes tárgyanyagot Halmai Csabától, a Mecseki Bányavagyon–Hasznosító Rt. projekt koordinátorától kaptunk kölcsön. A kézi fejtéseknél használt eszközöket ezek alapján készítette el Juhász István csólyospálosi kovácmester.

A bábúk ruháit Katkóné, Bagi Éva és Molnár Zsuzsa varrták.

A kiállítás–együtttes feliratait, valamint a szövegblokkok magyar és angol nyelven készültek. Angol fordítás: Szabó Klára.

A fotók túlnyomó többségét Antal Tamás és Pápai Zoltán készítette, de felhasználtuk Dömötör Mihály néhány korábbi felvételét is. Nagyítások: MTI labor és Pápai Zoltán. A forgatókönyvek (Gaskó 1994/b, 1995/a, 1995/b, 1997/b, 1996/c, 1997/d) megtalálhatók a Móra Ferenc Múzeum adattárában.

Kiállítási vezető: TKM füzet (Gaskó 1997/a).

Háttér-információk

A minden szempontból legnagyobb szakmai kihívást jelentő kiállítás körül kezdettől fogva léteztek bizonytalansági tényezők. 1993-ban az „*alapkoncepció*” az volt, hogy legyen egy „*természetráji*” pavilon, ahol a gyerekek mindenféle állatot láthatnak. Az összes többi részkiállítást, mivel azok speciális szakmai ismereteket igényelnek, készítsék el a Néprajzi Múzeum munkatársai. A következő évben, alapvetően installációs és technikai jellegű problémák miatt, dr. Góbbölös

²⁰² Szabó, T.–Tóth, A./1996/: Tájékoztató az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark Közhasznú Társaság egy éves működéséről
–in.: MFM Adattára isz.: – (Cs. M. Önk. ikt. sz.: 1053/1996)

Antal a teljes kiállítás–együttes rendezésére Gaskó Bélát kérte fel. A megrendelő (esetünkben a Móra Ferenc Múzeum) a biztonság kedvéért szükségesnek tartotta, hogy a munkálatok hivatásos kivitelező irányításával folyjanak. A személy kiválasztást a rendezőre bízták, aki korábbi tapasztalatai alapján Bánkúti Albint tartotta a legalkalmasabbnak erre a feladatra.

1994-ben az II–V. pavilonok készültek el, ezt követték 1995-ben az I., illetve a VII–X. pavilonok. (Az I. pavilont korábban lefoglalta az 1993-ban átadott „Az Erdő élete” c. kiállítás.)

1995 végére befejeztük az első változatot, amely több ponton eltért a jelenleg láthatótól. A második blokkot nyitó VI. pavilont üresen hagytuk. Itt képzőművészeti és egyéb kamara kiállítások bemutatását terveztük. Az alkotásoknak sem a témáját sem az anyagát nem kívántuk megkötni. Az egyetlen feltétel az volt, hogy a bemutatott összeállítások valamilyen formában kapcsolódjanak az erdőhöz.

A VII. pavilon alapszintjére a „Műszaki tervezés és oktatás a századfordulón (1879–1918)” került, míg a pincében „Magyarország talajtípusai”-t mutattuk be.

Bár ezekben az években még javában tombolt az aszály, hamarosan elkezdődött a talajvíz beszívargása a pincerészbe. Először vízkötő zeolit granulátummal kísérleteztünk, nem sok eredménnyel.

1996-ban a következő átrendezésre kényszerültünk: A VII. pavilonból a „Műszaki tervezés és oktatás a századfordulón (1879–1918)” c. kiállítást áttelepítettük az üresen VI. pavilonba, a „Magyarország talajtípusai”-t felhoztuk a picéből az alapszintre.

Ettől az évtől kezdve a munkálatok kivitelezését is a Móra Ferenc Múzeum Természettudományi Osztályának munkatársai (Antal Tamás, Tóth László és Gaskó Béla) végezték.

1997-ben (a beázást okozó hibák kijavítását követően) a VII. épület pincéjében megnyitottuk a „Fa a bányaművelésben” c. kiállítást, majd az időközben elkészült XI. sz. pavilon galéria szintjén a „Tűlevelű erdők”-et.

A csapadékosabb évek beköszöntével a talajvíz betörés szinte menetrendszerűen megisméltódott. Ezúttal a III. pavilon pincéjében alakult ki katasztrófahelyzet. Mint azt az 1999. 04. 12-én tartott helyszíni szemlénk során megállapítottuk, a preparátumok közvetlen veszélybe kerültek. Bár sajnáltuk a jól sikerült kördiorámát, az egészet le kellett bontanunk. A múzeumi törvény műtárgyvédelmi előírásait szem előtt tartva a dermoplasztikákat 1999. 04. 15-én visszaszállítottuk a Móra Ferenc Múzeumba. Az idő igazolta lépésünk helyességét. 2000 tavaszára a pincében akkora víztömeg gyűlt össze, hogy az inkább a fénykorában lévő tapolcai Tavas-barlangra emlékeztetett, mintsem használható kiállítási térre.

Az „Erdő és ember” egy szempontból mindenképp hasonlatos „Az ember és környezete” c. hajdani kiállításához. Mindkettőnél a kettőnél sokszorta nagyobb hangsúlyt kapott az installáció. Lényeges különbség viszont, hogy ez alkalommal

előzetesen sikerült megegyezni a méreteken. Így az építőművészet maradéktalan (ön)megvalósulása nem okozott komolyabb fennakadást.

Eredeti elképzeléseink között szerepelt egy interaktív játszóhely kialakítása a VIII. pavilonban (A fakitermelés és a famegmunkálás kézi eszközei). A padokkal körülzárt térosztó középelemen Berecki Sándor fából készült, csodálatos formavilágú játékaai várták a betévedő gyerekeket. Sajnos az elégtelen őrzés következtében 2–3 éven belül az összes faállatot eltörték, vagy ellopták. Helye (emlékeztetőként) sokáig üresen állt.

A kiállítással kapcsolatban szóvá kell tennünk néhány „furcsaságot” is. A kiállítás–együttes címe (vagy témája?) az ÖNTE Kht. egy éves működéséről készült megyei anyagban (1996²⁰³) helytelenül szerepel.

„Márciusban megnyílt a vízügyi emlékhely legjelentősebb objektuma, a Gát-őrház, májusban avatták föl az Erdő temploma immár teljessé vált kiállítás együttesét, s felavatták a Magyarország házát is.”

(Erdők temploma kiállítás együttes nem létezik!)

Csete György (1996) „Az Alsó–Tiszavidék természeti értékei, a Pusztaszeri Tájvédelmi Közet” c. KNP kiadványban úgy ismerteti „Az Erdők Temploma és Múzeuma” kiállítási tömböket, hogy a „múzeumról” egyetlen szót sem ejt. Annál többet beszél Attila királyról, a szkítákról, a hunokról, az avarokról, a magyarokról és kunokról.

(Ez önmagában nem lenne baj, sőt a hely szelleméhez illő, de a kiállítás–együttes nem erről szól. Mellesleg Erdők Múzeuma nincs Ópusztaszeren.)

Talán az idézett cikk motiválhatta Csongrád megye turisztikai kalauzának és térképének készítőit (Firbás 2000), amikor a következőkre hívják fel az ide látogatók figyelmét:

„Erdő–ember kiállítás

Az épületegyüttes az erdőt, mint a természet templomát jeleníti meg, a Kárpát–medence honfoglalás kori jellegzetes állat– és növényvilágát, talajtípusait, a magyarság földművelési eszközeit mutatja be, az egyik pavilon alatt bányászati kiállítás látható.”

(A bányászati kiállítás kivételével valamennyi információ téves.)

²⁰³ Szabó, T.–Tóth, A. /1996/: Tájékoztató az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark Közhasznú Társaság egy éves működéséről

–in.: MFM Adattára isz.: – (Cs. M. Önk. ikt. sz. 1053/1996)

Szeged

Csak egy Földünk van

Alapinformációk

A „Csak egy Földünk van” c. környezetvédelmi állandó kiállítás helyszíne a szegedi Móra Ferenc Múzeum épülete. A nyitás éve 1990. Rendezte és a forgatókönyvet írta: dr. Gaskó Béla. Művészeti vezető: Kamarás Borbála. A kiállításban részint szakértőként, részint kivitelezőként közreműködtek: Antal Tamás, Földes Sándor, dr. Kecskeméti Tibor, dr. Révész István, Szentgyörgyi Károly, Varga András és dr. Vörös Attila. Kivitelezte a Központi Múzeumok Igazgatóságának Kiállításrendező Osztálya, Bánkúti Albin irányításával. A kétszintes, galériával ellátott terem alapterülete 170 m².

A kiállítás kétnyelvű, a feliratok, valamint a szövegblokkok magyar és angol nyelven készültek.

A fotók többségét Dömötör Mihály készítette, ezen kívül felhasználtuk dr. Beretzk Péter és dr. Csongor Győző archív fotóit is. A nagyítások az MTI laborban készültek. A forgatókönyv megtalálható a Móra Ferenc Múzeum adattárában.

Háttér-információk

Okulva „Az ember és környezete” túlzottan széles spektrumú témaválasztásából, megkíséreltük az alapvető környezetvédelmi kérdéseket úgy feldolgozni, hogy a tárgyanyag mindvégig a természet köréből kerüljön ki. Szintén a korábbi tapasztalatok alapján az installáció összeállítását és méreteit gondosan egyeztetttük Kamarás Borbála művészeti vezetővel és Bánkúti Albinnal, aki a konkrét munkálatokat irányította. Az 1989. június 12-én postázott témavázlat alapján rövid idő alatt csodálatos látványterv készült.

A témavázlatot 1989-ben bírálta el dr. Kecskeméti Tibor főigazgató-helyettes, vezető szakfelügyelő²⁰⁴ és dr. Vásárhelyi Tamás²⁰⁵ szakfelügyelő. A Kecskeméti-féle lektori véleményből idézünk:

„Csak dicsérendő, hogy a szegedi kollégák kilépnek a szokványos „XY megye természeti képe” típusú kiállítások rendezői sorából s egy teljesen új szemléletű és sajátos profilu kiállítást kívánnak rendezni.”

„A témavázlat lényegében helyes, szakmailag tartalmas, forgatókönyvvé fejlesztésre alkalmas. Felépítése logikus, a szervellentől a szerves felé, a lokálistól a regionális felé halad...”

²⁰⁴ Lektori vélemény a „Csak egy Földünk van” c. szegedi új, állandó kiállítás tématervéről
Keltezés 1989. 08. 19. Készítője: dr. Kecskeméti Tibor

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁰⁵ Lektori vélemény a „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás témavázlatáról

Keltezése 1989. 08. 03. Készítője: dr. Vásárhelyi Tamás

–in.: MFM Adattára isz.: –

Számunkra külön öröm, hogy (az előző állandó kiállítással ellentétben) ismét sikerült összekötni a közművelődési tevékenységet a gyűjteménygyarapítással. A „Kárpátok erdei” diorámához Izsák Imrével, az MTM preparátorával készítettünk 1 hiúz (*Lynx lynx*) és 1 vaddisznó (*Sus s. scrofa*) dermoplasztikát, továbbá a régi preparátumok közül rendbe hoztunk 1 farkast (*Canis lupus*), 1 medvét (*Ursus arctos*) és 1 vadmacskát (*Felis silvestris*).

A hiúz korábban a Szegedi Vadaspark lakója volt. 1988-ban úgy pusztult el, hogy egy műtét során túlaltatták. A kadáveret az intézményeink között fennálló együttműködési szerződés alapján kaptuk Egyházi István igazgatótól.

A „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás fogadtatása kapcsán bizvást állíthatjuk, hogy a gyermekek (3-tól 10 évesig) figyelmét a látványosabb, nagyobb testű állatok sokkal inkább lekötik, mint a tudományos alapossggal összeválogatott apróbb madarak. Ha a szóban forgó korosztály tagjai kedvenc mesehőseikkel is találkozhatnak, (például a nyuszival, az őzzel, a sünível, a borzzal, a hóddal, a rókával a farkassal stb.), nem győznek betelni a látvánnyal.

Mivel e sorok írója részt vett az előző állandó kiállítás rendezésében is, talán nem végzetes hiba, ha megenged magának egy teljesen szubjektív megjegyzést.

A „Csak egy Földünk van” munkálatai mindvégig rendkívül szervezeten folytak. Sokkal kevesebb (felesleges) kerülőutat kellett megtenni valamely célkitűzés megvalósítása érdekében, mint 1978-ban. A művészeti vezető, a munka menedzserre és a kiállítás rendezője általában megtalálta az együttgondolkodás leghatékonyabb módozatait. Talán ennek is köszönhető, hogy a technikai jellegű munkák elhúzódása ellenére az eredetileg kitűzött határidőt tartani tudtuk.

Az elkészült mű szakmai átadása 1990. 08. 18-án történt. A másfél oldalas jegyzőkönyvben mindössze egyetlen bővített mondat foglalkozik a pótlásokkal és a hiányosságokkal²⁰⁶.

„Pótlandó a földtani terepasztal jelkulcs szerinti színezése, megváltoztatandó a földgömb forgási iránya, javítandó az egyik közreműködő neve: Vörös Károly helyett Vörös Attila irandó.”

A kiállításról Vásárhelyi Tamás (1990) részletező kritikát írt a Múzeumi Hírlévlben.

²⁰⁶ Jegyzőkönyv mely felvétel 1990. augusztus 18-án a szegedi Móra Ferenc Múzeumban az új állandó természettudományi kiállítás szakmai átadás-átvétele alkalmával

–in.: MFM Adattára isz.: –

II./ Egyéb intézmények számára készült állandó kiállítások helységek szerinti csoportosításban

Ásotthalom

Iskolánk 100 éve

Helyszíne Ásotthalmon a Bedő Albert Szakiskola.

Eredeti változat

Alapinformációk

Átadása 1983-ban történt, az iskola fennállásának 100. évfordulóján. A létesítmény a Csongrád Megyei Tanács, továbbá az ország erdő- és fafeldolgozó gazdaságainak (EFAG) anyagi támogatásával készült. A beruházás kezdeményezője és főszervezője Fröhlich András erdőmérnök. Rendezte és a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla és Lesznyák László (Gaskó-Lesznyák 1983). Az installációt Bánkuti Albin tervezte. Kivitelező Pál László, Fári Irén és dr. Gaskó Béla. A fotók nagyítását az MTI, illetve Dömötör Mihály végezte, a reprodukciókat Dömötör Mihály készítette. A szemléltetéshez Dömötör Mihály helyszíni felvételein kívül felhasználtuk a szakiskola archív fotóanyagát is. A kiállítási tér alapterülete 120 m² volt.

Háttér-információk

A megnyitással egybekötve rendezték meg az „európai szocialista országok erdészeti középiskoláinak IX. Nemzetközi Sokoldalúsági Versenyét”, amelyen 9 ország csapatai vettek részt. A rendezvény megnyitóját dr. Papócsi László, a MÉM miniszterhelyettese tartotta, a versenyt dr. Villányi Miklós, a MÉM államtitkára értékelte. A „kötelező ceremónia” a nem erdészeknek kissé hosszúnak tűnt. A meghívó szerint köszöntőt mondtak:

*Dr. Királyi Ernő az Erdészeti és Faipari Hivatal vezetője, a MÉM részéről
Ott György igazgató, a társintézetek részéről
Dr. Papp Mihály igazgató, a volt tanítványok nevében
A szovjet delegáció vezetője*

A valóságban ennél lényegesen többen kaptak szót, köztük olyanok is, akik egész életükben a hazai erdők gyarapításán és fenntartásán munkálkodtak. A verseny programjai 08. 29-től 09. 3-ig tartottak.²⁰⁷

²⁰⁷ Nemzetközi Középiskolai Erdészverseny meghívója 1983 augusztus 29– szeptember 3. –in.: MFM Adattára isz.: 2/83

1988-ban a Művelődésügyi Minisztérium kezdeményezésére meghatározott szempontsor alapján országszerte elvégezték a múzeumi, továbbá a működési körzetükben található egyéb állandó kiállítások felmérését. Az intézményünk munkatársai által készített Csongrád megyei összesítésben –legnagyobb meglepetésünkre– sehol sem szerepelt az ásatthalmi „Iskolánk 100 éve”. A hiány magyarázatát csak találgatni lehet, mivel a teljességre való törekvés jegyében olyan kiállítóhelyeket és kiállításokat is nevesítettek, mint a Vízügyi Emlékhely, vagy a „kenderfonó gyártörténeti kiállítás”.

Felújított változat

Alapinformációk

A cím "Iskola és erdőtörténeti kiállítás"–ra változott.

Az új alapterület 151,27 m². A kiállítóter 3 teremből és 1 előtérből áll, melyhez felvezető részként szervesen kapcsolódik a földszintről induló lépcsőház. Az átalakítás éve 1999.

A beruházás kezdeményezője és főszervezője Andrésiné dr. Ambrus Ildikó erdőmérnök. Rendezte és a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla (Gaskó 1999/e). Az installációt Gaskó Béla és Lisztes János tervezte. Kivitelezők: Tóth László, Varga András és Gaskó Béla. A maketteket Lisztes János restaurálta. Az anyagi hátteret az Állami Erdészeti Szolgálat Kecskeméti Igazgatósága biztosította.

A kiállítás kétnyelvű, a feliratok, valamint a szövegblokkok magyar és angol nyelven készültek.

A második változatnál az eredeti fotóanyag kiegészült Pápai Zoltán felvételeivel, a nagyításokat az MTI labor és Pápai Zoltán készítette.

Mindkét forgatókönyv (Gaskó–Lesznyák 1983, Gaskó 1999/d) megtalálható az ásatthalmi Bedő Albert Erdőgazdasági Szakmunkásképző Iskola adattárában.

Bugac

Alföldfásítási Múzeum

Alapinformációk

Nevével ellentétben nem múzeum, hanem kiállítóhely. Helyszíne Bugac, átadása 1984-ben történt. A létesítmény a MÉM Erdészeti és Faipari Hivatala, a Kecskeméti Erdőfelügyelőség és a KEFAG anyagi támogatásával készült. A beruházás kezdeményezői: dr. Gőbölös Antal és dr. Horváth László. Rendezte és a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla. Kivitelező Pál László, Fári Irén és dr. Gaskó Béla. A kiállítási tér alapterülete (akkor, a későbbi bővítések előtt) 200 m².

A fotók többségét és a reprodukciókat Dömötör Mihály készítette. Nagyítások: Dömötör Mihály és MTI. A kiállítás forgatókönyve elkallódott.

Az állandó kiállításokhoz kapcsolódó ismertetőik

Az eddig felsorolt tematikus állandó kiállítások többségéhez készült valamilyen szintű vezető. A meglehetősen széles skála az egyszerű (kép nélküli) nyomtatványtól a 63 oldal terjedelmű, gazdagon illusztrált ismertetőig terjed. A kiadványokat az alábbi táblázat összegzi:

<i>az állandó kiállítás címe</i>	<i>nyomtatvány</i>	<i>leporolló szerű ismertető</i>	<i>önálló kiadvány</i>	<i>TKM füzet</i>	<i>egyéb, több oldalas kiadv.</i>	<i>nem készült</i>
<i>Fejlődéstörténeti kiállítás</i>	+	-	-	-	-	-
<i>A Fehértó élete</i>	+	+	-	-	?	-
<i>A Tisza élővilága</i>	+	-	-	-	+	-
<i>Az ember és környezete</i>	-	+	-	-	-	-
<i>Iskola és erdő-történeti kiállítás</i>	-	-	-	-	-	+
<i>Bartucz Lajos emlékszo</i>	-	-	-	-	-	+
<i>Alföldfásítási Múzeum</i>	-	-	-	-	+	-
<i>A PTK élővilága</i>	-	+	-	-	-	-
<i>Csak egy Földünk van</i>	-	-	+	-	-	-
<i>Erdő és ember</i>	-	-	-	+	+	-

Korlátozott időtartamú kiállításaink a múzeumok államosítása (1950) előtti időkben

Az 1950 előtti időszak kiállításokról meglehetősen kevés háttér információ áll rendelkezésünkre. Ebben döntő szerepe lehet annak, hogy az időszak összeállítások az állandó raktári kiállítások integráns részét alkották. Közös sajátosságnak tekinthető továbbá, hogy a rendezvényekről csak elszórtan készült egy-egy értékelhető feljegyzés, esetleg újságcikk. Többnyire csak a címeket ismerjük, vagy

még azt sem. Bővebb ismertetést mindössze két rendezvényről találtunk, de közülük az egyik minden bizonnyal félreértésen alapul.

A teljesség igénye nélkül nézzünk az elmondottakra néhány példát az 1910–től 1940–ig terjedő évekből.

1916–ban kifejezetten közönségcsalogató célra vásároltak egy komplettnek mondható ásványgyűjteményt. Czögler Kálmánnak az egykori leltárkönyvben található bejegyzése szerint:

„1–163. vétel államsegélyből 1916–ban Szikla Szilágyitól. Külön tárlóban kiállítva²⁰⁸.”

1919–ben értesülünk először arról, hogy a természetrajzi tárban a múzeum ásatásain előkerült koponyákból kiállítást rendeznek (SzN 1919. 05. 11.). 1925–ben az ember fejlődését bemutató táblával kapcsolatban ismét szó esik a koponyákról (Csongor 1960/b). Feltehetőleg azonos kiállításról lehet szó, bár a helyszín mindenképp kérdéses.

Valószínűleg hasonló félreértésen alapult egy 1926–ban megjelent tudósítás is, mely hírül adja, hogy Rosenfeld Richárd Ecuadorban élő szegedi származású mérnök kolibri tollakból készült indián díszeket adományozott a múzeumnak (SzH 1926. 02. 7.). Az igazság ezzel szemben az, hogy indián dísz egyetlen darab sem érkezett. Ráadásul a kolibri tollak kicsinyiségük miatt valószínűleg nem is alkalmasak ilyen díszek készítésére. A tudósító – némi pontatlansággal – az 1925. évi Rosenfeld–féle adomány bemutatására utalhatott. Számításaink szerint ennyi idő kellett ahhoz, hogy megtekinthető állapotba hozzák a tárgy–együttest, melynek gyenge állaga sok fejtörést okozott Czögler Kálmánnak.

1936–ban Csallány Dezső egyik reformlépése az volt, hogy megkísérelte szétválasztani a múzeum és a könyvtár teremt (SzN 1936. 08. 18.). Az átrendezés bővebb teret biztosított a kiállításoknak is. A Beretzk Péterrel való konstruktív együttműködést bizonyítja, hogy 1937. 03. 17–én megnyílt a „Fehértó madárvilága helyiség”.

---

²⁰⁸ Városi Múzeum Szeged /1917–1950/: Az Ásványtani Gyűjtemény Leltára
–in.: MFM Adattára isz.: –

Főbb népművelési tendenciák és jelentősebb kiállítások az 1950-es és az 1960-as években

Általános helyzetkép

Az 1950 utáni évek vizsgálatánál már jóval szélesebb adatbázisra támaszkodhatunk. Sajnos esetenként így sem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a kérdéses bemutató ténylegesen megvalósult-e, vagy csak a tervekben szerepelt. Az általunk ismert (megkérdőjelezhető pontosságú és objektivitású) visszaemlékezések sem nyújtanak sokkal biztosabb támpontokat az írott anyagnál. Bár meglévő forrásaink alapján a fontosabb trendek és történések fölvázolhatók, a teljesség igényével semmiképp sem tudunk föllépni.

Annyi minden esetre megállapítható, hogy a Móra Ferenc Múzeum időszaki természettudományos kiállításai (az állandó kiállításokhoz hasonlóan) az 1950-es évek elejétől váltak meghatározó jelentőségűvé a tematikus elemek. Az áttörés döntően a materialista korszellemnek köszönhető. A dolgozók „felvilágosítása” érdekében minden természeti jelenségre igyekeztek „tudományos” magyarázatot találni. Az elemző megközelítés hozadékát az sem befolyásolja érdemlegesen, hogy az érvelés időnként görcsösre sikeredett (lásd a „Fejlődéstörténeti kiállítás”-t tárgyaló részeket).

A helyi események magyarázatát sok esetben, legalább részben, a központi törekvések adják. Már az 1949-ben létrehozott, 1950 és 1953 között működő MMOK is erőteljesen szorgalmazta a különféle kiállítások rendezését. Megszűnése után ez a nyomás fokozódott. Igaz ekkorra már senki sem foglalkozott a feltételekkel. Kovács István –Endre– (1982) szerint 1954 után minden korábbi felülmúló zsákutcába jutott a múzeumi közművelődés.

„A Népművelési Minisztérium igen szélsőséges álláspontot képviselt e kérdésben: a múzeumokat egyenesen a szórakoztató intézmények közé sorolta...”

Aki azt hiszi, hogy ez a „szórakoztatás” csupán az 1950-es évek egyik könnyen felejthető ballépése volt, az óriásit téved. A zavaros gondolat mindig makacsul, szinte kiirthatatlanul tartja magát. Ennek bizonyítására álljon itt egy idézet a Csongrád Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya Népművelési Csoportjának 1970-re szánt célkitűzésiből²⁰⁹:

„Határozottan előtérbe kell állítani és erősíteni kell a népművelés eszmei-politikai jellegét s egy tudatosabb művészi nevelőmunka feladatait úgy, hogy ezzel segítsük elő a termelő, a szórakozni vágyó ember korszerű igényeinek korszerű

²⁰⁹ A Megyei Tanács VB Művelődési osztálya Népművelési Csoportjának irányelvei és munkaterve 1970. évre

–in.: MFM Adattára isz.: –

kielégítését, izlésének továbbfejlődését. Ebben nagy gondot kell fordítani az ifjúságra, a nőkkel, a munkásokkal, és a parasztsággal való tervszerű foglalkozásra. A vendéglátóipar műsorait fokozott figyelemmel kell kísérni, segíteni kell az új szocialista tömegszórakoztatás kialakulását.”

Annak ellenére, hogy eme abszurd elképzelés rövid távon kártékony, hosszabb távon tarthatatlan, a Népművelési Minisztérium megszűnte után a modus vivendi elég nehezen sikerült kialakítani. Adjuk át ismét a szót (az egykor a minisztériumban dolgozó) Kovács Istvánnak:

„...a Művelődésügyi Minisztériumban realisabb álláspont alakult ki: ez a múzeumok kettős –tudományos és ismeretterjesztő– tevékenységének egyenrangúságát hangsúlyozta.” (Kovács 1982) –Tegyük hozzá, ez sem ment máról holnapra.–

a./ Lokalizált, korlátozott időtartamú– és alkalmi kiállítások

Az országos kitekintés után térjünk vissza szűkebb pátriánkba. Csongor Győző munkába állása után intézményünk természettudományos kiállításrendezői tevékenysége alaposan felélénkült. Mint az új munkatársak többségét, őt is a bizonyítás vágya fűtötte. 1952-ben a TIT-el karöltve 3 apróbb időszaki bemutatót készített. Ezeket a Délmagyarország c. napilap (egyik?) kirakatában tekinthette meg az utca embere.

A „Mi van a Föld belsejében” c. figyelemfelkeltő összeállítás témaválasztása még a „Fejlődéstörténeti kiállítás” hatását tükrözi²¹⁰. A „Darwin”²¹¹ vitrin a múzeum kupolacsarnokában megnyitott kamara kiállítást népszerűsítette. Beretzk Péter fehér-tavi madarainak a bemutatása az év végén megnyíló új állandó kiállításunk „előzetesének” tekinthető²¹².

Az ötlet azért zseniális, mert ezek a frekvenciált helyre telepített „fiók kiállítások” hatékony ingyen reklámot jelentettek az alaprendezvények számára. (Menet közben talán még a döntéshozók is vetettek a kirakatra néhány oldalpillantást.)

Minden kutató munkásságában léteznek visszatérő témák. Ez a megállapítás a szűkebben vett tudományos szakterületen kívül, a kiállításokra is érvényes. Csongor Győzőnek ilyen vesszőparipája volt a Darwin élete és munkássága köré csoportosítható eszmekör. 1952. 04. 20-án a múzeum kupolacsarnokában nyitotta meg a sajtóház kirakatában népszerűsített „Darwin kiállítást” (DM 1952. 04. 22.).

²¹⁰ Jelentés a II. negyedévi munkáról (Készítette: Csongor Győző –kéziratos)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²¹¹ A Móra Ferenc Múzeum II. negyedévi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

²¹² Összefoglaló kiértékelés a szegedi Móra Ferenc Múzeum 1952. évi I. negyedévi termunkáiról

–in.: MFM Adattáraisz.: –

Az alapmotivációt föltehetően az adta, hogy annakidején Móra Ferenc is az evolúció harcos védelmezőjének számított (Csongor 1960/b). Az elmondottak bizonyosságául nézzük meg Csongor Győző 1961-es kiállítási tervezetét. Ebben (1962–re?) két időszak bemutató szerepel, melyek a „Rovar és növény a modern népgazdaságban”, továbbá ismét a jó öreg „Darwin kiállítás”. (Az utóbbi az 1959. évi munkatervben szintén szerepelt, megvalósulásáról azonban egyik esetben sincs visszajelzés²¹³.)

A sajtóházi kiállítások a Délmagyarország munkatársaival való szorosabb együttműködésre engednek következtetni. A korabeli újságcikkeket olvasva állíthatjuk, hogy mind Beretzk Péter, mind Csongor Győző „profí módon kezelte a sajtót”. A kapcsolatrendszer jelentőségét „A Fehértó élővilága” c. állandó kiállítás sajtóvisszhangján mérhetjük le. (Erről a későbbiekben bővebben szólunk.)

Az 1950-es évek közepén a nem feltétlenül jó értelemben vett „írásbeliség” előtérbe kerülését az alábbi körlevél érzékelteti²¹⁴:

**„Népművelési Minisztérium
Budapest, V. Báthory u. 10.**

**Valamennyi Vidéki Múzeum vezetőjének
Székhelyén**

Ikt. sz. 8630314/1954 III. Vo.

Az időszakos témát tudományosan feldolgozó, jól rendezett és szervezett időszakos kiállítások igen eredményesen szolgálhatják a múzeum népnevelő munkáját és hozzájárulhatnak a múzeum és a dolgozók kapcsolatának elmélyítéséhez. Ezért a jövőben fokozott gondot kívánok fordítani az időszakos kiállítások előkészítésére és rendezésére.

Felhívom ezért Múzeumvezető Elvtársat, hogy ezentúl a múzeum által rendezendő időszakos kiállítások forgatókönyvét a kiállítás megnyitása előtt egy hónappal terjessze fel a vidéki múzeumok osztályának.

A forgatókönyvet először a múzeum dolgozói a helyszínen tárgyalják meg, megállapodva abban, hogy az egyes dolgozók milyen módon mozdíthatják elő a kiállítás sikeres megrendezését.

Budapest 1954 január 25.

A kiadvány hitelül.

*F. F.
Főosztályvezető”*

A leirat kiötlői a legsúlyosabb hibát a mérték megállapításánál vétették. Mint arról korábban már szóltunk, a témavázlat az időszakos kiállításoknak kötelező

²¹³ Csongor Győző 1959. és 1960. évi munkatervei

–in.: MFM Adattára isz.: –

²¹⁴ A Népművelési Minisztérium leirata kiállítási ügyben

–in.: MFM Adattára isz.: 59/954.I. 28

szakmai tartozéka. Ha nem a hátsó szándékot vizslatják, ezen írásmű alapján minden alkalmi bemutatóról dönteni lehetett volna. Mivel a Népművelési Minisztérium szinopszis helyett a legutolsó szögig és feliratig megtervezett forgatókönyvet kért, a rendelkezés „központilag elrendelt munkalassításnak” is fölfogható. Ennek tudható be, hogy a minisztérium felé jelentett időszak kiállítások száma az elkövetkező 10 esztendőben (1954–től 1964–ig) nem emelkedett számottevően, sőt az 1960–as évek elején valamelyest még csökkent is. A minőség viszont (pontosan emiatt) tényleg javult.

Az időszak kiállítások számszerűsítése

Idősebb kollegáinktól valóságos rémregényeket hallhattunk arról, hogy az 1950–es és az 1960–as években milyen iszonyú mennyiségű alkalmi kiállítást kellett gyártaniuk. Visszaemlékezéseik szerint a jeles napok és események együttes száma hozzávetőlegesen megegyezett az alkalmi jellegű kiállítások számával. Az egyetlen szakág semleges limitáló faktor a munkatársak hiánya volt, de a nagyobb volumenű (roham)munkákba, akit csak lehetett, bevontak.

Ha a kérdéses korszak minisztériumnak küldött dokumentumait átnézzük, nem sok jelét látjuk a kiállítások túlburjánzásának. A színhagyományokkal ellentétben a rendelkezésünkre álló adatok inkább konszolidált tervezésre utalnak. Ez a fokozott adminisztrációs terheken kívül főleg azzal magyarázható, hogy a tervekben szereplő kiállítások megvalósítását elég keményen megkövetelték.

Az 1951. évi tervjelentés alapján a Móra Ferenc Múzeum időszak (és alkalmi) kiállításai az alábbiak szerint alakultak²¹⁵:

<u>A kiállítás szakága</u>	<u>darab</u>
1./ képzőművészeti	3
2./ régészet	1
3./ néprajz	2
4./ iparművészet	–
5./ várostörténet	1
6./ földtan	–
7./ ásványtan	–
8./ növénytan	1
9./ állattan	1
10./ fejlődéstörténet	1
<u>Összesen:</u>	<u>10 kiállítás</u>
<u>Ebből természettudományi:</u>	<u>3 kiállítás</u>

²¹⁵ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1951. évi tervjelentése (Statisztikai rész)

–in.: MFM Adattára isz.: –

1955-ben csak a tervszámokat találtuk meg, melyek 12 időszak kiállítás megvalósítását tűzték ki célul. A „Fejlődéstörténeti kiállítást” a terv mint állandó rendezvényt említi, a későbbi dokumentumokban viszont ez már csak időszakos összeállításaként szerepel. A mellékelt leírás alapján az esztendő tervezett időszakos kiállításai a következők²¹⁶:

<u>A kiállítás szakága</u>	<u>címe (témája)</u>	<u>Szegeden készült</u>	<u>más intézménytől kaptuk</u>	<u>helyszín</u>
1./ természettudomány	Fejlődéstörténeti kiállítás	+	–	Makó
2./ irodalomtörténet	József Attila Emlékkiállítás	+	–	Szeged
3./ képzőművészet	Herman Lipót kiállítás	+	–	Szeged
4./ történettudomány	150 év viselettörténete	–	+	Szeged
5./ képzőművészet	V. Magyar Képzőművészeti Kiállítás anyaga	–	+	Szeged
6./ képzőművészet	Felszabadulás utáni magyar iparművészet anyaga	–	+	Szeged
7./ képzőművészet	Két népi demokratikus ország reprezentatív kiállítási anyaga	–	+	Szeged
8./ képzőművészet	Magyar textilművészet	–	+	Szeged
9./ történettudomány	India kiállítás	–	+	Szeged
10./ képzőművészet	Károlyi Lajos Emlékkiállítás	+	–	Szeged
11./ képzőművészet	Hódi Géza Emlékkiállítás	+	–	Szeged
12./ természettudomány	Szeged és környékének természetvédelme	+	–	Szeged
Összesen:		6	6	=12

Megjegyzés: A más intézmény kifejezés a korabeli statisztikai íveken szereplő más szerv és más múzeum kategóriák összevonása. Az 1962. évi statisztikánál ugyanilyen értelemben használjuk.

A 12 kiállításból 6–ot Budapestről kaptunk, 6 helyben készült. A természettudományos időszakos kiállítások száma 2, ami 1 főfoglalkozású munkatárssal számolva nem is rossz teljesítmény. Különösen akkor nem, ha figyelembe vesszük, hogy Csongor Győző széles érdeklődési spektrumának megfelelően minden más kiállításban (József Attila emlékkiállítás, Szeged és környékének népművészete, Móra Ferenc Emlékkiállítás stb.) is szívesen segítkezett.

A Népművelési Minisztérium mennyiségi szemlélete nem múlt el nyomtalanul. Bár a főhatóság rövidesen „nevet váltott”, az álláspontok a régiék maradtak.

²¹⁶ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1955. évi munkaterve (ezen belül az 1955. évi kiállítások tervezete)
–in.: MFM Adattára isz.: –

Erre utal (többek között) Bálint Alajos következő mondata, amelyet (jó érzékkel) magyarázatként fűzött 1961. évi jelentéshez²¹⁷.

„Természetes, hogy a rendelkezésre álló felületeket nem töltik ki teljesen a kiállítások. Központi épületünk alagsora kizárólag tudományos raktárakból áll és itt tároljuk az összes gyűjteménycsoportok ki nem állított anyagát.”

Úgy tűnik a raktárak átminősítése kiállítási térnek olyan univerzális gyógyír, amelyre a döntéshozók időről időre rábukkannak. A hazai múzeumügy szerencsés csillagzatának tudható be, hogy e használhatatlan ötletéről eddig még mindig sikerült idejekorán megfélekedezni. (Mint arról már többször is szó esett a raktárkiállítások sem állagvédelmi, sem vagyónvédelmi szempontból nem azonosak a bemutatótérrel.)

Az 1950–tól 1962–ig terjedő időszak lezárásaként tekintsük át az 1962. év nagyobb volumenű időszaki kiállításait²¹⁸:

<i>A kiállítás szakága</i>	<i>saját rendezésben készült</i>	<i>más intézményektől kaptuk</i>	<i>összesen</i>
<i>1./képzőművészet</i>	<i>9</i>	<i>8</i>	<i>17</i>
<i>2./régészet</i>	<i>1</i>	<i>–</i>	<i>1</i>
<i>3./néprajz</i>	<i>1</i>	<i>–</i>	<i>1</i>
<i>4./iparművészet</i>	<i>–</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>5./történettudomány</i>	<i>–</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>6./fotókiállítás</i>	<i>1</i>	<i>–</i>	<i>1</i>
<i>7./természettudomány</i>	<i>–</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>8./egészségügy</i>	<i>–</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>9./egyéb</i>	<i>1</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Összesen:	13	18	31

Az 1951 és 1962 közötti kiállításrendező tevékenység alapján levonható következtetések:

1./ Az 1962. évi jelentést az 1955. éves tervszámokkal összevetve a saját készítésű összeállítások mennyisége megduplázódott, a más intézményektől származó bemutatók megháromszorozódtak. Ez utóbbi érték akár a központi trend szám szerű leképeződésének is tekinthető.

²¹⁷ Jelentés a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkájáról (1961)

–in.: MFM Adattára isz.: ad. 406/1961

²¹⁸ időszaki és vándorkiállítások 1962. évben

(Statistikai ív, készült 1963. 01. 12–én)

–in.: MFM Adattára isz.: –

2./ A kiállításoknak több, mint a fele képzőművészeti témájú. A többi szakág reprezentáltsága stagnált, vagy csökkent.

Az időszaki és alkalmi kiállítások számszerűsítése

A nagyszámú, időszaki összeállítás egy része föltehetően azért hiányzott az évi jelentésekből és a tervekből, mert azokat nem a minisztérium kezdeményezte, hanem a helyi nobilitás (párt és állami vezetés, szakszervezet, Hazafias Népfrent stb.). Az elemi logika alapján a kivitelező annak tartozik elszámolással, aki a pénzt adja.

Mint arra már utaltunk az 1950-es évek munkajelentéseinek és terveinek forrásértéke a túlzott részletezés ellenére sem igazán számottevő. (A zavaros és pontatlan információközlést egy korabeli minisztériumi körlevél is nehezményezte²¹⁹.) A hibák okai a kitöltendő sablonnyomtatványok értelmetlen rubrikáiban, továbbá a kötelező egyen terminológiában keresendők.

1961-től a jelentéseket és terveket évente összegezték. A sablonnyomtatványokban külön pont tárgyalta a kiállításokat. Sajnos a kitöltendő rubrikák kérdéskörei itt is korlátozzák az információkat. Az ominózus ívekből még véletlenül sem derül ki, hogy Csongrád megyében, abban évben összesen hány időszaki (és alkalmi) kiállítás volt.

Az igazi időszaki (az általunk használt kategorizálás alapján feltehetően többségében alkalmi) kiállítás dömpingről mindössze három, megyei összegzést sikerült találnunk. Az elsőt Juhász Antal készítette 1965-ben²²⁰. Eszerint:

1962

<u>Helység</u>	<u>Időszaki kiállítások száma</u>
Szeged	31
Hódmezővásárhely	22
Szentes	10
Makó	9
Szegvár	4
<u>Csongrád</u>	—
Összesen:	76

²¹⁹ Az 1961. évi munka és munkatervek irányelvei.

(Küldte a Műv. Min. Múz. Osztálya)

–in.: MFM Adattára isz.: 541/60 november 18

²²⁰ Adatszolgáltatás a Csongrád megyei múzeumokról

(Készítette: Juhász Antal, datálása 1965. 11. 27.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

1963

Az időszak kiállítások nincsenek városokra lebontva, a rendelkezésünkre álló dokumentumokból mindössze annyit tudhatunk meg, hogy az év során 71 időszak kiállítást mutattak be.

1964

<u>Helység</u>	<u>Időszaki kiállítások száma</u>
Szeged	18
Hódmezővásárhely	25
Szentes	5
Makó	2
Szegvár	4
Csongrád	–
<u>Összesen:</u>	<u>54</u>

A következő kimutatást Csongrád Megye Tanácsa VB Művelődésügyi Osztálya számára Bálint Alajos megyei múzeumigazgató állította össze. Ez 12 évet fog át, igaz nem a teljesség igényével. A vizsgált esztendő statisztikai adatai a látogatók számát is tartalmazzák²²¹.

<u>Év</u>	<u>Az intézmény neve és helye</u>	<u>Időszaki kiállítások száma</u>	<u>Látogatók száma</u>
1955	Móra Ferenc Múzeum, Szeged	11	55526
1960	Móra Ferenc Múzeum, Szeged	28	144866
1965	Móra Ferenc Múzeum, Szeged	24	135267
1967	Móra Ferenc Múzeum, Szeged	26	154117
1955	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely	5	17426
1960	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely	17	18119
1965	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely	20	23777
1967	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely	21	30128
1955	Kosztá József Múzeum, Szentes	1	4771
1960	Kosztá József Múzeum, Szentes	8	7781
1965	Kosztá József Múzeum, Szentes	9	6657
1967	Kosztá József Múzeum, Szentes	9	7836
1955	József Attila Múzeum, Makó	3	2726
1960	József Attila Múzeum, Makó	4	2375
1965	József Attila Múzeum, Makó	20	14580
1967	József Attila Múzeum, Makó	19	15001
1955	Csongrádi Múzeum, Csongrád	3	1600
1960	Csongrádi Múzeum, Csongrád	3	2100
1965	Csongrádi Múzeum, Csongrád	1	8149
1967	Csongrádi Múzeum, Csongrád	7	10355

²²¹ A Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet kiállításai 1955 és 1967 között (Készítette Bálint Alajos, címzettje a Cs M. Tanács VB Művelődési Osztálya –in.: MFM Adattára isz.: 227/1968

Az utolsó összegzés, mely 1968-ra vonatkozik, Dömötör János megbízott megyei múzeumigazgatótól származik²²². (Datálása Szeged 1969. 09. 13.)

Év	Az intézmény neve és helye	Időszaki kiállítások száma	Látogatók száma
1968	Móra Ferenc Múzeum, Szeged	22	150876
1968	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely	21	32295
1968	Kosztai József Múzeum, Szentes	8	6888
1968	József Attila Múzeum, Makó	23	14823
1968	Csongrádi Múzeum, Csongrád	6	10175

Az adatsorokból kitűnik, hogy létszamarányosan a vizsgált esztendőkből végig meglehetősen magas az időszaki(nak nevezett) kiállítások száma. Ez a kategória valószínűleg minden korlátozott ideig látogatható rendezvényt magában foglalt, így a tényleges időszaki kiállításokat, az alkalmi jellegű kiállításokat és a vándorkiállításokat is. A látogatottság adatai híven tükrözik azt a tényt, hogy a közönség száma nem nő egyenes arányban a rendezvények mennyiségével. Sokkal inkább az adott kistérség érdeklődő rétegének lélekszámával és idegenforgalmi vonzerejével mutat korrelációt.

A kérdés a közművelődés szintjén úgy vethető fel, hogy mi a hatékonyabb, a több, vagy a kevesebb, de kiérleltebb, átgondoltabb kiállítás. Sajnos a (gyakorlat által visszaigazolt) minőségre törekvés, sokak számára még ma sem elfogadható alternatíva.

Csongor Győző visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy az 1951-től 1962-ig terjedő évek „kiállításrobbanása” a különböző tudományágakat eltérő mértékben érintette. Többnyire a képzőművészet és a történettudomány kapta a „megtisztelő” felkérést, a természettudományt békén hagyták. Szerencsénkre az alapmotiváció döntőnek bizonyult. Ha a megrendelő (elrendelő) politikai tartalmú összeállításban kívánt gyönyörködni, nem érte be a színpompás pillangók látványával.

Az 1961-re kiadott alapelvek bonyolultsága mindenképp figyelemre méltó. Egyedül a kötelező témavázlat szempontsora 8 kitéltet (4 fő- és 4 alpont) tartalmazott, melyek többségét a munkaerő foglalkoztatásán kívül semmire sem lehetett használni²²³.

Az 1950-es–1960-as évek társadalomtudományi időszaki kiállításáiban, a megrendelőtől függetlenül rendszerint felfedezhető némi ideologikus felhang. A természettudományos szakterületen e szabályt meglepően sok kivétel erősítette, sőt mivel az utóbbiak domináltak nyugodtan „kifordíthatjuk” a mondást. A szabály gyengítette a kivételt. Az állat- és növénytani kiállítások ugyanis, legfeljebb a

²²² A Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet népművelési tevékenysége.

–in.: MFM Adattára isz.: 285/1969.

²²³ Az 1961. évi munka és munkatervek irányelvei. (Küldte a Műv. Min. Múz. Osztálya)

–in.: MFM Adattára isz.: 541/60 november 18

kapcsolódó ünnepeknek köszönhetően válhattak „haladó jellegűekké”. A minősítést az sem befolyásolta, ha a téma és a tárgyanyag jellege eleve kizárt minden politikumot. Világítsuk meg az elmondottakat egy példával. Részlet Bálint Alajosnak az 1961. évi kiállítás-engedélyeztetési kérelméből²²⁴:

„F. évi május 1–e, a Munka Ünnepe tiszteletére a Móra Ferenc Múzeum központi épületében a ma meglévő szegedi kismesterségek című kiállítás helyén egy új, természettudományi vonatkozású kiállítást szeretnénk megrendezni. A kiállítás a Múzeum természettudományi gyűjteményének kincseiből készül. A kiállítás két teremben kerül bemutatásra, a Flora és Fauna vonatkozásokban. A nagyobbik teremben botanikai, ásványtani, rovar és lepke kiállítást rendezünk, a kisebbben a gerinceseket mutatjuk be.”

Esetünkben a május elseje kizárólag azért számított meghatározó tényezőnek, mert –ha már egyszer magasabb helyen jóváhagyták– illett a munkával időre elkészülni. A megnyitó kedvéért a május elsejét nem lehetett áttenni május negyedikére.

Az időszaki rendezvények szakszerűségéért „hivatalból aggódó” főhatóság legfőbb apróbb dolgokba köthetett bele, amit tőle telhetően meg is tett. Maradva az előző példánál idézzünk a Múzeumok Központi Propaganda Irodája leveléből²²⁵:

„2./ Amennyiben az Osztály a kiállítás megrendezését engedélyezi, javasoljuk a tervezett „Kincsek a Móra Ferenc Múzeum...” cím helyett „Érdekességek” vagy „Ritkaságok” címet használni, ugyanis a „kincsek” gyűjtőfogalom inkább műtárgyak esetében használatos, természettudományos anyag vonatkozásában nem.”

Addig nincs különösebb baj, ameddig csak a címet kifogásolják. Ezek után már az sem meglepő, hogy a Múzeumi Főosztály nem kért a forgatókönyvből. Bálint Alajosnak a propaganda iroda leiratára adott válaszában az alábbiakat olvashatjuk²²⁶:

„A legutóbbi Igazgatói Tanácsülés alkalmával személyesen volt módunkban tárgyalni a szegedi múzeumban a Munka Ünnepe tiszteletére rendezendő időszaki kiállítás kérdéséről. A tárgyalásokat Vízny Ottó iroda vezetővel és Bériné elvtárs-

²²⁴ Bálint Alajos levele a Múzeumok Központi Propaganda Irodájának a május elseje tiszteletére készülő természettudományi kiállításról (Készítette: Bálint Alajos)

–in.: MFM Adattára isz.: 118/61

²²⁵ A Múzeumok Központi Propaganda Irodájának levele az időszaki természettudományos kiállítással kapcsolatban (Datálása 1961. 03. 08.)

–in.: MFM Adattára isz.: 136/1961 III. 10.

²²⁶ Válasz a Múzeumok Központi Propaganda Irodájának (Készítette: Bálint Alajos, datálása 1961. 04. 08.)

–in.: MFM Adattára isz.: 136/1962

nővel folytattuk. Ennek eredményeként megállapítottuk, hogy ennek az időszaki kiállításnak forgatókönyvét nem szükséges a Főosztályhoz betervezni. Maga a kiállítás rendezése egyébként benne szerepel a munkatervben.”

(Béniné = Béni Miklósné)

A konkrét (tehát nem adminisztratív) munkálatokban Csongor Győző, Marián Miklós, Keszei Péter és Saliga László vett részt²²⁷. A hivatalos cím az „Érdekességek a múzeum természettudományi gyűjteményéből” lett.

Zombori István (1999) szerint az 1970-es években a célzott igényeket kielégítő, jelentősebb időszaki kiállítások rendezéséhez, a kezdeményezők maximálisan biztosították az anyagiak feltételeket. Nincs rá semmi okunk, hogy a korábbi időszakban ennek az ellenkezőjét tételjük fel.

Leszámítva az igazán nagy volumenű munkákat, a szériában előállított alkalmi összeállításoknál a praktikus szempontok érvényesültek. A különösebb technikai felkészültséget nem igénylő képzőművészeti bemutatók mellett egyre népszerűbbek lesznek a könnyen szállítható, fotókból, grafikából és dokumentumokból álló történeti jellegű kiállítások. Ezeket a jeles nap, vagy esemény elmúltával, minden további alakítgatás nélkül lehetett vándoroltatni. (Utólag és teljesen tudománytalan hozzáállással úgy véljük, hogy az ilyen kiállítások minimális kép és feliratcserével, szükség esetén akár több ünnepre is aktualizálhatók. Arról, hogy ez a valóságban megtörtént-e nincsenek adataink.)

A Múzeumi Hónaphoz kapcsolódó kamara kiállítások

Különleges kiállításformának számítottak a Múzeumi Hónapok rendezvényei. Egy bejegyzés szerint Csongrád megyében 1962 óta tartottak ilyen rendezvényeket²²⁸. Ha nem is tették kötelezővé, a nagyobb részlegek munkatársaitól kezdettől fogva elvárták, hogy valamilyen bemutatót készítsenek ezekre az ünnepélyes alkalmakra.

A sort 1966-ban, a szegedi várban megrendezett „Madárvédelmi eszközök”. c. kiállítás nyitotta. Mivel ezt az anyagot később vándoroltattuk, később még szó esik róla²²⁹.

²²⁷ Természettudományi munkajelentés az 1961. évről (Készítette: Marián Miklós)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²²⁸ Ezt a megjegyzést az 1966. évi Múzeumi Hónap mappájának a belső oldalán találtuk.

–in.: MFM Adattára isz.: –

²²⁹ A Cs. M. Múz. Szervezet jelentés a Műv. Min. Múz Főosztályának az 1960. évi Múzeumi Hónap programjáról

–in.: MFM Adattára isz.: 293/1966

1971-ben a „Csiga és kagylókincsünk” c. összeállítást láthatta a nagyközönség. Eredetileg vándorkiállításnak szánták, de a balul sikerült szentesi bemutató után (ahol néhány csiga eltűnt) Marián Miklós lemondott ebbéli szándékáról²³⁰.

1972-ben a Móra Ferenc Múzeum épületében megrendezett „Repülő drágakövek” – hála Rosenfeld Richárd színpompás kolibrijeinek – a Múzeumi Hónap sztárkiállítása lett. (Rendező: Marián Miklós²³¹).

1974-ben Gaskó Béla első időszak kiállítását „Szeged környékének érdekesebb bogarai” címmel szintén erre az alkalomra készítette. (Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum épülete.²³²)

1975 októberében a „Termékek és tobozok” c. bemutatóban gyönyörködhettek a látogatók. (Rendezte Gallé László, helyszíne a Móra Ferenc Múzeum épülete.²³³)

Komplex időszak kiállítások megjelenése

Az 1950-es évek elejétől kezdve megjelentek olyan komplex időszak kiállítások is, melyek elkészítése több osztály (gyűjtemény) együttműködését igényelte.

Szeged halászata

A sort 1951-ben a „Szeged halászata” nyitotta meg. A téma a Körös kultúrától 1950-ig követte nyomon e tájegység halászatát. A tárgyak többsége a régészeti a néprajzi és a természettudományi gyűjteményből származott, de számos halpreparátumot a szegedi egyetem állattani tanszéke bocsátott rendelkezésünkre. Az összeállítást akváriumokban bemutatott tiszai halak tették élet-közelivé. A rendezvény idejére a Tógazdasági Vállalattól próbáltak élő halakat kölcsönözni²³⁴. Nem tudni, hogy kaptunk-e, mert végül a Halértékesítő Vállalat Szegedi Kirendeltségétől megvásároltak 5 pontyot, 2 süllőt, 1 csukát és 1 harcsát²³⁵²³⁶.

A rendezvényen a megnyitó beszédet Ábrahám Ambrus egyetemi tanár tartotta²³⁷.

²³⁰ Jegyzőkönyv a kiállított csigák eltűnéséről

–in.: MFM Adattára isz.: 34/1972

²³¹ A Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet 1972. évi Múzeumi Hónap kiállítási- és rendezvényterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

²³² Gaskó Béla 1974. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

²³³ A Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja által 1975. évben rendezett kiállítások (Az összesítést készítette: Kürti Béla)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²³⁴ Halak kölcsönzése a Tógazdaságtól (Szeged, Fehér-tavi Halgazdaság)

–in.: MFM Adattára isz.: 266/1951

²³⁵ Halászati kiállításra kölcsönvett halak

–in.: MFM Adattára isz.: 313/1951

²³⁶ Halértékesítő Vállalat Szegedi Kirendeltsége számlája a halakról

–in.: MFM Adattára isz.: 313/1951

²³⁷ Szeged halászata meghívói(nak szétküldése)

–in.: MFM Adattára isz.: 312/1951

A szögedi embőr és a növények

1952-ben Péczely Attila és Csongor Győző rendezte „A szögedi embőr és a növények” c. időszaki kiállítást. Az előzőhöz hasonlóan itt is egy határterületet érintő témakör teljes értékű bemutatása volt a kooperáció célja²³⁸.

A szegedi paprika

Még ugyanebben az évben a régészet, a néprajz és a természettudomány (rendezők Bálint Alajos, Péczely Attila és Csongor Győző) összefogásával az épület kupolacsarnokában elkészült „A szegedi paprika” c. kamara kiállítás²³⁹.

A Móra Ferenc Múzeum 100 éve

A csapatmunka általában addig eredményes, amíg a résztvevők egyenrangú partnereknek tekinthetők. Bizonyos csoportok domináns helyzetbe kerülésével az összhang felbomlik.

A kommunikáció–képtelenség az idő múlásával törvényszerűen visszahat a témaválasztásra, a komplex szemlélet helyét átveszi a szakági elkülönülés. Innentől kezdve nem beszélhetünk együttműködésről (kooperációról), csak együttlétezésről (azaz koegzisztenciáról). Ez utóbbira kiváló példa az intézményünk 100 éves fennállására készült, teljes vertikumú jubileumi kiállítás („A Móra Ferenc Múzeum 100 éve” –1983–). Itt az egyes részkiállítások önálló életet éltek, esetleg nagyon laza köteléssel kapcsolódtak egymáshoz. (A nagyobb szabadsági fok – párosulva a koordinátor, Trogmayer Ottó hatalmas szakmai rutinjával– tartalmas és látványos kiállítást eredményezett, de ez inkább kivételnek tekinthető.)

Vándorkiállítások

A vándorkiállítások annak ellenére, hogy korlátozott ideig tartó bemutatóként funkcionálnak, egészen más feladatot látnak el, mint az időszaki kiállítások. Kissé leegyszerűsítve a dolgokat e két alaptípus úgy viszonyul egymáshoz, mint visszaváltható üveg az eldobhatóhoz.

Fontosságukra és a népművelésben betöltött (betöltendő) szerepükre már egy 1960-as keltezésű minisztériumi körlevél is felhívta a múzeumigazgatók figyelmét²⁴⁰:

²³⁸ Jelentés a II. negyedévi munkáról (Készítette: Csongor Győző –kéziratos)

–in.: MFM Adattáraisz.: –

²³⁹ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1952. évi II. negyedévi tervteljesítésének jelentése

–in.: MFM Adattáraisz.: –

²⁴⁰ Az 1961. évi munka és munkatervek irányelvei (Kiadta a Műv. Min. Múz. Osztálya)

–in.: MFM Adattára izs.: 541/60 november 18

(A fejlesztéseknél) „Nem is a nagy, évekig változás nélkül álló állandó kiállítások rendezésére, felújítására gondolunk elsősorban, – ezekről sem akarunk lemondani– hanem a gyorsan cserélhető, mozgékony időszaki és vándorkiállításokra, melyek révén időszerűbb, frissebb, politikusabb jelleget kap a múzeum társadalmi nevelő funkciója.”

A kiállításstípusokkal kapcsolatos elvárásait a minisztérium szakemberei 1969-ben a következőképp fogalmazták meg²⁴¹ (MMM 1969):

„Feladatuk, hogy időszaki kiállítást biztosítsanak a vidéki múzeumoknak és más kulturális tevékenységet végző szervezeteknek, intézményeknek.”

Mivel a vándorkiállítások jól körvonalazható célkitűzéseket elégítenek ki, nehezen képzelhetők el alapkoncepció nélkül. Így a tematikus jelleg akár belső sajátosságként is felfogható.

Az eddig idézett statisztikákból kiderül, hogy a megyénkben 1951 és 1964 között bemutatott időszaki kiállítások jelentős hányada helyi alkotás. A vándorkiállításoknál lényegesen rosszabb az arány. A szegedi múzeumban főleg munkásmozgalmi vonatkozású és képzőművészeti témájú vándoroltatható összeállítások készültek. Az egyéb szakterülethez tartozó vándorkiállítások néhány kivételtől eltekintve a központi alkotóműhelyekből származtak. Közülük legalább részben természettudományos tárgyúnak tekinthető az 1959-ben Szentesen és Makón bemutatott „Hal és halgazdaságok”²⁴².

1960 a természettudományi részleg életében a gomba éve volt. A minisztériumnak felküldött összesítő lapok tanúsága az „Ehető és mérges gombák” vándorkiállítást két helyen is bemutatták megyénkben, Makón és Szegeden²⁴³. Küldő „szerveként” a Propaganda Irodát tüntették fel²⁴⁴.

Mellesleg az „Ehető és mérgező (mérges) gombák” 1960-tól a KMI korszak végéig a természettudományi vándorkiállítások sztárjainak számított. Egyes változatait ugyan az amortizáció fokának megfelelően időről-időre levették a választhatók listájáról, de a közönség igénye mindig kikövetelte újraindítását.

1961-ben jutott el hozzánk a „Képek a rovarábrázolás történetéből” c. kiállítás, melyet a múzeum kupolacsarnokában mutattak be²⁴⁵.

²⁴¹ Az állandó, időszaki és vándorkiállítások fejlesztésének néhány feladata. Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya.

–in.: MFM Adattára isz.: 177/69.

²⁴² A Csongrád megyei Múzeumi Szervezet 1959. évi munkajelentése (Készítette: Bálint Alajos)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁴³ Természettudományi munkajelentés az 1960. évről

(Készítette: Csongor Győző)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁴⁴ Adatszolgáltató kérdőív az 1960. évi munkatervi beszámoló jelentéshez

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁴⁵ Természettudományi munkajelentés az 1961. évről

(Készítette: Csongor Győző)

Hazánkban a vándorkiállítások felfuttatásának időszaka 1963 és 1967 közé tehető. A kiindulási évben (1963–ban) Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya mindössze 8 kiállítást vándoroltatott²⁴⁶. 1966. évi a ajánló listájukon már 18 vándorkiállítás neve szerepelt, melyekből 5 tartozott profilunkba²⁴⁷. Ezek a következők:

- 1./ Élővilág fejlődéstörténete
- 2./ Termesztett és vadontermő gyógynövények
- 3./ Kőszételepeink földtani kialakulása
- 4./ Védj a hasznos állatainkat
- 5./ Hal és halgazdaság

A szinte irracionálisan gyors növekedés kampány jellegű feladatra utal. A szétküldött ismertető szerint egyedül a szállítás terheli a megrendelőt. Vegyük sorra a legkevesetebb ígéreteket²⁴⁸:

– A Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya minden alkalommal szakembert biztosít a kiállítások összeállításához, azok lebontásához, továbbá a szakanyag csomagolásához.

– A kiállítások mellé plakátokat is adnak.

– Számlák alapján megtérítetik a rendezvényekhez kapcsolódó szóróanyagok és a meghívók nyomdai költségeit.

A már sokadszor idézett 1969–es közművelődési kiadvány (MMMF 1969) egyéb kedvezményeket is említ:

„A vándorkiállítások hatékonyságának növelése, a komplexitás elvének érvényesítése érdekében a kiállítások megnyitására néhány esetben előadót, és ahol erre lehetőség volt, filmvetítést biztosítottunk. E kezdeményezés általánosabbá tételére 1968–ban a TIT–el megállapodást kötöttünk, mely szerint a vándorkiállításokhoz rendszeresen előadót biztosítanak, a lehetőségekhez mérten filmvetítést tartanak a helyi kulturális intézmények közreműködésével.”

Csongrád megye „példás mértéktartásról” (!) tett tanúbizonyságot, nem rendelte túl magát természettudományos vándorkiállításokból. Mindössze a hódmező-

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁴⁶ Vándorkiállítások megyei forgalmazása –1963–

(Küldi a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁴⁷ Vándorkiállítások megyei forgalmazása

(Küldi a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya)

–in.: MFM Adattára isz.: 213/1966 V. 18.

²⁴⁸ Mint előbb

vásárhelyi Tornyai János Múzeum kérte 1967-re az „Élővilág fejlődéstörténete” c. összeállítást²⁴⁹.

Az 1960-as évek közepétől (párhuzamosan az országos szemléletváltással) intézményünk fenntartó szerve is a közművelődési szempontból lényegesen hatékonyabb vándorkiállításokat helyezte előtérbe. Bizonyosságul álljon itt egy 1964-ből származó leirat²⁵⁰.

„Móra Ferenc Múzeum, Szeged

896/1964 (X. hó 7-én)

120-52/1964. Müv.

Tárgy: Vándorkiállítások készítése

E: P. J.

Csongrád Megyei Tanács VB

Móra Ferenc Múzeum Igazgatójának

Szeged

A múzeumi népművelő munka fokozása érdekében szükséges több vándorkiállítás üzemeltetése a megye területén. Ezt a megyei Népművelési Csoport munkaterve is előírja a Múzeum számára.

Fentiek megvalósítása érdekében utasítom Igazgató Elvtársat, hogy a már tervezett két munkásmozgalmi /felszabadulási/ vándorkiállítás mellett további 4 vándorkiállítást /egy természetrajzi, egy néprajzi, egy képzőművészeti, egy régészeti/ készítsen és azokat 1965-től a megye területén vándoroltassa. A vándorkiállítások bemutatási helyét a megyei és a járási művelődésügyi osztályokkal közösen határozza meg.

Szeged, 1964. szeptember 28.

D. M.

Osztályvezető”

A témaválasztás olyan, amilyen, bár ezekben az esztendőekben a 2 politikai mellett, a 4 szakmai összeállítás egészen elfogadható arány.

Nemcsak a fáknek és könyveknek, de a kiállításoknak is megvan a maguk sorsa. Az 1964. évi dörgedelem hatására létrejött vándorkiállítások sem kivételek e szabály alól. 1965-ben dr. Csalog József szentesi múzeumigazgató az emésztőgödörök megjavításához kéri a megyei múzeumigazgató segítségét. Levelét a következő sorokkal zárta²⁵¹:

²⁴⁹ A Csongrád megyei múzeumi szervezet 1967. évi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁵⁰ A Cs. M. Tanács Vb levele vándorkiállítások készítése tárgyában

–in.: MFM Adattára isz.: 896/1964

²⁵¹ Csalog József levele Bálint Alajoshoz pócegödör ügyben

–in.: MFM Adattára. isz.: 238/965

„Semmi sem tart örökké, s ez, úgy látszik, a pöcegödrökre is vonatkozik.

Más: Az időszakos kiállítások anyagának elhelyezése kezd komoly nehézségeket jelenteni. Jelenleg három kiállítási anyag van nálunk, s ezek közül a felszabadulási kiállítás anyagának elszállítása sürgős feladat lenne. Ebben a tekintetben intézkedést kérek.”

Rövid idő múlva a megoldás kezd körvonalazódni. Abból indulnak ki, hogy ami Szentesen fölösleges, az máshol még jó lehet. A kiszemelt célpont Szegvár. Itt a viszonylag csekély alapterületű falumúzeumban, egyszerre két nagyobb volumenű vándorkiállítást kívánnak elhelyezni. A „Holland mesterek rajzai” a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya szervezésében Budapestről érkezne, a „Felszabadulási kiállítást” Szentestről küldik sok szeretettel Jaksa János múzeumvezetőnek. Bár a helyi kollega korábban maga szorgalmazta a „Felszabadulási kiállítás” bemutatását, e hírek hallatán kétségbe esik. Hiába, néha még a jóból is megárt a sok²⁵².

1968-ban a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi főosztálya pályázatot írt ki vándorkiállítások forgatókönyvének elkészítésére. Ebben azt olvashatjuk²⁵³, hogy

„A Központi Múzeumi Igazgatóság évente 25–30 vándorkiállítást forgalmaz az ország múzeumaiban, de a gyakorlat azt bizonyítja, hogy ezek korántsem elégitik ki a szükségleteket, amelyek nemcsak saját intézményeink, hanem művelődési házak, iskolák, üzemek stb. részéről is megnyilvánul.”

A KMI által ebben az évben kiadott „Múzeumi vándorkiállítások jegyzéke” már 6 természettudományi összeállítást sorolt fel²⁵⁴. Ezek:

Az élővilág fejlődéstörténete
Természettudományi gyűjtőúton Tanganyikában
Termesztett és vadontermő gyógynövények
Védd a hasznos állatainkat
Köszéntelegek földtani kialakulása
Rovarok helye az élők világában

²⁵² Jaksa János szegvári múzeumvezető levele Bálint Alajoshoz a kiállításokban tapasztalható keveredésről

–in.: MFM Adattára isz.: 91/1965

²⁵³ A Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának pályázatavándorkiállítások forgatókönyvének készítésére

–in.: MFM Adattára isz.: 237/1968

²⁵⁴ KMI /1968/: Múzeumi vándorkiállítások jegyzéke. – Budapest.

–in.: MFM Adattára isz.: –

Nem véletlen tehát, hogy az 1960-as évek vége felé a természettudományi csoport kezdi felfedezni ezt a műfajt. Klasszikus példaként a „Madárvédelmi eszközök” (készült 1966-ban²⁵⁵, vándorkiállításaként 1970-ben debütált Hódmezővásárhelyen²⁵⁶) és a mai napig megőrzött „Ne bánts a baglyot” (készült 1972-ben²⁵⁷) c. vándorkiállítások említhetők. Mindkettőt Marián Miklós rendezte. Igaz a kivitelezés az intézményen belüli hierarchiának megfelelően erősen házilagos. A „Madárvédelmi eszközök” rendező elve az volt, hogy aki megtervezte, az csinálja is meg. Munkatársunknak (szakköre aktív közreműködésével) ez nem jelentett problémát.

1970-ben Trogmayer Ottó növényvédelmi és madárvédelmi vándorkiállításokról tesz említést²⁵⁸. A madárvédelem feltehetően azonos a „Madárvédelmi eszközökkel”, a növényvédelmi vándorkiállításról nincsenek további információink.

A „Madárvédelmi eszközöket” 1973-ban Trogmayer Ottó felajánlotta a JATE Fűvészkertjének²⁵⁹. Horváth Imre professzor a javaslatot örömmel fogadta. Úgy vélekedett, hogy a szabadtéri madárbemutató hasznosan szolgálja majd a természetvédelem ügyét²⁶⁰. Ekkor már állt a fából készült ún. „Tiszakutató ház”, ahonnan Marián Miklós titkárként koordinálta az időközben nemzetközivé terebélyesedett kutatásokat. Munkatársunk 1974-ben történt nyugállományba vonulása után, a fűvészkerti főépület közelében szabadtéri madárvédelmi bemutatót alakított ki, melyben (a diorámákba sűrített életképek mellett) a korábbi vándorkiállítás is fontos szerepet kapott. Bár ez a kiállítás nem intézményünk anyagából készült, azért a magunkénak érezzük és büszkék vagyunk rá.

A Budapestről érkező összeállítások közül mindenképp meg kell említenünk a „Természettudományi gyűjtőúton Tanganyikában” c. vándorkiállítást (rendezte Szunyoghy János), amelyet 1968-ban a Múzeumi Hónap keretében mutattak be²⁶¹.

²⁵⁵ A Cs. M. Múz. Szervezet jelentés a Műv. Min. Múz Főosztályának az 1960. évi Múzeumi Hónap programjáról

–in.: MFM Adattára isz.: 293/1966

²⁵⁶ A „Madárvédelmi eszközök” c. kiállítás bemutatása Hódmezővásárhelyen

–in.: MFM Adattára isz.: 145/1967

²⁵⁷ Múzeumi Hónap, 1972 A Természettudományi Csoport terve (Készítette Marián Miklós, datálása 1972. 08. 14.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁵⁸ Jelentés a Móra Ferenc Múzeum működéséről (Készítette: Trogmayer Ottó 1970-ben)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁵⁹ Trogmayer Ottó levele Horváth Imre tszv. egy. tanárhoz

–in.: MFM Adattára isz.: 431/73

²⁶⁰ Horváth Imre 1973. 12. 03-án keltezett köszönő levele Trogmayer Ottónak

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁶¹ Az 1968. évi Múzeumi Hónap Csongrád megyei rendezvényeinek a meghívója

–in.: MFM Adattára isz.: –

Az 1974 utáni korszak kiállításai

Bár az 1974 utáni évek korlátozott időtartamú kiállításairól részletes dokumentációval rendelkezünk, az objektív értékelés nem könnyű feladat. E sorok írója (a hosszabb–rövidebb ideig tartó megszakításoktól eltekintve napjainkig egy tudományos munkatársat felvonultató természettudományi osztály, csoport, részleg stb.– tagjaként) mindvégig aktív résztvevője volt a történéseknek. Ebben az időszakban –tőlünk függetlenül– a közművelődési osztály is készített néhány természettudományi vonatkozású időszaki kiállítást. Többnyire a természetfotósok alkotásait mutatták be, de akadtak közöttük egyéb jellegű összeállítások is. Ilyen volt például az ún. múzeumpedagógiai kiállítás, vagy az MTM szakemberi által készített és vándoroltatott „Ehető és mérgező gombák” c. vándorkiállítás. (Ez utóbbit intézményünk terveiben és munkajelentéseiben „Gombavilág” fantáziacím alatt kell keresni.)

A Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet 1995. évi munkajelentése szerint²⁶²:

„Az év talán leglátogatottabb és legnépszerűbb kiállítása a Természettudományi Múzeum vendégkiállítása, a „Gombavilág” volt. Elsősorban iskolai csoportok látogatták, akik tananyagukhoz kaptak gazdag szemléltetőanyagot.”

Mivel a közművelődési osztály rendezvényei nem kötődtek szorosabban osztályunk munkájához, részletesebb ismertetésüktől eltekintünk.

Alkalmi kiállítások

Az 1974 utáni években szép számmal készültek olyan időszaki bemutatók, amelyeket közös sajátosságaik alapján tárgykihelyezéseknek is lehet(ne) nevezni. Ezek valamely hirtelen fontossá váló eseményhez kapcsolódnak (falunapok, iskolák, vagy intézmények jelesebb dátumai, elháríthatatlan felkérések, néhány napig tartó egyéb rendezvények...). Ilyenkor a rövid idő rendszerint pénziánnal párosult. A kettő együtt a külső fél „szervezési nehézségei” nélkül is erősen behatárolja az elvégezhető munka színvonalát. Sajnos a rohammunkákat jellemző kapkodásban először éppen az a plusz információ és formatervezés vész el, amely megkülönbözteti a múzeumi kiállításokat a nagyobb áruházak esetenként izlésesen berendezett kirakataitól.

Minden, vagy majdnem minden alkalmi összeállításunkat megpróbáltuk tematikussá tenni, de az ideálistól távol eső körülmények között legfőbb az igyekeztünket lehetne díjazni. A rekordsebességet 1999-ben sikerült elérni, amikor a

²⁶² Jelentés a Csongrád megyei múzeumi szervezet 1995– évi munkájáról
–in.: MFM Adattára isz.: –

szatymazi falunapokra a hír vételétől 4 nap alatt 2/3 osztályteremnyi természetvédelmi bemutató készült²⁶³. A rendezőnek mindössze 2 munkatársa, Varga András és Tóth László, továbbá 3 polgári szolgálatos katona állt a rendelkezésére. Az elvégzendő feladatok listája:

- Az installáció átszállítása az algyői raktárból Szatymazra
- A kép- és szakanyag kiválogatása és kiszállítása
- A feliratok és a szövegblokkok elkészítése és fénymásoltatása kartonokra
- A szövegblokkok kasírozása táblákra, a feliratok kivágása
- Végül, de nem utolsósorban a kiállítás elkészítése

A rendezvényt mindössze 3 napig tekinthették meg az érdeklődők.

Mivel az ilyen rövid élettartalmú, sebtében összedobott „alkotások” közművelődési hozadéka eredendően csekély, szépszámú alkalmi kiállításunk felsorolását és elemzését ezúttal mellőzzük.

A tanulságok levonása csak a kórkép pontos ismeretében lehetséges. Ennek felállításához kiváló adalékokat szolgáltatnak a munkatervek és a munkajelentések. Intézményünknel maradva, a közművelődést irányító szakemberek annyira szemléletesen vázolták az alkalmi kiállításokkal kapcsolatos problémáikat, hogy néhány gondolatot érdemes szó szerint idézni.

A külső intézményekkel történő együttműködésről (Részlet Kürti Bélának, a Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja megbízott vezetőjének 1974. évi munkajelentéséből²⁶⁴):

„Máig is megoldatlan kérdést jelent azoknak a kiállításoknak az esete, ahol más intézményekkel kell együtt dolgoznunk. Számos olyan eset fordult elő az év folyamán, mikor a velünk együttműködő intézmény egy-egy munkatársán múlott kiállításaink sikere– amit sok esetben nagy igyekezettel próbáltak nyakunkba sózni.

...Mivel számos esetben rajtunk kívül álló személyek (intézmények) szabják meg éppen aktuális feladatunkat, gyakran előfordulnak túlórák, illetve később ezek lecsúsztatása.”

A munkák szervezetségéről (Részlet Papp Katalinnak, a Cs. M. Múz. Szerv. Népművelő és Propaganda Csoportja megbízott vezetőjének 1975. évi munkajelentéséből²⁶⁵):

²⁶³ A természettudományi osztály 1999. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁶⁴ Beszámoló jelentés a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja 1974. évi tevékenységéről (Készítette: Kürti Béla)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁶⁵ Beszámoló jelentés a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja 1975. évi tevékenységéről (Készítette: Papp Katalin)

–in.: MFM Adattára isz.: –

"Nem egyszer fordult elő, hogy 3 sőt 2 hétre csináltunk időszak kiállítást. A lebontott és új kiállítások között veszélyesen kevés az idő. Többször 1 kiállítás rendezésére 1–2 nap maradt."

Önkritikusan meg kell állapítanunk, hogy az áthárításban mind a mai napig a külsősök a jobbak. A történetekről nem érdemes részleteket mesélni, de az egykori kiállításrendező csoport munkatársainak nagymértékű fluktuációjában feltehetően ez a tényező is közrejátszott.

Essen néhány szó az installációról is (Részlet Papp Katalinnak, a Cs. M. Múz. Szerv. Népművelő és Propaganda Csoportja megbízott vezetőjének 1975. évi munkajelentéséből):

"Egyszerűen már szégyellni való a felhasznált installáció. Lehetetlen megoldani sok esetben, hogy minden új kiállításra újrafessük a paravánokat, posztamenteket."

"...Természetes, hogy vannak esetek, hogy nem lehet kitérni a kölcsönzés elől, de azt hiszem a továbbiakban erősen csökkenteni kell, mivel installációs bázisunk rohamos romlásához a kölcsönzések is hozzájárulnak. Feltétlen ki kellene zárni olyan installációk kölcsönzését, melyeknek a legkisebb mozgatás is erős rongálást jelent (pl. vitrinek)."

Az érdeklődő közönségről (Kürti Béla 1975. évi munkatervéből²⁶⁶):

„Az a tapasztalatunk ugyanis, hogy egyrészt a jelenlegi meghívottak alig-alig látogatják kiállításainkat, másrészt vannak olyan helyek, ahonnan – kellő propaganda esetén – nagyszámú látogatót várhatunk.”

Reklám célzatú önálló- és részkiállítások

Az eddigieknél több figyelmet érdemelnek azok a reklámhordozó önálló- és részkiállítások, melyek az alkalmi kiállítások egyik speciális fajtájának tekinthetők. Elsősorban arra valók, hogy a kisebb létszámú alkotóműhelyek felhívják magukra a célközönség figyelmét. Ez csak úgy lehetséges, ha minél több rangos eseményen jelen tudnak lenni. Ilyenkor az 1–2 főből álló részlegek a számukra költséges és létszámarányosan óriási szellemi–fizikai megterhelést jelentő önálló kiállítás helyett, gyakorta kénytelenek a korlátozott terjedelmű bemutató mellett dönteni.

Ezek a rendezvények a tipikusnak mondható alkalmi kiállításoktól főként abban különböznek, hogy a kiállítási kényszer nem külső, hanem belső indíttatású. A

²⁶⁶ A Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja munkaterve 1975. évre (Készítette: Kürti Béla)

–in.: MFM Adattára isz.: –

külvilágnak azt szeretnénk megmutatni, hogy élünk, dolgozunk és valamilyen szinten talán még hasznosak is lehetünk. A reklámhordozó tevékenység több elemből áll, melyeket akár össze is lehet kapcsolni. Ezt legötletesebben Beretzk Péter valósította meg, aki az 1957 decemberében, városunkban rendezett „*Vadászati és Ornitológiai Napokon*”, a főleg vadászokból álló résztvevőknek ráhangolódásképp bemutatta a Fehér-tó élete c. állandó kiállítást, majd filmvetítést tartott „*Szeged tájegysége és a Fehértó*” címmel (Bátyai 2003). Így az alkalmi bemutatókra jellemző kapkodás és idegeskedés nélkül sikeresen népszerűsítette intézményünket és saját kutatási területét.

Ha visszatekintünk a múltba, számos példát találunk reklámcélú megjelenésre. A korai időkben, ezek csupán a kiállító személyeken keresztül kapcsolhatók intézményünkhöz. A „közvetett részvétellel” zajló rendezvényeket Bátyai Gitta (2003) nyomán tekintjük át.

1896 Budapest, Millenáris Kiállítás

Haering Ede (akinek számos preparátuma napjainkban is megtekinthető gyűjteményünkben) Csongrád vármegye állatvilágából készített egy összeállítást.

1896 Szeged, Vadászati Kiállítás

A Millennium tiszteletére Lakatos Károly (1909 és 1911 között munkatársunk) Csongrád megye madárvilágával ismertette meg a nagyközönséget.

1899 Szeged, I. Országos Mezőgazdasági Kiállítás

A potenciális résztvevők nevei között találjuk Hareing Edét és Zsótér Lászlót (aki a madárgyűjteményét ajándékozta a Szegedi Városi Múzeumnak). Lakatos Károly vadászattal kapcsolatos tárgyakat és preparátumokat állított ki.

1900 Párizs Világkiállítás

Lakatos Károly a „42. osztályban” madárpreparátumaiért bronzérmet kapott.

Ha a reklámcélú kiállítások okait firtatjuk, előbb–utóbb szembesülnünk kell saját helyzetünkkel. A szegedi múzeum természettudományos szakágának a munkahelyi hierarchiában betöltött helyét két, közelmúltból származó adalékkal igyekszünk szemléletesebbé tenni. Először olvassunk bele abba a megyei részanyagba, amely a Csongrád megyei múzeumi szervezet „átvilágításához” készült 1993-ban²⁶⁷. Eszerint:

²⁶⁷ Részanyag a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága vizsgálatához –in.: MFM Adattára isz.: – (Cs, M. Önk. Isz.: 349/93)

„E horizontális szakmai tagozódásban a fontosabb egységek: a régészeti, néprajzi, képzőművészeti, történeti osztályok, illetve a szakmai, gazdasági és szolgáltatási ellátásokat szervező osztályok.”

(A tételes felsorolás szabályaiból következik, hogy ami kimarad, az nem tartozik az adott körbe.)

A természettudományi osztály megalakulása (1986) óta az összesített éves munkatervekben és jelentésekben következetesen az utolsó helyet foglalja el.

(Az ominózus dokumentumokban az egyes osztályok felsorolása nem a betűrendet követi, a „helyezések” az erőssorrendet tükrözik.)

Marián Miklós visszaemlékezései alapján nem történt ez másképp az ő idejében sem. A végleges marginalizálódás elkerülése érdekében a kettő majd másfél tudományos munkatársra épülő természettudományi csoport egyszerűen nem hagyhatta ki a kínálkozó reklámlehetőséget.

1960

Ebben az évben rendezték meg a XVIII. Szegedi Ipari Vásárt a Horváth Mihály és a Deák Ferenc utcákban. A rendezvénnel párhuzamosan a Marx téren megnyílt a Dél-alföldi Mezőgazdasági Kiállítás, ahol Bányai Gittát (2003) idézve:

„Élethű környezetben mutatták be a Fehértó természetvédelmi területének madárvilágát.”

Ebben az időben a Fehér-tó bármilyen népszerűsítése elképzelhetetlen volt Beretzk Péter dermoplasztikai nélkül.

1966

1966-ban a Hazafias Népfront Csongrád Megyei és Szeged Városi Bizottsága, a Csongrád Megyei Tanács V. B. Mezőgazdasági Osztálya, továbbá a Szeged Mj. Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya patronálásával a „Madarak és fák napja” keretében rendezték meg a „III. Biológiai növényvédelmi kiállítást”. A helyszín a DÁV szegedi kultúrterme volt, ahol a megnyitó beszédet május 18-án Katona Sándor országgyűlési képviselő mondta, a zárót május 22-én dr. Beretzk Péter főorvos, ornitológus tartotta. A 20 hazai és külföldi „kiállító szerv” felsorolásában ott található a Móra Ferenc Múzeum neve is. A vendégkönyv tanúsága szerint, a sok egységből összegyűrt kiállítás, egyöntetű elismerést aratott. (Elképzelhető, hogy az itt látható múzeumi anyagból készült a Trogmayer Ottó által 1970-ben említett „növényvédelmi vándorkiállítás”²⁶⁸).

²⁶⁸ A III. Biológiai növényvédelmi kiállítás meghívója
–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

1971

1971-ben (többszöri levélváltás után) a budapesti Vadászati Világkiállítás idejére a MÉM Kiállítási Iroda számára kölcsönöztünk egy túzokkakast²⁶⁹. (Talán elküldtek még egy apróbb összeállítást a TIT Madártani és Természetvédelmi Szakkörének munkájáról is, de ez nem egyértelmű.²⁷⁰)

Még ugyanebben az évben (tehát 1971-ben) a Szegedi Ünnepi Hetek Mezőgazdasági Kiállításán intézményünk „Természetvédelmi bemutatóval” képviseltette magát²⁷¹. A rendezvényt a Szegedi Ipari Vásár és Kiállítások Igazgatósága szervezte, helyszíne a Mérey utcai Közgazdasági Technikum volt. Itt többek között az alábbi bemutatókat tervezték: országos őszibarack és csemegeszőlő kiállítás, nemzetközi borkiállítás, tájjellegű vadászati és élővad bemutató, stb. A széles spektrum önmagában is garantálta az érdeklődők magas számát.

1972

Címe után ítélve szintén a reklám kategóriába tartozhatott a Szegedi Ipari Vásáron 1972-ben bemutatott „Csongrád megyei vadászati és természetvédelmi kiállítás”. A kivitelezés munkálatait Marián Miklós irányításával intézményünk munkatársai végezték, név szerint: Bábel József, Bátyai Jenőné, Márffy János és Toppantó Istvánné. Kiállításunk színvonalát aranyéremmel ismerték el²⁷².

1975–1980

Az 1970-es évek második felében, a Szegedi Ipari Vásáron 2 újabb kiállítási periódusban tekinthették meg az érdeklődők az éppen aktuális természetvédelmi témájú összeállításainkat. A részvételre Vajda László, az erdészet kiállítás-szervezője kérte fel intézményünket, a rendezvények helyszíne a DEFAG pavilonja volt²⁷³.

²⁶⁹ Igazolás a túzokkakas átvételéről

–in.: MFM Adattára isz.: 189/1971

²⁷⁰ Beszámoló jelentés a biológiai csoport 1971. évi működéséről (Gyakorlatilag ez az évi munkajelentés)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁷¹ A Szegedi Ipari Vásár és Kiállítások igazgatóságának kiállítási szabályzata és adatlapja

–in.: NFM Adattára isz.: – (küldő szerv isz.: 29/ 1971

²⁷² Marián Miklós 1972. 08. 11-én keltezett beszámolója a kiállítás rendezése során végzett túlmunkáról

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁷³ A DEFAG 1976. 07. 14-én keltezett preparátum kölcsönző levele

–in.: MFM Adattára isz.: – (DEFAG isz.: IV/3/1976)

1980

1980-ban Tuskó László főiskolai laboráns segítségével a díszmadártenyésztők országos kiállításra elkészítettünk egy részkiállítást "Élet a természetvédelmi területeinken" címmel²⁷⁴.

1982

Kiskunmajsán az 1982. 08. 19. és 29. között rendezett III. természetbarát találkozón szintén természetvédelmi összeállításokkal hívtuk fel munkákra a figyelmet. Kiállításunk az alábbi nagyobb egységekből állt²⁷⁵:

- Az egykor „szebb napokat látott” 3 vitrines vándorkiállításunk, a „Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága”, ehhez csatlakozott
- a Fehér-tó életét bemutató, 60 x 60 cm-es nagyítású, farostlemez lapokra felkasírozott Beretzk-féle képanyag,
- a Marián Miklós által rendezett „Ne bánts a baglyot” c. vándorkiállítás,
- madárfészkek (a MFM törzsanyagából),
- továbbá különféle madáretetők és madárodúk, melyeket úgy kölcsönöztünk a TIT Madártani és Természetvédelmi Szakkörétől.

A kiállításához „modern” stílusú, formabontó előadás kapcsolódott. A rendezők azt találták ki, hogy az előadó vetítsen színes diákat egy lépcsőfordulóban (ahol ha nem lökik fel az embert, már az is fél siker). A képek nézegetése közben tudományos igényességgel, ám közérthetően magyarázgatson csak úgy, a saját gyönyörűségére. A látogatók közül, akit érdekel a produkció, az leáll, és meghallgatja. Mindehhez a lakodalmas rock, valamint a díszállatok intenzív kommunikálása szolgáltatta a „zenei” aláfestést. Másfél órányi kitartó ordítózás és néhány nikotinos köhögési roham után, e sorok írója feladta a közszereplést.

²⁷⁴ Gaskó Béla 1980. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattárász.: –

²⁷⁵ Gaskó Béla 1982. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattárász.: –

1989

A hódmezővásárhelyi természetvédők által létrehozott Castor alapítvány a hód visszatelepítését tűzte ki célul a DK–Alföldön. Eltekintve attól, hogy a történészek a mai napig sem tudják eldönteni, a hód (Castor fiber), vagy a Hód-tó hold formája örökítődött-e át a város nevében, a kezdeményezést támogatásra méltónak találtuk. A Petőfi Sándor Művelődési Otthonban szervezett kiállításon az alapítvány, a Tornyai János Múzeum, a helyi vadásztársaság és osztályunk vett részt²⁷⁶. A Tisza-menti természetes és természetközeli élőhelyeket bemutató kiállításunk címe: „Csongrád megye természetvédelme”. A kivitelezésben részt vállaltak: Antal Tamás, Gaskó Béla és Tóth László. (A megnyitó időpontja 1989. 10. 19.)

Megjegyzés:

Az 1974 előtti figyelemfelkeltő kiállításokat Marián Miklós rendezte, a későbbieket Gaskó Béla.

Vándorkiállítások

Mindenek előtt nem árt végérvényesen tisztázni, hogy technikailag mi tekinthető vándorkiállításnak. A vándorkiállítások országos program keretében történő felfuttatása idején (az 1960-as években) sok olyan időszak kiállítását is e címszó alatt tüntettek fel, amely kínkeserves leszerelés és összeállítás után 1, esetleg 2 vidéki múzeumban fordult meg az adott tárgyévben. Ezeket helyesebb lenne több helyszínen is bemutatott időszak kiállításnak nevezni. Kürti Béla 1973-as munkajelentésében már külön kategóriának érzekelte az ilyen típusú rendezvényeket²⁷⁷.

„Kivételként pusztán azokat az időszak kiállításokat említhetjük, melyek a megye több múzeumban is bemutatásra kerülnek (nem vándorkiállítások!)...”

A fent említettekkel szemben a valódi vándorkiállítások a következő ismérvekkel rendelkeznek:

1./ Már a tervezésnél figyelembe veszik a későbbi funkciót és a célközönség igényeit.

2./ Ennek megfelelően kizárólag erre a célra szánt, vagy a speciális igénybevételnek megfelelően kialakított installációval dolgoznak.

²⁷⁶ A természettudományi osztály 1989. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára ísz.: –

²⁷⁷ Beszámoló jelentés a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja 1873. évi munkájáról (Készítette: Kürti Béla)

–in.: MFM Adattára ísz.: –

A vándorkiállítások múzeumunk természettudományi osztályának életében egy közművelődési korszakot jelölnek. Abból indultunk ki, hogy a szemléltető eszközökkel meglehetősen mostohán ellátott lakótelepi iskolák biológia szakos tanárainak úgy segíthetünk a leghatékonyabban, ha a „múzeumot” kivisszük az oktatás helyszíneire. 1974-ben 5 vándorkiállítást indítottunk útjára, melyek:

- 1./ Hasznos ragadozó madarak
- 2./ Ragadozó kisemlősök
- 3./ A jégkorszak világa
- 4./ A Fehér-tó ritka madarai
- 5./ A békák védelmében

Az 1–1 nagyméretű állóvitrinben helyet kapó, témánként önálló egységeket képező kiállításokat, Gaskó Béla tervei alapján, Bányai Jenőné készítette. Igyekezünk minél több információt nyújtani a leendő közönségnek, ezért a tárgyakon kívül képek és grafikák is segítették a szemléltetést²⁷⁸.

Az új vándorkiállításokat az etalonnak tekintett „Ne bánts a baglyot” című összeállítás egészítette ki.

Az 1974. évi összesített közművelődési munkajelentésben természetvédelmi összeállításunk a „Változó állatvilág” összefoglaló név alatt szerepel.

1978-ban a vitrinek száma háromra csökkent. Az egyik tárlóba új kiállítás készült „Tiszai halak” címmel. Összeállításunk állandó dekorációként a Herman Ottó Horgász Egyesület irodájába került²⁷⁹, ahol azóta is megtekinthető. „A jégkorszak világának” a vitrinje a szállítások következtében gyakorlatilag használhatatlanná vált. Az installációs lehetőségek beszűkülése miatt némi átszervezésre kényszerültünk. Első lépésben megszüntettük „A jégkorszak világa”, a „Hasznos ragadozó madarak” és a „Ragadozó kisemlősök” c. kiállításokat, majd a „A Fehér-tó ritka madarait” 2 tárlóra bővítettük. A résztémák címei: „Vadvízország” és „Változó Fehér-tó”.

Mivel vándorkiállításainkat több olyan kultúrházban (tápéi, szőregi, újszegedi stb.) is bemutattuk, ahol viszonylag nagy terület állt a rendelkezésünkre, a tárlókat hamarosan paravánokra rakható (30x40 és 50x60 cm-es nagyítású) képanyaggal egészítettük ki.

Az Alsó Tisza-völgy természetvédelmében bekövetkezett változásokat (némi időeltolódással) követve 1979 végén „A Fehér-tó ritka madarait” felváltotta (volna) „A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága”. Sajnos a vándoroltatást nem sikerült megoldani. Az okokról a későbbiekben még szó esik.

²⁷⁸ Gaskó Béla 1974. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁷⁹ Gaskó Béla 1978. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

Kiállításaink ismertségét jelzi, hogy az eredetileg célközönségnek tekintett általános iskolákon kívül mások is érdeklődtek irántuk. Kiragadva az 1978–as esztendő, a vándoroltatás „egyéb” helyszínei között találjuk az Olajipari Központ szegedi irodaházát és a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Biológia Tanszékét.

Szintén pozitív visszajelzésnek tekinthető, hogy 1978–ra a kereslet oly mértékben megnövekedett, amit „házilag” már nem lehetett kielégíteni. (Egyedül a múzeumi vonal érdeklődését nem tudtunk megnyerni, amit azóta is fájjalunk. Az igénylők listáján egyeletlen Csongrád megyei „vidéki” múzeum neve sem szerepel.)

Szerencsére az MTM Közművelődési Csoportja segítségével sikerült úgy megoldani a vándorkiállítás hiányt, hogy egyidejűleg a választék is jelentősen bővült.

Ezekben az években (a KMI hathatós közreműködésével) a Természettudományi Múzeum szakemberei számos nagy anyagerősségű, igényes kivitelezésű vándorkiállítást készítettek. Jó néhány közülük egymagában is kitöltött egy kisebb (pl. 6x6 m) múzeumi kiállítótermet. Ezt használtuk ki 1977–ben, amikor az „Ehető és mérgező gombák” (készült 1975–ben az MTM munkatársainak közreműködésével, rendezte Babos Lórántné²⁸⁰) több hónapon keresztül a lebontott „A Tisza élővilága” c. állandó kiállításunkat „helyettesítette”. (A gombakiállítást 1976–ban hoztuk át Pécsről Szegedre²⁸¹.)

A vándorkiállítások mozgatása nem jelentett komolyabb problémát, mert a tervezők figyelme mindenre kiterjedt. Az installációt már az 1960–as évek végétől (MMM 1969) úgy alakították ki, hogy annak szétszerelt egységeit az akkoriban vállalati egyen-autóknak számító Nyva és Barkas kisbuszokkal szállítani lehessen. Az összeállításhoz szükséges technikai megoldásokat a vándorkiállításokhoz mellékelt leírások tartalmazták. „Az ember származása” című egy Barkasos kiállításról például az alábbiakat olvashatjuk²⁸²:

„A vándorkiállítás 8 db. 150x80 cm. nagyságú, vaslábakra akasztható tablóból áll, –ezeken helyeztük el a fotókat, grafikákat, valamint a szöveges anyagot. A tablóakra akasztható vitrinekben kaptak helyet a koponya, csont és eszközmásolatok. Felállításához két–három ember szükséges, elhelyezésénél figyelembe kell venni, hogy a vitrinek nem rendelkeznek saját megvilágítással”

²⁸⁰ Meghívó a TTM „Ehető és mérgező gombák”c. vándorkiállításának megnyitójára.
–in.: MFM Adattára isz.: ad 9/23–26/1976

²⁸¹ Jankovits Jánosné levele dr. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgatóhoz,
az „Ehető és mérgező gombák” c. vándorkiállítás kölcsönzése ügyében
–in.: MFM Adattára isz.: 9/23–26/1976

²⁸² A Természettudományi Múzeum vándorkiállításai és azok igénylése
–in.: MFM Adattára isz.: 9/23/77

A kiállításokhoz minden esetben vezetőnek szánt szórólapokat is kaptunk. Igaz többnyire csak egy–két darabot, de sokszorosításuk sohasem jelentett problémát.

Az 1978/79–es iskolai tanévben a Természettudományi Múzeum vándorkiállításai közül az alábbiakat mutattuk be városunkban²⁸³:

<u>A kiállítás neve</u>	<u>A bemutatás helye</u>
1./ Egy csepp víz	Béketelepi Általános Iskola Olajipari Központ irodaháza
2./ Darwinizmus	Béketelepi Általános Iskola Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
3./ Az ember származása	Béketelepi Általános Iskola Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
4./ Gyógynövények	Béketelepi Általános Iskola Zalka Máté Általános Iskola
5./ Kővé vált Ősvilág	Béketelepi Általános Iskola
6./ Száz rovar kétszáz kép	Béketelepi Általános Iskola

Mint az a felsorolásból is kitűnik ezúttal konstans helyszínnek a külterületi Béketelepi Általános Iskolát szemeltük ki. A lakótelepi gyerekek után ugyanis egy attól alapvetően eltérő közönség érdeklődését kívántuk tesztelni. A korábbi gyakorlatnak megfelelően Gaskó Béla, – vagy a kiállítás anyagához gondosan összeválogatott irodalmak alapján a helyi biológia szakos tanár – ismeretterjesztő előadást tartott az adott témakörrel. Ezt olyan megnyitónak szántuk, amely protokolláris mellékvágány helyett a célközönség számára hasznosítható ismereteket közvetít.

1974 és 1976 között „A Tisza élővilága” c. állandó kiállításban tartott tárlatvezetésekkel, továbbá a Móra Ferenc Múzeum természettudományi gyűjteményének bemutatásával (az ún. raktárvezetésekkel) igyekeztünk segíteni vándorkiállítás-programunk hatékonyságát. Ez utóbbiaknak mindig óriási sikere volt. A gazdag tárgyanyag azok érdeklődését is felkeltette, akik nem kedvelték különösebben a tematikus ismereteket közvetítő vándorkiállításokat. Minden gyermek számára óriási élmény, ha egy dermoplastikát felismer, vagy felismerni vél. Ilyenkor azonnal megosztja környezetével a felfedezés örömét.

Természetvédelmi vonatkozású vándorkiállításainkat – sajnos a kellenél sokkal kevesebb alkalommal – tanulmányi kirándulásokkal tettük emlékezetesebbé.

A vándorkiállítások szállítását és a felállítását – a saját érdekünkben – igyekeztünk egy nap alatt elvégezni. Ha a tárgyanyagért reggel felutaztunk Budapestre, estére a kiszemelt helyszínen össze is állítottuk a kiállítást. Igaz a munkanap ilyenkor nem ritkán 6 órától 22 óráig tartott. A fel- és lepakolás, az összeszerelés, valamint a további vándoroltatás többnyire Gaskó Bélára és Pál Lászlóra hárult.

²⁸³ Gaskó Béla 1979. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

A Szegedet megjárt vándorkiállítások listája eltér az MTM Közművelődési Csoportjának (név szerint F. Gyurkó Gizellának) sablonnyomtatványon leadott igénylésünktől²⁸⁴. Az előzetes ütemezést ugyanis a lemondások és a tárgyak sérülései gyakran átírták, így a raktárossal történt telefonos egyeztetés után mindig azt a kiállítást hoztuk le, amelyik éppen szabad volt.

Sajnos vándorkiállítás programunk összeomlása akaratunk, vagy inkább csak jámbor óhajunk ellenére, ijesztően gyorsan következett be. Sokkal kevesebb idő kellett hozzá, mint amennyit a működő láncolat kialakítása igényelt.

A természettudományi csoport munkajelentéseiben 1980-tól hosszú ideig szó sem esett semmilyen kiállítás vándoroltatásáról. 1979-ben röpké néhány hónap alatt nyilvánvalóvá vált, hogy a gyakorlatilag 2 főre olvadt szakág érdekérvényesítő képessége a munka folytatásához (is) kevés. Olvassunk bele Gaskó Béla 1979. évi munkatervébe²⁸⁵:

„Ismeretterjesztés, népművelés: Az Állattár kiállításai közül hat témának a bemutatását tervezem 1979-es évben.

A vándorkiállítások Szegedre hozatalát vállalom, felállításához sem igénylek segítséget. – Az eddigi gyakorlat is ez.

Az év folyamán három saját kiállítást is szeretnék rendezni.

Ezek manuális része már kiállításrendező csoportunk tagjaira vár.

Vándoroltatásukhoz kérem a megfelelő tárlók biztosítását.”

Remélhetőleg nem az elfogultság beszél belőlem, de az idézett tervezet még így, 21 év távlatából sem tűnik túlzónak, vagy megvalósíthatatlannak.

A tisztánlátáshoz hozzátartozik, hogy a vándorkiállítások 6–8 év alatt önmaguktól is amortizálódnak, bár az élettartam elég nehezen behatárolható kategória. Sok függ attól, hogy:

- mennyire gyors a forgásidő,
- sérül-e az anyag, vagy az installáció a szállítások során,
- milyen gyakorisággal és alaposággal újítják fel a kiállítást,
- a rendezvény milyen közönséget céloz meg,
- mennyire időtálló ismereteket közvetít az összeállítás.

Legtovább akkor tartható fenn egy vándorkiállítás, ha jól választjuk meg az alap témát és a célközönséget. Esetünkben a „túlkorosság” azért nem járt együtt az érdeklődés lanyhulásával, mert rendezvényeink az (éppen aktuális) általános iskolai tantervhez kapcsolódtak. A technikai jellegű felújításokat rendszerint összekötöttük a részleges átrendezéssel. Ennek során képekkel, grafikákkal és a szövegblokkok módosításával korszerűbb ismeretanyagot tudunk beépíteni a vázként meghagyott „alapokba”.

²⁸⁴ Vándorkiállítások kérése a Természettudományi Múzeum Közművelődési Osztályától.

–in.: MFM Adattára isz.: 716/23–55/78

²⁸⁵ Gaskó Béla 1974. évi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

Korlátozott időtartamú, lokalizált (időszaki) kiállításaink

A korlátozott időtartamú, adott helyszínhez kötött kiállítások az időfaktoron kívül elsősorban abban térnek el az állandó kiállításoktól, hogy létrehozásuk során nem feltétlen szükséges forgatókönyv alapján dolgozni. Egyéni különbségek természetesen elképzelhetők. Sok függ a rendező rutinjától, a kiállítás jellegétől és az anyag terjedelmétől. A témavázlat a „kötelező kellékek” közé tartozik. E nélkül nehezebb végiggondolni a témaköröket, hiánya (rendkívül) zavarossá teheti a mondanivalónkat.

A következő felsorolásban kizárólag azokat a kiállításainkat ismertetjük, amelyek a tematikus ismérveknek megfelelnek, és nyitva tartásuk minimális időtartama elérte az 1 hónapot. A két részkiállítás kivételével mindegyik összeállításunk legalább 1 önálló termet igényelt.

1978

A Fehér-tó élete

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁸⁶. Helyszíne a szőregi művelődési ház. Kivitelezte a Móra Ferenc Múzeum Kiállításrendező Csoportja. A kiállítás 5 állóvitrinből és jelentős mennyiségű, paravánokon bemutatott képanyagból állt. Eredeti célunk az összeállítás vándoroltatása volt, de ehhez a tárlókat nem tudtuk megszerezni.

1983

A Móra Ferenc Múzeum 100 éve.

Részkiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁸⁷. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum díszterme. Kivitelező: Gaskó Béla és Bereczki Sándor.

A kiállítást intézményünk jogelődjének 100 éves fennállása alkalmából készült. Részlegünk a természettudományi gyűjtemény fejlődését igyekezett bemutatni az érdeklődőknek.

---

²⁸⁶ Gaskó Béla 1978. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁸⁷ Gaskó Béla 1983. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

1985

Afrika egy magyar szücsmester, Gajdács Mátyás szemével

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁸⁸. Helyszíne a Képtár földszintje. Kivitelező: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja, továbbá a természettudományi osztály munkatársai: dr. Moldovay Gézané, Gaskó Béla és Tóth László.

A kiállítást múzeumunk egykori fényképésze Molnár László kezdeményezte, aki a hosszú évtizedekig Etiópiában élő Gajdács Mátyás örököse volt. A tárgyanyag korabeli fotókból, eredeti kopt festményekből és ötvösmunkákból, valamint állatpreparátumokból állt. Az utóbbiak többségét a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Biológia Tanszékéről, továbbá a JATE Állattani Tanszékéről kölcsönöztük. A képanyagból némi szelekció után önálló vándorkiállítás készült, melynek mozgatását a Bartók Béla Művelődési Ház népművelőire bíztuk.

Az egykori Fehér-tó Beretzk Péter szemével

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁸⁹. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum kupolagalériája. Kivitelező: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja.

Az előzővel együtt azon kevés kiállítások közé tartozik, amelyek bevallottan egy ember szemszögéből láttatják a tájat és a történéseket. Rendezése során felhasználtuk a vándorkiállítás korszak tapasztalatait. A főbb élőhely típusokat külön vitrinekben jelenítettük meg. Ezekben a tárgyak, a grafikai- és a fotóanyag mozaikos elrendezésével komplex képet igyekeztünk kialakítani. A látogatók számára a körbejárás irányát Beretzk Péter időrendet követő fekete-fehér felvételei jelölték ki, melyek az 1930-as évektől 1973-ig örökítették meg a tóvidék életét. A bemutatott hangulati elemként az egykori „Fehértó élete” c. állandó kiállítás reliefjeivel tagoltuk. A képanyagból vándorkiállítást állítottunk össze. Mozgatását a Bartók Béla Művelődési Ház népművelőire bíztuk.

---

²⁸⁸ Gaskó Béla 1985. évi munkajelentése
-in.: MFM Adattára isz.: -

²⁸⁹ Mint előbb

1987*A Csongrád megyei múzeumok dél-amerikai kincseiből*

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁹⁰. A rendezésben dr. Moldovay Gézáne és Tóth László segítkezett. Helyszíne a Képtár földszintje. Kivitelező: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja.

1925-ben az Ecuador fővárosában Quitoban élő, szegedi származású, Roosenfeld Richard mérnök 160 trópusi madarat küldött szülővárosának, megalapozva ezzel dél-amerikai gyűjteményünket. A későbbi adományozók közül a uruguayi (Montevideo) Deák Ábrahám Ferenc és a Braziliába kivándorolt Hidasi József (Goiás) neve említhető. Ez utóbbi valóságos kis gyűjteményt ajándékozott szülővása, Makó múzeumának. Kiállításunk anyagát a dél-amerikai tárgyanyag legszebb darabjaiból válogattuk össze. Nem a tárgyanyag többé-kevésbé esztétikus közszemlére tételére törekedtük, a lehetőségek szabta kereteken belül bepillantást kívántunk nyújtani Dél-Amerika élővilágába.

Az esőerdők életét jelzett diorámák segítségével mutattuk be. A néprajzi vonatkozású tárgyak (pl. bola, amazoniai indián nyíl), az irodalom és az állatbőrök lapos tárlókba kerültek. A képanyagból vándorkiállítást állítottunk össze, melynek mozgatását a Bartók Béla Művelődési Ház népművelőire bíztuk.

1988*Tápé madárvilága*

Részkiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁹¹. Helyszíne Tápé, a volt községháza. Kivitelezők: Gaskó Béla és Tóth László.

Összeállításunk Tápé község (ma Szeged város része) fennállásának 850. évfordulójára készült összmúzeumi kiállítás része volt. Amennyire ez 3 tárlóban lehetséges, igyekeztünk bepillantást nyújtani a Tápai-rét gazdag madárvilágába.

1989*Raktárunk kincsei*

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁹². Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: Antal Tamás, Gaskó Béla, dr. Moldovay Gézáne és Tóth László.

²⁹⁰ A természettudományi osztály 1987. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁹¹ A természettudományi osztály 1988. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

Megkíséreltük raktárunk legszebb darabjait úgy bemutatni, hogy közben megismertessük a gyűjtemény történetét is. A hajdani raktárszerű kiállítások világát az 1920-as évek közepén készült Broda Sándor-féle felvételek segítségével idéztük fel. Az eligazodást szövegblokkok és fotótablók könnyítették meg.

Ásványvilág

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹³. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum második emeletének nagyterme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András. A megnyitót dr. Mezösi József ny. egyetemi tanár tartotta.

Az ásványokat a Szegedi Ásványgyűjtők Körének, a JATE Ásványtani Tanszékének és a Móra Ferenc Múzeumnak az anyagából válogatta össze a rendező. A kiállítás „Szemelvények a bányászat fejezetéből” c. része a Központi Bányászati Múzeum (Sopron) és a Mecseki Bányászati Múzeum (Pécs) kikölcsönzött tárgyából készült.

1992

Alvilági tüzek birodalma (Izland ásványai)

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹⁴. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

A kiállítás anyaga a JATE (ma SZTE) földrajz szakos hallgatóinak izlandi expedíciója során gyűjtött ásványokból állt össze.

Színek és formák (Hazánkban is fellelhető ásványok)

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹⁵. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

---

²⁹² A természettudományi osztály 1989. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁹³ Mint előbb

²⁹⁴ A természettudományi osztály 1990. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁹⁵ Mint előbb

1993*A Kárpátok ásványai*

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹⁶. Helyszíne a Csongrádi Múzeum. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András

A kőbe zárt világ

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹⁷. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

Az Erdő élete

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁹⁸. Helyszíne az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark. Kivitelezők: Albin Expo, továbbá Antal Tamás, Gaskó Béla és Tóth László.

„Az erdő élete” eredetileg állandó kiállításnak készült. A 11 pavilonból álló rendszerben ez lett volna az egyetlen természettudományos kiállítóterem. A fennmaradó 10 pavilon munkálataival a Néprajzi Múzeum szakembereit bízták meg. A koncepció megváltozásával „Az erdő életét” alig több, mint 1 év múlva lebontottuk.

A kiállítás forgatókönyve (Gaskó 1993/b) megtalálható a Móra Ferenc Múzeumban.

1994*Peru Pizzaro előtt*

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹⁹. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

---

²⁹⁶ A természettudományi osztály 1993. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁹⁷ Mint előbb

²⁹⁸ Mint előbb

²⁹⁹ A természettudományi osztály 1994. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

1996*Erdészettörténeti kiállítás*

Az Országos Erdészeti Egyesület 100 éves fennállása tiszteletére

Önálló kiállítás, rendezte: dr. Oroszi Sándor és Gaskó Béla³⁰⁰. Helyszíne az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark. Kivitelező az Albin Expo.

A VI. pavilont eredetileg ilyen kamara jellegű kiállítások megrendezésére hagytuk üresen. Az első és egyetlen rendezvény után ez a lehetőség megszűnt, mivel az átrendezés során a „*Műszaki tervezés és oktatás a századfordulón (1879–1918)*” c. kiállítás került ide.

1997*Bolívia az Andok országa*

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András³⁰¹. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

1998*Bánáti ásványok*

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András³⁰². Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

Konstantin Gruescu gyűjteményének legszebb darabjaiból Varga András kamara kiállítást rendezett a Móra Ferenc Múzeum épületében „Bánáti ásványok” címmel. A bemutató a temesvári Bánát Múzeum (Muzeul Banatului, Timisoara, Románia) és Móra Ferenc Múzeum együttműködése révén jött létre.

---

³⁰⁰ A természettudományi osztály 1996. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁰¹ A természettudományi osztály 1997. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁰² A természettudományi osztály 1998. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

1999*„A természet megőrzött kincsei”*

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla³⁰³. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: Antal Tamás, dr. Gaskó Béla és Tóth László

Ugyanaz a cél vezérelt, mint 1989-ben. Kiállításunkat a bemutatott tárgyanyag alapján akár az előző rendezvény kiegészítésének is felfoghatjuk.

Egyéb, kiállításokkal kapcsolatos tevékenység

A természettudományi osztály (részleg) csekély létszáma ellenére sohasem zárkózott el attól, hogy más osztályok, esetleg más intézmények kiállításaihoz segítséget nyújtson.

Ismertetésük során kizárólag azokra az esetekre térünk ki, amelyek nem a saját munkatársaink profilváltogatását tükrözik. Ez utóbbira bőven található példa Csongor Győző életművében. Bizonyosságul vessünk egy pillantást az általa 1954–55-ben rendezett profilidegen időszakos bemutatók listájára:

Év	a kiállítás címe (tartalma)	a kiállítás helyszíne	társrendező	Hivatkozás
1954	Tanácsköztársaság emlékkiállítás	Szeged, Móra Ferenc Múzeum	Somogyi-könyvtár	Reguliné (1985), Dm 1954. 03. 19., Dm 1954. 03. 21., Dm 1954. 03. 23.,
1954	Móra emlékkiállítás	Szeged, Móra Ferenc Múzeum	Somogyi-könyvtár	Reguliné (1985)
1954	10 éve szabadult fel Szeged	Szeged, Móra Ferenc Múzeum	Somogyi-könyvtár Csm. Levéltár	Reguliné (1985)
1955	Jókai-emlékkiállítás	Szeged, Móra Ferenc Múzeum	Somogyi-könyvtár	Reguliné (1985)
1955	1848–49 és Kossuth Lajos. Emlékkiállítás	Makó, Tanácsháza	–	Reguliné (1985)
1955	MTESZ fényképkiallítás	Szeged, az Ipartestület székháza	–	Reguliné (1985), Dm 1955. 04. 07., Szegedi Tükör 1955. 05. 11.
1955	A mai Csehszlovákia	Szeged, A volt Szegedi Napló házának főterme	–	Reguliné (1985), Szegedi Tükör 1955. 06. 07., Nevelők Lapja 1955. 06. 19.

³⁰³ A természettudományi osztály 1999. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

Bár az 1954 és 1963 közötti évekből a felsoroltakon kívül számos hasonló kiállítást említhetnénk, mégsem tesszük. Részlegünk eredményességét ugyanis főként azokon a munkákon érdemes lemérni, amelyek szorosabban kapcsolódnak szakágunkhoz.

A teljesség igénye nélkül nézzünk néhány ilyen példát is.

1959

Ekkor Szeged sokkal jelentősebb vidéki természettudományos centrumnak számított, mint a Bakony Múzeum. Az utóbbi helyen még saját preparátorral sem rendelkeztek. Készülő kiállításukhoz a Művelődési Minisztérium Múzeumi Osztálya Keszei Pétert jelölte ki nagyvad preparátornak³⁰⁴. A köszönőlevél tanúsága szerint munkájával meg voltak elégedve³⁰⁵.

Ugyanebben az évben Keszei a készülő szegedi régészeti kiállításra egy színtervonalas, domborművű térképet készített³⁰⁶.

1960

Keszei Péter preparátor összesen 30 napig segítkezett intézményünk egyéb kiállításainak a rendezésénél. Ezek:

- Szegedi kismesterségek 10 nap
- Mikszáth emlékkiállítás 5 nap
- Helytörténeti kiállítás 15 nap³⁰⁷

1960–1961

A szegedi Móra Ferenc Múzeum munkatársai aktívan közreműködtek a bajai Türr István múzeumnak a „*természettudományi teremnél mutatkozó problémák*” megoldásában. Az új (raktár)kiállítás forgatókönyvét Marián Miklós állította össze^{308 309}.

A dolog egyetlen szépséghibája, hogy az ekkor kölcsönadott madárpreparátumok sohasem kerültek vissza hozzánk.

³⁰⁴ Kérelem Keszei Péter átengedésére a „Bakonyi Múzeumhoz”

–in.: MFM Adattára isz.: 15/1959

³⁰⁵ A Művelődésügyi Minisztérium elismeri Keszei munkáját

–in.: MFM Adattára isz.: – (Műv. Min. isz.: 81.352/959)

³⁰⁶ Keszei Péter 1959 évi jelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁰⁷ Keszei Péter 1960. évi jelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁰⁸ Lakatos László mb. osztv. (Műv. Min.) leirata a bajai természettudományos anyag ügyében

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁰⁹ A bajai kiállítás természettudományi terme

–in.: MFM Adattára isz.: 84912/60

1961

Marián Miklós tárgyanyag gyűjtésével (és preparálásával?) járult hozzá a Kaposváron látható „Baláta kiállítás” felújításához. A távoli helyszín nem véletlenül érdekelte munkatársunkat. Somogy megyei muzeológussága idején ő rendezte a szóban forgó kiállítást. (Ábrahám–Juhász–Nagy 1998).

1962

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban szakszemélyzet híján a Móra Ferenc Múzeum munkatársai, Csongor Győző, Marián Miklós és Keszei Péter készítették a folyosón helyet kapó „madárkiállítást”³¹⁰.

1977–1978³¹¹

Bátyai Jenőné a néprajzi osztály tagjaként (akkor mindhárom természettudományos vonalon dolgozó munkatársunk szervezetileg oda tartozott!) részt vett az 1978-ban megnyílt „Tanyaház és lakói” c. néprajzi állandó kiállítás tárgyainak a restaurálásában.

1986

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum számára átadtuk az „Afrika Gajdács Mátyás szemével” c. lebontott időszak kiállításunk teljes anyagát^{312 313}. Ebbe beletartoztak az általunk elkészített és felkasírozott fotók (számszerint 69 darab), a gyűjteményünkben fellelhető és a JATE Állattani Tanszékétől kölcsönként afrikai tárgyanyag, továbbá 15 gépelt oldalnyi felirat és szövegblokk.

1990

Az „Avarnak mondák magukat” c. régészeti állandó kiállításban (Móra Ferenc Múzeum) a két nagy dioráma (in situ sír, fülkesír) talaj- és növényanyagát Tóth László, Varga András és Gaskó Béla gyűjtötte egybe. A diorámák kialakítását és berendezését (a szakanyag elhelyezése kivételével) Gaskó Béla és Tóth László végezte. Az avar kori életkép valamennyi bábuját Keszei Péter formázta műgyantából. A jutabelső kialakításában Antal Tamás segítkezett.

³¹⁰ A Műv. Min. felkérése a Munkácsy M. Múzeumnak nyújtandó segítre

–in.: MFM Adattára isz.: 544/62

Marián feljegyzése Bálint Alajos részére a konkrét munkákról (1962. 10. 19.)

–in.: MFM Adattára isz.:–

Dr. Tábori György múzeumigazgató megköszöni Keszei Péter gondos és szakszerű munkáját (1962. 12. 19.)

–in.: MFM Adattára isz.: – (Munkácsy M. Múz. Isz.: 139–14/1962)

³¹¹ Innentől kezdve 2000-ig a közlések az évi munkajelentéseken alapulnak

³¹² A Gajdács Mátyás kiállítás tárgyanyagainak a kölcsönzése (Keltetés: 1986. 02. 12.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

³¹³ A Gajdácsféle feliratok elküldése Békéscsabára

–in.: MFM Adattára isz.: 8/86

1991

Antal Tamás, Gaskó Béla és Tóth László (Lisztes János természetvédelmi felügyelővel együtt) részt vett a bugaci Pásztor múzeum és a fülöpházi bemutatóterem felújításában.

1998

A természettudományi osztály munkatársai (Antal Tamás, Gaskó Béla és Tóth László) az eddigi legnagyobb volumenű felújítást az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban végezték. A dr. Oroszi Sándor által rendezett szabadtéri erdészeti bemutató (tutajok, partfalak, facsúztatók, tiszai hajózás, gatterház...) teljes kiállítási felülete becsléseink szerint kb. 500 m²-re tehető.

Ugyanitt Antal Tamás részkvitelezőként dolgozott a gátórházban helyet kapó vízügyi kiállításban.

2000

Az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban Antal Tamás néprajzi osztályunk két kiállításában is tevékenyen közreműködött. Ezek a „Szegedi paprika”, ahol generálkvitelező volt és az ún. „útkaparóház”, melynek részleges berendezését vállalta.

1974–2000

Marián Miklós nyugállományú munkatársunk a szegedi TIT székházban 2 vitrinből álló madárkiállítást tart fenn. A kiállítás (melynek cserélődő anyagát, tartós kölcsönzéssel intézményünk adja) hasznos reklámot jelent a számunkra.

Párhuzamos természettudományos kiállítások kiépülése 1996 után

Azóta, hogy Beretzk Péter, Csongor Győző és Móczár László 1952-ben létrehozta a „Fehér-tó élete” c. kiállítását, közel fél évszázad telt el. Ennyi idő alatt sok minden változott, csak részlegünk témaválasztása nem. Intézményünk egyetlen más szakága sem ragaszkodott oly szívós makacssággal valamely kutatási területhez, mint mi a természetvédelemhez. Itt elsősorban nem a tudományos feldolgozásokra gondolunk (bár tehetnénk), hanem az állandó, az időszaki és az alkalmi kiállításokra. Bár a hivatásos természetvédőkkel sohasem sikerült olyan sokoldalú munkakapcsolatot kialakítani, mint az erdészekkel, ők is hathatósan segítették a munkánkat. Az ideális egymás mellett létezés az 1990-es évek közepéig tartott.

Ettől az időponttól kezdve egy párhuzamos kapacitás viharos gyorsaságú kiépítésének lehetünk tanúi, amely a hibás törvényi szabályozás következménye.

Így történhet meg, hogy élve a „rendelkezés jogával”, a nemzeti parkok a kádaverek és a dermoplastikák „további felhasználásakor” nem ritkán önmagukat részesítik előnyben. Egyre több kiállítás készül „saját gyűjteményeik tárgyaiból”.

Közülük néhány egészen kiváló munka, de szép számmal akadnak olyanok is, melyekről megerőltető feladat lenne pár jó szót ejteni.

A kiállítások minősége, mint tudjuk, 3 tényezőtől függ; a ráfordított anyagiaktól, a rendelkezésre álló szakember–gárdától és a rendezőktől. Jelenleg nincs olyan vidéki múzeum, amely az első kettő dolgában akár csak megközelíthetné a természetvédelem lehetőségeit. A rendezők rátermetségét illetően (megítélésem szerint) már korántsem ennyire kedvezőtlen a helyzet. Pénzért ugyan mindent lehet szerezni, akár még „európai szintű” kiállításrendezőt is, de az anyagiakat valahonnan el kell vonni.

Félreértés ne legyen, saját részünkről örömmel üdvözlünk minden új kiállítóhelyet, de amennyiben az állami pénzből készül, legalább a nyilvántartás, az állagmegóvás és a szakfelügyelet terén tagolódjon be a meglévő múzeumi hálózatba. Ha ez belátható időn belül nem történik meg, tovább pusztulnak amúgy is mostoha sorsú kulturális javaink. Az együttműködés mindenképp jó ügyet szolgálna.

Akik önzetlenül segítettek intézményünk közművelődésének

Az 1969. évi Múzeumi Hónap irányelvei között számos olyan pontot találunk, amely a közönségkapcsolatok kiszélesítésére irányul. Közülük a 2. pont érdemel kiemelt figyelmet, mely szerint:

„Ez évben fő célkitűzésünk, hogy az üzemi dolgozók és a parasztság újabb rétegeit vonjuk be a muzeumi eszközökkel történő népművelés hatókörébe. Ennek érdekében :

- Szorosabb együttműködést kell teremteni a társadalmi és tömegszervezetekkel, különösen a KISZ-el és a szakszervezetekkel.*
- Az egyes muzeumok konkrét programmal kössenek közvetlen megállapodásokat a területükön működő két–három ipari vagy mezőgazdasági üzemmel.*
- A Múzeumi Hónap rendezvényeit /kiállítás megnyitók, tárlatvezetések, irodalmi és zenei műsorok, pályázatok, vetélkedők, ismeretterjesztő előadások, filmvetítések, stb./ elsősorban az említett üzemek dolgozóinak részvételével szervezzék.*
- Különösen fontos a szocialista brigádok kulturális igényeinek magasfoku kielégítése.”³¹⁴*

A felvetettekkel egyet lehet érteni, a kultúra és annak (potenciális) fogyasztói között létre kell hozni a kapcsolódási pontokat. Természetesen ezek mások voltak

³¹⁴ Az 1969. évi Múzeumi Hónap alapelvei

Műv. Min. isz.: 85380/1969

–in.: MFM Adattára isz. –

Móra Ferenc korában, mint 1969-ben, vagy éppen napjainkban. Mindig az adott kereteket kell megtölteni tartalommal.

Szinte hihetetlen, de az 1970-es–1980-as években nagyon sokan ellenszolgáltatás nélkül segítettek az intézményünkben folyó sokrétű munkát. E témakörnél érdemes egy kicsit elidőzni, mert az utánunk következő korosztályok számára ezek az évek már a történelem részei.

Az egykori közművelődési programok kampájn jellegének bizonyításához elegendő, ha egy pillantást vetünk az 1976-ban megrendezett „Munka és műveltség” c. vetélkedőre Csongrád megyéből benevezett szocialista brigádok listájára. A témával foglalkozó „módszertani levelet” idézve³¹⁵:

<i>Gazdasági szektorok</i>	<i>A brigádok száma</i>
<i>ipari vállalatok, üzemek</i>	425
<i>ipari szövetkezetek</i>	45
<i>MESZÖV</i>	52
<i>TESZÖV</i>	109
<i>Állami gazdaságok</i>	33
<i>Összesen:</i>	664 brigád

Az irreálisan magas szám önmagában is képtelenség, de a számon kérendő adathalmaz ismeretében még inkább az. A kérdésekkel bármelyik főiskolai kollokviumon ki lehetett volna szórní a hallgatók felét.

Papp Katalin a Cs. M. Múz. Szerv. Népművelő és Propaganda Csoportjának megbízott vezetője 1975. évi munkajelentésében az alábbiakat írta a brigádokról³¹⁶:

„...A kialakult kapcsolatok alapján azt kell látnom, hogy a brigádok még mindig szívesebben vállalnak fizikai jellegű társadalmi munkát pl. ásatásokon, minthogy kulturális rendezvényeken részt vegyenek.”

A feni megállapítás lényeglátó. Való igaz, hogy nem ritkán egyes–egyedül a brigádnapló látogatta meg intézményünket –és az is legfőbb az aláírás idejére élvezte vendégszeretetünket–, de a szocialista brigádok segítségével számos beruházásunk soha sem készült volna el. Kiváltképp helytálló ez a megállapítás az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban végzett társadalmi munkára, amely –így több év távlatából is– minden elismerést megérdemel.

³¹⁵ Módszertani levél a „Munka és Műveltség” szocialista brigádvetélkedőkre
Összeállította a Cs. M. Továbbképzési és Módszertani Központ (1976)

–in.: MFM Adattára isz.: –

³¹⁶ Beszámoló jelentés a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja 1975. évi tevékenységéről (Készítette: Papp Katalin)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Ahhoz, hogy bármely mozgalomról reális képet tudjunk kialakítani, célszerű megismerni az érintettek véleményét is. Vajda János, a DÉGÁZ dr. Hága László szocialista brigádjának vezetőjeként tevékeny alakítója volt a történéseknek. Könyvében (Vajda 1998) az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban végzett munka motivációjáról ezt olvashatjuk:

(A brigád tagjai) „Azért törték magukat, mert tiszta szívből megszerették nemzeti múltunkat, büszkék voltak arra, hogy segíthettek. A fiataloktól az öregekig, a nőktől a férfiakig, a villanyszerelőktől, lakatosoktól, betanított munkásoktól az üzemvezetőig bezárólag. Még a hosszú évek távlatából is sok-sok szeretettel emlegetik az elvégzett munkát.”

„...Ópusztaszeren jutottam el ahhoz a gondolathoz, hogy társaimmal az államot nem lénynek, hanem igazi hazának tekintettük, dolgos magyar emberként kicsit mi is az állam és a haza vagyunk.”

Hallgassuk meg azt is, hogyan hangzik a munkaverseny jelentőségének a méltatása a korabeli hangszerelésben:

„A szocialista munkaverseny változatlanul nagy erőforrás, kitűnő talaj, hogy találkozzon az eszmeileg elkötelezett ember az egészséges tettvággyal és olyan eredményeket produkáljon, melyeket csakis és kizárólag a szocialista munkaverseny feltételei között lehet elérni.” (Kenderipar1976)

A mívesen frázisos, kontinuos terminológiává összeálló közhelyeket, valószínűleg eleve a munkaversenyt (és ezen belül a brigádmozgalmat) figyelemmel kísérő főhatóságoknak szánták. A mindenkori hivatali apparátus ugyanis szívesen hallgatja és olvastatja másokkal a köreikben kimunkált, vagy magasabb helyről kapott szempontokat. Azzal viszont már az 1970-es években is mindenki tisztában volt, hogy az ideológia nem túlzottan érdeklí a munkásokat. A dr. Hága János szocialista brigád „hozzaállása” ilyen szempontból példaértékűnek tekinthető. Ismét Vajda Jánost (1998) idézzük.

„Mi a politikával különösebben nem foglalkoztunk, de az augusztus huszadikán muszájból végig kellett hallgatni az „ünnepi megemlékezéseket”. A múzeum (MFM) vezetése elintézte, hogy az éppen aktuális politikus néhány sorban a naplónkban is megemlékezzen az éppen időszerű dolgokról.

A sors furcsa fíntora, hogy aki beírt a brigádnaplónkba, hamarosan eltűnt a süllyesztőben. Szívesen íratnánk pár sort most is néhány „népvezérünkkel” a naplóba.”

A mozgalom körvonalazása után térjünk át a „brigádoknak és üzemeknek” a természettudományos szakágnak nyújtott segítségére.

A dísztermünkben lévő „A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás lebontását (1976) a NKFV Szegedi Üzemének munkatársai végezték, dr. Révész István irányításával. A nagymennyiségű bontott anyag elszállítása szintén rájuk hárult.

A kialakult kapcsolatrendszer a brigádmozgalom összeomlása után sem szakadt meg. Az „Ember és környezete” c. állandó kiállításunkban (1990) a Nagyalföld mélyszerkezetét, rétegződését, valamint a Szeged környéki kőolajmező kialakulását tárgyaló 6 diorámát, a NKFV Szegedi Üzemének közössége állította össze. A kiállított furatminták is tőlük származnak. A nívós bemutató dr. Révész István szakértelmét dicséri.

Jelenlegi állandó kiállításaink állagvédelméről

Alapelvek és tennivalók

Ha a múzeumi tevékenység prioritásait rangsorolják, általában megfelelnek a műtárgyvédelemről, vagy az utolsó helyek egyikére sorolják azt. Úgy véljük, ez a szakterület ennél sokkal kiemeltebb helyet igényelne. Múltunk tárgyi emlékeit csak akkor tudhatjuk biztonságban, ha tudásunkhoz mérten a legmagasabb szinten foglalkozunk az állagmegőrzés kérdéseivel. Sajnos a természettudományi anyag ilyen szempontból fokozottan sérülékenynek számít. Elég, ha néhány fertőtlenítést elmulasztunk és máris helyrehozhatatlan károk keletkeznek. Egy elkorhadt gerendát ki lehet pótolni, egy eltört cserepet össze lehet ragasztani, de egy múzeumbogarak által szétrágott preparátummal már semmit sem tudunk kezdeni. Hosszú évek gyakorlata mondatja velünk, hogy a természettudományi tárgyanyag a kiállítások során amortizálódik legkönnyebben. A „Tisza élővilága” c. állandó kiállítás bontásakor például a külső szemlélő számára teljesen épnek tűnő preparátumok némelyike a rágásoktól szinte magától szétesett. Ezek kivétel nélkül olyan dermoplasztikák voltak, amelyek 2 állandó kiállításon is szerepeltek (A „Fehértó élete” és a „Tisza élővilága”). 1952-től 1976-ig bárhogy számoljuk 24 esztendő telt el. Ennyi időt célirányosan kidolgozott műtárgyvédelem nélkül egyetlen preparátum sem bír ki. Emlősöknél és madaraknál a pusztulás nagyobb mértéke összefügghet a szakszerűtlen preparátori tevékenységgel is. (Egy nem kellően zsírtalanított preparátum szinte vonzza a kártevőket.) Esetünkben ez a tényező kizárható.

A Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatóságához, és az ÓNTE Kht-hoz tartozó állandó kiállításaink állagmegővéséről, az éves mérgezési tervek alapján, rendszeresen gondoskodunk. Természetesen a többről sem feledkezhetünk meg. Bár nincs számottevő kikölcsonzött szakanyagunk, felügyeleti jelleggel, az egyéb intézmények részére készített kiállításainkat is rendszeresen ellenőrizzük. Ha bármilyen rágásnyomokat (moly, szücsbogár, múzeumbogár) észlelünk, az érintett anyagrészt fertőtlenítését haladéktalanul elvégezzük.

Gombásodás és a fakárosítók elleni védekezés

Az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban lévő bemutatók környezetiüknél és a befogadó épület anyagánál fogva sokkal nagyobb odafigyelést igényelnek, mint egy átlagos múzeumi kiállítás. Különösen igaz ez a megállapítás a fából készült ún. „Csete-féle” pavilonokra, ahol az elmúlt néhány évben szinte minden létező károsítás előfordult.

Kezdjük a sort a fakárosító gombákkal.

1997-ben, amikor a VII. pavilon picéjében a bányaenteriőr készült, a nyirkosság még akkora volt, hogy a körácsolatot szinte napokon belül ellepte a penészgomba. Az egész kiállítás elviselhetetlen dohos szagot árasztott. A lekérgezett fenyőácsolatban több helyen cincérekre utaló furatlisztet is találtunk.

A gombamentesítést mindenképp a már beépített faanyag szétbontása nélkül szeretnénk volna megoldani. Néhány fertőtlenítő szer eredménytelen kipróbálása után (ifj.) Szani Zoltán irányításával, egy általa kikísérletezett, egészségre ártalmatlan hatóanyaggal kezeltük le a faanyagot. A szer alapja az alacsony molekulásúlyú gépolaj. Ebbe a gombásodás megakadályozására meghatározott mennyiségű szalicilt és nátriumbenzoátot tettünk. Valódi (kémiai) oldódásról ugyan nem beszélhetünk, de az elegy hatása így is tökéletesnek bizonyult. A pince éppoly nyirkos, mint annak előtte, ám a fertőtlenítés óta se gombásodást, se fakárosító rovar nem észleltünk. Az utóbbiakkal valószínűleg a gépolaj végzett, hiszen semmilyen inszekticidet nem használtunk.

A módszer egyetlen hátránya, hogy utána (zárt térben) néhány hétig elég erőteljes gázolajszag terjeng. A VII. pavilon picéjében a kritikus időszakban két nagy teljesítményű ventilátorral segítettük a szellőztetést.

(Ifj.) Szani Zoltán 1997 szeptemberében a II-es, a IV-es és az V-ös pavilonok akácfából készült emelvényeit (közép térelemek) 3 egymást követő alaklommal kezelte gépolajban oldott deltametrinnel. Az ismételt átceteselések hatására a piros csuklyásszú (*Bostrychus capucinus*) okozta rágások mindhárom teremben végérvényesen megszűntek.

A *Bostrychus capucinus* az álszúkkal (*Anobidae*) ellentétben nem kifejezetten a beépített faanyag károsítója. A kártétel minden bizonnyal annak a következménye, hogy a bútük eleve fertőzött, ún. „lábon száradt” fából készültek. A jelek szerint az alapgeneráción kívül még egy nemzedék ki tudott fejlődni, ami akkor is elhúzódó károsítást sejtet, ha nem lép fel kummuláció.

Úgy tűnik a Szani-féle eljárás a belső fejlődésű (endomorf) xylofág fajoknál is megfelelő hatásfokú. A legnagyobb előnye az, hogy az alkalmazott hatóanyagok a látogatók és a teremőrök egészségét semmilyen módon sem károsítják. Lebomlásuk lassú, a fába beivódva több évig biztos védelmet nyújtanak. A fa külső rétegeibe bejutott gépolaj megakadályozza a fakárosító bogarak peterakást, így ezek kummulálódása még a faanyag nedvesedése esetén sem várható. Lényegében véve bármely más anyaggal történő felületkezelés (pl. olajfesték, xylamon, petróleum)

hasonló hatásmechanizmusú. Ez a magyarázata annak, hogy a bútorokat rendszerint a festetlen részek felől támadják meg az álszúk (Anobidae) és más holt fákban fejlődő kártevők.

A Szani–féle módszer további pozitívuma, hogy ellentétben más kenőolajakkal a faanyag színét csak igen kis mértékben sötétíti. Ha a rágókártevők elleni védekezés kapcsán egyáltalán lehet esztétikai kategóriákban gondolkodni elmondhatjuk, hogy az akácbutük színe az átkenések után sokkal élénkebb és kifejezőbb lett, mint korábban volt.

(Módszereinek leírását (ifj.) Szani Zoltán engedélyezte, amit ez úton is szeretnék megköszönni.)

Állandó jellegű foglalkozások

A természettudományos profil rendszeres foglalkozásai két nagyobb csoportra oszthatók. Az elsőbe a gyermekfoglalkozások tartoznak. Ezek többé–kevésbé tematikusan, de mindenkor tanórán kívüli eszközökkel, a fiatalok ismeretanyagának, bővítését szolgálják.

A másik lehetőség az, hogy a korcsoportoktól jórészt függetlenül, a közös érdeklődés alapján, alakul ki az együttműködés. Ilyenek a különféle múzeumbaráti körök, szakkörök, szakosztályok.

Gyermekfoglalkozások

A természet rejtelsei csak akkor tárulnak fel előttünk, ha rácsodálkozunk környezetünkre. Megfigyeljük miként szállnak virágról virágra a méhecskék, hogyan muzsikálnak a tücskök és hallgatjuk a bennünket körülölelő táj apró neszeit.

Riethmüller János (1978–1979) helyesen látta, hogy a kirándulási időszakban (ami a tantervekben előírt ismeretanyag befejezése után június elején kezdődik) évről–évre előzőnlík a gyermekcsoportok a múzeumot. Azzal is tisztában volt, hogy a diákok döntő része nem érdeklődő, hanem „muszájból” látogató. Úgy vélte tehát, hogy ebben a nagyszámú csoportban valamilyen formában ki kell alakítani a múzeumlátogatás belső igényét. A kitűzött cél eléréséhez két alapvető feltételt nevesített, a jó minőségű állandó kiállításokat és az ezekre építő gyermekfoglalkozásokat.

A megismerés és különösen a megértés nem pusztán az ismeretanyag függvénye. Legalább ennyire fontosak az esztétikai és az emocionális szálak. Ez utóbbiak legszemléletesebb visszajelzései azon művészi alkotások, melyeket a gyermekfoglalkozások résztvevői készítenek.

A DALERD Rt Erdészeti Tájékoztatói Központja által 1999–ben kiírt pályázatra, a Gyula–Városerdőn lévő erdei iskolában szélesebb merítésű mintavételhez elegendő tárgyanyag gyűlt össze. A munkák jellegük szerint két nagyobb csoportra

oszthatók. Az elsőbe a három (térbeli), a másodikba a kétdimenziós (síklapra felvitt ábrák) alkotások tartoznak.

Az életkorral együtt járó változások jól nyomon követhetők. Az egészen fiatalok (11 év alatti gyermekek) ösztöneikre hallgatva látják és ábrázolják az őket körülvevő világot. Szobraik, rajzaik ugyan egyszerű kivitelezésűek, de számos meghökkenítő ötletet tartalmaznak. Témalátásuk, elvonatkoztató képességük a barlangrajzok világát idézi. Később (a 11-től a 14 évesekig) a termékekből, levelekből, fadarabokból készült szobrok, rajzok, valamint a levelekből összeállított életképek egyre mivesebbé válnak. Az eredeti ötletek (sajnos) ezzel párhuzamosan némileg visszaszorulnak.

A vizsgált korosztály (tehát 6-tól 14 évesig) még fogékony minden újra, sokkal nyitottabbak az őket körülvevő világ történéseire, mint mi felnőttek. Felfedező vágyuk révén, némi szakavatott segítséggel, egy életre szóló környezettudatos szemlélettel gazdagodhatnak.

Hazánk áldatlan környezeti állapota a jelenlegi szemlélet mellett tovább romolhat. Úgy tűnik a felnövekvő nemzedéknek kell meghoznia mindazokat a döntéseket, melyeket a mi generációnk tudatlanságból, vagy önös érdekeitől vezérelve elmulasztott.

Az erdőgazdaságok által működtetett erdei iskolák természetesen nemcsak a kreatív művészi munka színterei. Az itt „tanuló diákok” olyan praktikus tudnivalókkal gazdagodhatnak, mint az alapvető fajismeret, vagy a különféle erdei termékek hasznosítása.

A Móra Ferenc Múzeum természettudományos részlegének munkatársai sohasem törekedtek rendszeres és tematizált gyermekfoglalkozásokra. Ehelyett inkább az érdeklődő fiatalokat vontuk be az itt folyó munkálatokba. Nem kívántunk akarta ellenére senkit sem „megnépművelni”. Fő profilunk 1992-ig a rovartan volt, ami behatárolta a foglalkoztatottak létszámát is.

1978 után a múzeumpedagógia intézményünk közművelődési részlegének egyik kiemelt profilja lett. A természettudományos foglalkozásokat 1979-től 2000-ben bekövetkezett haláláig dr. Csizmazia György főiskolai docens (JGYTKF, majd SZTE) vezette (Lipták 1999). Mivel a kétségtől kivül nívós foglalkozások legfőbb a közös intézmény szintjén kötődtek osztályunkhoz, ismertetésüktől eltekintünk.

Múzeumbaráti körök, szakkörök, szakosztályok

A kis létszámú (és költségvetésű) múzeumi egységek akkor tudnak igazán hatékonyan dolgozni, ha munkájukba sikerül kellő számú külsőst bevonni. Ez korántsem annyira egyszerű dolog, mint amennyire első pillanatban látszik. Az adott tudományág iránt érdeklődőkből viszonylag rövid idő alatt kell önálló ténykedésre képes munkacsoportot kialakítani. E folyamatban a tudományos és a közművelődé-

si tevékenység összehangolása alapvető módszertani kérdés. Sajnos a szakmaiság rovására könnyen lehet mértéket téveszteni.

Annak ellenére, hogy a szakkörök létesítése sohasem tartozott a látványos sikerrel kecsegtető feladatok közé, eddig minden (hosszabb ideig) intézményünkben munkálkodó zoológus élt ezzel a lehetőséggel. A célkitűzések hasonlósága ellenére, a konkrét megoldásokra rányomják bélyegüket az egyes szakemberek személyiségi jegyei.

Az egyszerűség kedvéért a következőkben szakkörként tárgyalunk minden olyan szerveződést, amely valamilyen formában a természettudományi részleg múzeumi alaptevékenységét segítette.

Czögler Kálmán szakköre

Tanítványának és későbbi múzeumbeli utódjának, Csongor Győzőnek (1977) a szavaival élve Czögler Kálmán főreáliskolai tanár *„Nem elégedett meg az óra s a tankönyv szűk kereteivel, tanítványaival mindig kirándult – akiket egyébként önállóan foglalkoztatott – s mindezt akkor, amikor még szakkörök sem léteztek az országban. (Ez valószínűleg a korszerű, tantervben rögzített szakköri foglalkozásokra értendő.) Szegeden Ő volt az első, aki iskolai kísérleti kertet, fűvészkertet létesített.”*

„... Vegytani, ásványtani, de főként biológiai szertárát tanítványai segítségével oly mértékben fejlesztette, hogy az a modern követelményeknek teljes mértékben megfelelt.”

Csongor Győző (1977) visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy amikor Czögler 1917-ben „félállásban” intézményünkhöz került, néhány volt tanítványát bevonta a múzeumi munkába. Segítségükkel elsősorban a munkaigényes preparálást kívánta felgyorsítani, de a manuális munka mellett a közös gyűjtőutak a tárgyszeranyagot is szépen gyarapították.

Csongor Győző, aki diákéveiben afféle „famulusként” gyakran kísérte el mesztérét, egyik kirándulásukra így emlékezett vissza majd fél évszázad távolából (Csongor 1979) :

(tavasszal) „...ha a környéket járom...mindig első mesteremre Czögler Kálmánra gondolok, aki mint diákot először vitt magával egész napos kirándulásra, Nagyszéksősra (1933), ahol a Bálint tanyán Móra Ferenc „leltározta” valamilyen hun nagyuraság kincsös hagyományainak újra fölbukkant részleteit...Akkor láttam és hallottam először és utoljára megnyilatkozni Mórát a természetről. „Egész féldélutánon” hallgattam őt.”

Sajnos a kutatásokban részt vállaló fiatalokról csak egy kései, 1935-ből származó névsorral rendelkezünk. Czögler Kálmán (1935) „Adatok a Szegedvidéki vizek puhatestű-faunájához” c. tanulmányában olvashatók az alábbi sorok.

„Végül köszönetet mondok azoknak a tanítványaimnak, akik a vizsgálati anyag megszerzésében buzgólkodtak. Közülük főképpen Eck László, Fenyvesi György, Fráter Gyula, Kiss László, Kiss Oszkár, Tóth István, Varga János és Vitay Géza tettek becses szolgálatokat.”

A Móra Ferenc hathatós közreműködésével, neves helyi polgárokból kialakított, Szegedi Múzeumbarátok Egyesületének működése legfőbb periférikusan (rész–egész relációban) érintette szakágunkat. Az 1920 és 1925 között funkcionáló „nem alapszabályos alakulat” tagdíjaiból és adományaiból a természetrajzi tárnak semmi sem jutott.

A Csongor Győző-féle szakkör

A múzeumok közönségkapcsolatait a MMOK 1951-ben igyekezett új mederbe terelni. Szempontjaikat az a körlevél foglalja össze, melyeket H. Zádor Anna alosztályvezető küldött az intézmények vezetőinek³¹⁷. Eszerint:

„A szakkör célja, a muzeumi munka iránti érdeklődés felkeltése és fenntartása.”

„A munka központi irányítását, különösképpen a Központ szempontjait a múzeumvezető közvetíti a szakkör felé.

A szakkör foglalkoztatására nézve a Központ kidolgozott programot nem ad. A szakkör vezetője a múzeumvezetővel együtt határozza meg a szakkör munkatervét, a helyi viszonyoknak megfelelően. Kérem a Kartársat, hogy a szakkör megbízott vezetőjéről szakmai jellemzést juttasson el hozzánk.

Célunk az, hogy a muzeumi munka minden területe iránt az érdeklődést felkeltsük és fokozzuk, de mindenképpen el kell kerülni, hogy a szakköri munka a muzeumi munkát bármi téren is zavarhassa. Kérem a Kartársat, hogy a szakkör vezetéséről három havonként jelentést küldjön és a felmerülő problémákban, vitás kérdésekben kérje a Központ véleményét.”

Már május közepén, tehát a körlevelet megelőzve a (Szeged) Petőfi–telepi I. sz. Általános Iskola úttörőcsapata jelentkezett nálunk, hogy szívesen részt venne „a muzeumi kutató, gyűjtő és feldolgozó munkában”.

Ennek ellenére megfelelő vezető híján a természettudományos vonalon jó egy évig nem történt semmi. Beretzk Péter minden idejét lekötötte az örökletét madáranyagának gondozása és (a megélhetését biztosító) orvosi hivatás gyakorlása.

1952 májusában még mindig csak „tárgyalások folytak” a Petőfi–telepi I. sz. és a Madách–utcai Általános Iskolával, annak ellenére, hogy februárban az úttörők patronálását a MMOK részéről már maga Ortutay Gyula sürgette³¹⁸. Októberben

³¹⁷ Múzeológus szakkörök (Előadó: Bigéné, aláíró: H. Zádor Anna)

–in.: MFM Adattára isz.: 602/1951 (Küldő szerv isz.: 162–6M–31/1952)

³¹⁸ Kapcsolattartás úttörőkkel (Ortutay Gyula leirata, datálása 1952. 02. 27.)

–in.: MFM Adattára isz.: 159/1952. III. 9.

Pogány Ö. Gábor szintén küldött egy leíratot, mely szerint az együttműködésről szóló jelentéseket ezentúl havonta kéri³¹⁹.

A „kényszeres” feladatok megvalósítása akkor sem ment sokkal gördülékenyebben, mint napjainkban. Igaz az 1950-es évek elején a „nyögve nyeléshez” nem kevés polgári kurázsi szükségeltetett. Az ügyben mindössze annyi előrelépés történt, hogy a deszki iskolát³²⁰ bevonták a múzeum természetvizsgáló programjába. A választás nem véletlenül esett rájuk. A község határában található a Deszki-puszta, melyen ekkor még állandó lakónak számított a tűzok (Sterbetz 1976). Beretzk Péter számára minden e helyről származó adat aranyat ért.

A deszki iskola patronálását annak rendje és módja szerint a MMOK-nak is jelentették. Az indoklásban Bálint Alajos kitér a régészeti vonatkozásokra is³²¹.

„Különösen sokat és hasznos segítséget jelenthetnek régészeti figyelőszolgálatukkal. Ismeretes, hogy Móra Ferenc, sőt Csallány Dezső igen sokat ástak Deszk községben, sőt vannak határrészek, ahol egyikük sem ásatott. E területek szemmeltartásával, esetleges leletbejelentéseikkel sokszorosan meghaladják azt, amit tőlünk kérnek.”

A részben általános iskolai korosztályból kikerülő szervezett gyermekcsoport ügye Csongor Győző munkába állásával mozdult el a holtpontról. Néhai munkatársunk úttörővezetői tapasztalatokkal is rendelkezett (Csongor 1985). Ami talán ennél is fontosabb, nyitott egyéniségéből adódóan könnyen szót tudott érteni a fiatalokkal. Az irányításával 1952-ben megalakult szakkör törzsgárdáját 8–10 középiskolás diák alkotta. Tevékenységükről a MMOK számára 1952. 09. 20-án egy jelentés készült, amely a célkitűzéseket is tartalmazta³²². Eszerint:

„a./ Fehértői kiállítás munkáiban való részvétel úgy a múzeumban, mint a te-repen.

b./ Madármegfigyelések (szinkron) kibővítése.

c./ Homokpuszta növényzete és állatvilága megfigyelése s begyűjtése Szeged környékén.

d./ Madártömési gyakorlatok.

e./ Növény- állat határozás és preparálás.”

³¹⁹ Pogány Ö. Gábor leirata az úttörőcsapatoknak a múzeumi munkába történő bevonásáról

–in.: MFM Adattára isz.: 160–552/1950

³²⁰ Kapcsolattartás úttörőkkel

–in.: MFM Adattára isz.: 43–29 310–1952

³²¹ Deszki áll. ált. iskola patronálása (Készítette: Bálint Alajos)

–in.: MFM Adattára isz. 43–29 298–1952

³²² Múzeumi szakkörök (Készítette: Péczely Attila)

–in.: MFM Adattára isz.: 43–29/1952

A csapatot két „külső munkatárs” segítette, Kiss Magdolna középiskolai tanárnő és Petrányi Győző orvostanhallgató. A tűzkeresztségen a „Fehértó élővilága” c. kiállítás elkészítésekor (1952) estek át. Csongor Győző a naturáliák (nád, sás, sziksó, talajminta) gyűjtését és beszállítását kizárólag az ő segítségükkel tudta határidőre megoldani.

Beretzk Péternek régi vesszőparipája volt a preparátor továbbképzés elindítása. Terve megvalósítására 1953 márciusában érkezett el az idő. A Múzeumi Főosztály segítségével 3 hónapos „*madártömő tanfolyam*” indult Szegeden. Az irányítási és szervezési feladatok Beretzk Péterre és Csongor Győzőre hárultak. A 15 foglalkozást Szirmay Jenő és Fresch Miklós biológus hallgatók közreműködésével Petrányi Győző orvostanhallgató vezette. A gyakorlati oktatásban Nagy István a JGYTF preparátora segítkezett³²³.

A tanfolyam résztvevői:

sorszám	Név	Iskola és osztály
1./	Rátkay Árpád	VIII.o.ált.isk.
2./	Vigh Szilárd	VI.o.ált.isk.
3./	Csehák Dezső	VIII.o.ált.isk.
4./	Török János	VIII.o.ált.isk.
5./	Margitta Tamás	III.o.ált.gimn.
6./	Bába Károly	IV.o.ált.gimn.
7./	Pónyai Sándor	I.o.gépipari techn.
8./	Magyar János	II.o.ált.gimn.
9./	Tóth István	III.o.ált.gimn.
10./	Deák Tibor	IV.o.ált.gimn.
11./	Béres Mihály	II.o.ált.gimn. Hódmezővásárhely.
12./	Borsodi Ferenc	II.o.ált.gimn. Hódmezővásárhely.
13./	Búza Miklós	I.o.építőipari techn.
14./	Czuth Klára	I.o.ált.leánygimn.
15./	Soós Erzsébet	I.o.ált.leánygimn.
16./	Pethő Sarolta	I.o.ált.leánygimn.
17./	Balogh Róza	I.o.ált.leánygimn.
18./	Varga Judit	Tanítónőképző
19./	Korom Klára	Tanítónőképző
20./	Bánhegyi Mária	Tanítónőképző
21./	Szell Rozália	Tanítónőképző
22./	Varga Erzsébet	III.o.leánygimn. Hódmezővásárhely.

A képzés ideje alatt (valószínűleg a közös munka eredményeképp) 35 dermoplastika készült. A felszerelésre kapott pénzből kenderkócot, vattát, 3 tucat nyers madárszemet, valamint később is felhasználható eszközöket (csipeszeket, ollókat, bonctűket, drótvágó ollót, tojásfűvót) vettek.

³²³ Jelentés a Móra Ferenc múzeumban megrendezett madártömő tanfolyam munkájáról
–in.: MFM Adattára isz.: 422/1953

A Csongor–féle szakkör az 1950–es évek végén fokozatosan elsorvadt. Szerepét a Marián Miklós nevével fémjelzett madártani (később madártani és természetvédelmi) szakkör vette át.

A madártani és természetvédelmi szakkör

Ezt a határainkon túl is elismert madár- és környezetvédelmi alkotóműhelyt minden korábbi helyi szerveződéstől megkülönböztette kivételes szervezettsége, széles tömegbázisa és a szakmailag kvalifikált kutatók magas részaránya.

A Dél–Alföld sokáig egyetlen, tényleg civil kezdeményezésű természetvédő szervezetének tényszerű adatait Marián Miklósnak (1982) a szakkör 20. évfordulóját méltató írása alapján tekintjük át. Ebben a megalakulásról az alábbiak olvashatók:

„1962 őszeinek egyik estéjén ötvenhatan ülünk dr. Beretzk Péter, neves szegedi ornitológus kis szobájában. Nagy lelkesedéssel tárja elénk elgondolását: alakítsanak a szegedi és a környékbeli amatőr ornitológusok „madártani kört” a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Csongrád megyei Szervezete keretében. Az előterjesztést, amit Nemes Csaba, a TIT szaktitkára „hivatalosan” megerősít, magáévá teszi a kis társaság és ezzel megkezdődik a „Madártani Szakkör” működése.”

Az alapító tagok között ott találjuk Csongrád megye madarászainak az első vonalát, így dr. Beretzk Pétert, Hadnagy Bélát, dr. Magyar Leventét, dr. Marián Miklóst, Nemes Istvánt, Puskás Lajost és dr. Varga Bélánét. A később csatlakozók teljessé tették a kört. Soroljunk fel közülük is néhányat: dr. Bankovics Attila, dr. Csizmazia György, Jakab Béla, dr. Kasza Ferenc, dr. Molnár Gyula, dr. Rékási József, dr. Traser György.

Célkitűzéseik az alábbiakban foglalhatók össze:

- A természetvédelmi, ezen belül kiemelten a madárvédelmi ismeretek elsajátítása és népszerűsítése.
- Hazánk és benne szűkebb pátriánk, Csongrád megye madártani hagyományainak a folytatása.
- Az ifjúságnak a természet és a madarak védelmére történő nevelése.

A szakkör tagjainak száma a kezdeti évek kivételével egészen az 1980–as évek közepéig 40 és 70 között ingadozott. A kb. 20–25 főből álló törzsgárdát a bérből–fizetésből élők alkották. A tagság zöme (60–70 %-a) a különböző oktatási formák tanulóiból állt.

Augusztus kivételével – amikor a diákokat nem lehetett elérni – minden hónapban 1 foglalkozást tartottak a TIT Kárász utcai klubhelységében.

Főbb profiljaik:

- madármegfigyelés (1965 és 1982 között 35 terület),

- madárodúk, mesterséges fészkek készítése és elhelyezése a megfelelő környezetben,
- madarak mentése és gyógykezelése,
- a hazai és nemzetközi madárvédelmi programokban való részvétele, (pl. a gólyaszámlálás, vagy a hazánkban fészkelő madarak feltérképezése),
- ismeretterjesztő és bemutató tevékenység,
- dokumentatív fotózás.

*Az Erdészeti és Rovartani Szakkörtől
a Kiss Ferenc Csongrád Megyei Természetvédelmi Egyesület
Természetkutató és Értékvédő Szakosztályáig*

Az intézmény 100. éves évfordulójára tervezett állandó kiállítás előkészítése idején, 1982-ben, az ásoththalmi Bedő Albert Erdőgazdasági Szakmunkásképző Iskolában Gaskó Béla és Lesznyák László megkezdte az intézmény kallódó tárgyanyagának felmérését és részleges restaurálását. A munka „melléktermékeként” a Móra Ferenc Múzeum védnökségével megalakult az Erdészeti és Rovartani Szakkör. A tagság kezdetben szinte kizárólag a szóban forgó szakmunkásképző iskola és a szegedi Kiss Ferenc Erdészeti Technikum növendékeiből állt. Terepgyakorlati jelleggel bejártuk a Tanulmányi- és a Felső-ásóththalmi erdőt. Ténykedésünk az erdészetileg jelentős kártevő rovarok begyűjtésére és azonosítására irányult, különös tekintettel az alföldi ültetett fenyvesek fában fejlődő (xylofág) bogaraira. Ezeknek a gyűjtéseknek köszönhető, hogy Ásoththalmom környékéről több fenyő tápnövényű cincérfaj került elő, mint a KNP területéről (Merkl 1987). A szakiskola tanári karából Fröhlich András igazgató, Füz József mérnök tanár és Lesznyák László mérnök tanár támogatására mindig számíthattunk.

1985-ben a szakkör neve Rovartani és Természetvédelmi Szakkör lett, ami alapvető szemléletváltozást tükrözött. A speciális erdészeti ismereteket elhagyva a természetvédelem került előtérbe. Sajnos az anyagiak teljes hiánya miatt lehetőségeink meglehetősen korlátozottak voltak. A szakkör a hazai zoológia hőskorát idéző viszonyok között halódott. A méltatlan körülményeket legnagyobb számban a fanatikus bogarászok „élték túl” (pl. Rudner József, Tóth László, Tóth Sándor, Várszegi Tibor), ami behatárolta érdeklődési területünket. A madarászok közül ebben az időszakban egyedül Széll Antal neve említhető.

A Juhász Gyula Tanárképző Főiskolát 4 fő képviselte: Tuskó László laboráns, Siprikó Sándor preparátor, valamint Faragó Kálmán és Lisztes János hallgatók.

Az OKTH Dél-Alföldi Felügyelőségével valószínűleg azért nem sikerült közös programokat kialakítanunk, mert ekkortájt a természetvédelem jó megközelítéssel egyet jelentett a madárvédelemmel. Az entomológusok pedig – mint tudjuk – ritkán éreznek magukban komolyabb ornitológusi készletet.

A Kiskunsági Nemzeti Parkkal szerencsére hamar megtaláltuk a közös nevezőt, ami az 1980-as években gyümölcsöző munkakapcsolatot eredményezett.

Várvölgyi Pál az engedélyek „akadálymentesítésében” segített. Bakacsi Gábor, Pópity János és Tajti László, bár nem voltak az egyesületünk tagjai, elég gyakran részt vettek a különféle terepmunkákban. Helyismeretük nélkül sokkal nehezebb lett volna a „jobb cincéres helyeket” felkutatni.

Minden erőfeszítésünk ellenére pontosan egy évtized kellett ahhoz, hogy intenzívebben be tudjunk kapcsolódni a természetvédelmi alap kutatásokba.

1992-ben a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 37. sz. Helyi Csoportjával karöltve meghirdettük Csongrád megye természetes és természetközeli élőhelyeinek a felmérését. A terepmunkák 1993 koratavaszán kezdődtek, a madarászok „kék villám” nevű, mozgó roncs benyomását keltő autójával. A balesetmentes vezetés Krnács György (nem kis) érdeme. Az utazás mindig élményszámba ment, mert senki sem tudhatta előre, hogy a kirándulás aznap mikor, hol és hogyan ér majd véget.

Az egyesületen keresztül sikerült olyan pályázati pénzekhez jutni, amelyeket, mint kulturális intézmény sohasem kaptunk volna meg.

1997-től felméréseinket a Kiss Ferenc Csongrád Megyei Természetvédelmi Egyesület CSEMETE önálló szakosztályaként folytattuk tovább.

A belépéskor a szakosztály a következő tagokból állt:

<u>Név</u>	<u>Szakterület</u>
1./ Antal Tamás	gerinces taxonok, természetfotó
2./ Csehó Gábor	rovartan, közművelődés
3./ Gaskó Béla	rovartan, tudománytörténet, botanika
4./ Krnács György	madártan, természetvédelmi táborok
5./ dr. Márkus András	természetvédelmi jog, rovtan
6./ Németh Csaba	rovartan
7./ Pápai Zoltán	természetfotó
8./ Simon Anna	rovartan
8./ Tóth László	rovartan
9./ Varga András	dokumentálás, geodézia

Mivel munkánk teljes egészében természetvédelmi jellegű volt, azt a „Múzeum és természetvédelem” c. fejezetben részletezzük.

Egyéb rendezvények

Múzeumi filmdélutánok

A múzeumi matinék keretein belül hosszú éveken át – a mozigépész képzéssel is rendelkező – Gallé László a kiállításainkban és külső helyszíneken személyesen vetített ismeretterjesztő filmeket.

A első próbálkozások az 1970. évi múzeumi hónapban történtek³²⁴. A következő évben már minden tudományágnak volt saját, tematikus csoportosítású filmhete. Az 1971. évi „Múzeumi és Emlékvédelmi Hónap” jelentésében ezekről a bemutatókról az alábbiak olvashatók³²⁵:

„Okt. 8. – Városismeret, régészet. – Két alkalommal: 46 látogató	
” 15. – Természettudomány	15 ”
” 22. – Művészettörténet	43 ”
” 29. – Irodalom és népművészet	29 ”
” 28. – U.az., a Ságvári E. ált. isk.-ban	58 ”
Összesen:	191 látogató”

A természettudományos tárgyú filmek előtt Marián Miklós, a művészettörténet témakörében Szelesi Zoltán, az összes többinél Gallé László tartott rövid ismertetőt.

A különben kissé száraz tudományos előadások színesítése a közönségkapcsolatok szempontjából kiváló ötletnek bizonyult. Ezt igazolja, hogy a filmdélutánok látogatottsága egy év leforgása alatt (1971-ről 1972-re 422 fővel) megduplázódott³²⁶. Ezek után vessünk egy pillantást az 1971-es és az 1972-es műsorajánlatra³²⁷:

³²⁴ Gallé, L. /1970/: A keskenyfilm a múzeumi népművelés szolgálatában.

Beadvány a MFM vezetőségének. – Kézirat Szeged.

–in.: MFM Adattára isz.: –

³²⁵ Jelentés a Múzeumi és Emlékvédelmi Hónap alatt tartott filmvetítésekről (1971)

–in.: MFM Adattára isz.: –

³²⁶ Jelentés a Múzeumi és Emlékvédelmi Hónap alatt tartott filmvetítésekről (1972)

–in.: MFM Adattára isz.: –

³²⁷ A Múzeumi és Emlékvédelmi Hónap alatt vetítendő filmek jegyzéke

(Készítette: Gallé László –senior–, datálása 1971. 10. 1.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

A múzeumi filmvetések programja (Készítette: Gallé László – senior –, datálása 1972. 10. 6.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Időpontok	A filmek címei	A filmek hossza
1971. 10. 08.	Viszontlátásra Szeged Ősi lovasnépek nyomában Tisza /őszai vázlatok/	– – –
1971.10. 15.	Hangyák élete Idegen fészekben Ezüstszálak	– – –
1971. 10. 22.	Tornyai János Szőnyi István Festők városa	466 m 463 m 389 m
1971. 10. 29.	Bocskoromon van egy ták Csata a katonával /Tömörkény I./ Esztergom kincsei	783 m 374 m 384 m
1972. 10. 06.	Altáj ősi sírhalmain Ezeregyéjszaka földjén Ősi lovasnépek nyomában Pásztorművészet	243 m 220 m 225 m 192 m
1972. 10. 13.	Az élet hajnalán Lápvilág titkaiból Amíg a tavasz újra eljön Mutációk a növényvilágban	206 m 174 m 213 m 235 m
1972. 10. 20.	Leonardo da Vinci Látogatás Picassonál Mednyánszky László Tornyai János	303 m 236 m 189 m 151 m
1972. 10. 27.	Zene Liszt II. rapszódia Székely rapszódia A hangszerek királynője	205 m 108 m 183 m 172 m

Innentől kezdve (értelemszerűen az időszak kiállítások kivételével) a matiné a múzeumi hónap legsikeresebb szegedi rendezvényeinek számítottak.

Idővel a vetítések módszertana is változott. A bevezetőből a közönség megtudhatta, mire érdemes figyelni, majd a vetítést követően az érdeklődők, szakember segítségével, kiértékelték a látottakat³²⁸. Sajnos a múzeumi filmdélutánok Gallé László halála után abbamaradtak.

³²⁸ Jelentés az 1975. évi múzeumi filmdélutánokról, filmbemutatókról

–in.: MFM Adattára izs.: –

A Múzeumi Hónap keretében tartott természettudományos hetek

A múzeumi vetítések közművelődési hozadékukon felül arra is alkalmasak voltak, hogy a múzeumi hónapokban demonstrálják a természettudományi csoport különállását. Marián Miklós 1971-ben élt először ezzel a lehetőséggel. Az általa összeállított szakági hét tervezete az alábbiakat tartalmazta³²⁹:

- 1./ *Kiállítás: „A múzeum csiga és kagyló kincseiből”.*
Kamara kiállítás a Szegedi Galéria egyik termében.
Szükséges hozzá: betűíró, 3–4 asztal tárló, fekete bársony, vagy düfűtű /alátét/.
- 2./ *Előadás: Természetvédelemről, vagy idegen tájakon végzett gyűjtő–kutató utakról szóló előadás. Meghívott előadóval. Közös rendezés a TIT Madártani és Természetvédelmi Szakkörével. Megvalósítható ha megfelelő előadót találunk és költségeit tudjuk téríteni.*
- 3./ *Filmvetítés: Biológiai témájú oktatófilm vetítését tervezi, két alkalommal dr. Gallé László.”*

Az 1971-es dátumot azért érdemes megjegyezni, mert a természettudományos hetek ténylegesen ekkor kezdődtek. A hasonló jellegű korábbi próbálkozások – mivel tematikailag nem alkottak egységes rendszert – formálisnak tekinthetők. (Valamilyen rendezvénnyel a nevezetes esemény idején illet kirukkolni.)

Az 1972-es tervezet új eleme a más szervezetekkel és intézményekkel történő kooperáció előtérbe kerülése. Vessünk erre az ajánlatra is egy pillantást³³⁰:

- 1./ *Kiállítás:*
„Ne bánts a baglyokat” c. vándorkiállítás elindítása a megye falusi iskoláiba. /A biológiai védekezés elősegítése a mezőgazdasági kártevők ellen/. /Dr. Marián Miklós/
- 2./ *Kiállítás:*
„Repülő drágakövek” c. időszaki kiállítás megnyitása a galéria egyik termében. /Megfelelő szekrények esetében/. /Dr. Marián M./

³²⁹ Terv az 1971. évi Múzeumi hónapra
(Készítette Marián Miklós, datálása 1971. 07. 14.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

³³⁰ Múzeumi Hónap, 1972 A Természettudományi Csoport terve
(Készítette Marián Miklós, datálása 1972. 08. 14.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

3. Kiállítás:

„Madárvédelmi kiállítás.” Állandó kiállítás felújítása, a téli időszakra berendezése a fűvészkertben. /Dr. Marián Miklós/.

4. Előadás:

„Kővé vált ősvilág” c. diavetítéssel kísért előadás. /Dr. Kecskeméti Tibor, Budapest/. A TIT Madártani és Természetvédelmi Szakkörével közös rendezvény.

5. Ismeretterjesztő filmek.

Filmvetítés a múzeumban. /Dr. Gallé László/”

Részlegünk megmentője és újjászervezője, Beretzk Péter 1973-ben elhunyt. A tragikus esemény rányomta bélyegét a természettudományos csoport témaválasztására. Az ekkor már helytörténész Csongor Győző, a kiváló tudós születésnapján (október 23-án) emléktúrát szervezett a szegedi Fehér-tóra. (Ez kevésbé volt veszélyes, mint a sírhoz virágot vinni. Madarászok visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a dátum miatt olykor magyarázkodásra kényszerültek.) A megemlékezés jegyében a Móra Ferenc Múzeum és a TIT közös szervezésében, Beretzk Péter emlékülést rendeztek³³¹.

1974-től 1976-ig, a nagy személycserék korában, a természettudományi hetek híven tükrözték tudományágunk útkeresését. A kiállítások és az előadások száma elérte, sőt általában meg is haladta a korábbi időszakét, de a karakteres profil hiányzott. Nézzük meg 1974-ben hogyan alakult, a kissé tág időhatárok között tartott „Múzeumi Hónap”³³²:

„Ismeretterjesztés, népművelés

1974-ben 6 tudományos ismeretterjesztő előadást tartottam. Ezek sorrendben a következők:

1974 IX. 6. *Öslényekről közérthetően. Az Erdészeti Technikum harmadéves növendékeinek tartottam raktárbemutatással egybekötve*

1974 X 3. *Szeged környékének bogarai.*

1974 X. 9. *Adatok a lucernán károsító bogarak életmódjához.*

Kísérő film: Élet a lucernásban.

1974 X. 19. *Környezetvédelmi problémák.*

Kísérő film: Hullámörület.

Mindhárom előadás a Móra Ferenc Múzeumban hangzott el.

1974 X. 30. *Változó élővilág. Tápé.*

1974 X. 28. *Szeged környékének Cerambycidae faunája.*

³³¹ A Beretzk Péter Emlékülés meghívója
–in.: MFM Adattára isz.: –

³³² Gaskó Béla 1974. évi munkajelentése és
az 1974. évi Múzeumi Hónap programja
–in.: MFM Adattára isz.: –

*Móra Ferenc Múzeum Nyilvános Tudományos Ülése.
Az előadásainkat (összesen) 140-en hallgatták meg.”*

Vándorkiállításaink felfutásával egyidejűleg (1977–től) mindinkább kikristályosodott a rendezvénysorozat természetvédelmi és közművelődési jellege. Igyekeztünk olyan programokat összeállítani, melyekhez nem kellett „erőszakkal” toborozni a résztvevőket. A célközönségnek számító szocialista brigádok, valamint a számunkra legalább ennyire fontos általános iskolás korosztály körében a raktárlátogatások és a Szeged környékén tett tanulmányi kirándulások osztatlan sikert arattak. Statisztika sajnos csak az utóbbiakról készült. Utólag belátjuk tévedésünket, de a raktárvezetések nem tartottuk „tudományos igényű” tevékenységnek. Az 1979. év múzeumi hónapjának természettudományos ajánlata tipikusnak mondható³³³. Eszerint:

- „1979 X. 1. du. 18 óra „Ehető és mérgező gombák” vándorkiállítás megnyitása, tárlatvezetéssel egybekötve.
Helye: „Ember és környezete kiállítás.
(Szervezési nehézségek miatt elmaradt)
- 1979 X. 2 du. 17 óra *A Fehér-tó világa.*– Ahogy Dr. Beretzk Péter látta.
Előadás diavetítéssel.
- 1979 X. 3. de. 8–12. *Kirándulás a Fehér-tóra.*
Csak brigádoknak.
- 1979 X. 4. 8–16. *Kirándulás Ásotthalmomra.*
Csak brigádoknak.
- 1979 X. 5. de 8–12., *Kirándulás a Fehér-tóra.*
du. 13–17. Érdeklődőknek.
- 1979 X. 6. 8–16. *Kirándulás Ásotthalmomra.*
Érdeklődőknek
18 óra Természetvédelmi filmek vetítése.
- 1979 X. 7. 17 óra *Természetvédelem és természetrongálás.*
Előadás filmvetítéssel.”

A kirándulások órákra történő lebontását értelemszerűen szinte sohasem tartottuk be, de az érdekeltek ennek ismeretében könnyebben találtak maguknak optimális időpontokat. Az órarendhez kötődő iskoláknál ez mindenképp kardinális kérdésnek számított.

A tervezet értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a rendezvénysorozat egyetlen munkatársra épült. Gallé László – senior – betegsége miatt ekkor már a méltán népszerű filmmatinékkal sem számolhattunk. Vándorkiállításainkra azért nem hivatkozunk, mert azokat éves terv keretében mozgattuk. (Az 1979–es adatok a kiállításokat tárgyaló fejezetben olvashatók.)

³³³ Gaskó Béla 1979. évi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

Az „Ember és környezete” kiállítás szellemében, az akkor még nem túlzottan felkapott természetvédelem tárgykerében, két kerekasztal-beszélgetést is szerveztünk. Az elsőt 1983. 10. 19-én, a másodikat 1984. 10. 9-én.³³⁴

Az 1980-as évek közepétől a közművelődési osztály vette át a múzeumi hónapok szervezését. Ettől az időponttól kezdve a programok legfőbb részben kötődtek a mindenkori természettudományos részleghez. (Olyannyira, hogy az 1990-es évekre végképp szét is váltak.) Az egykori vetítésekhez hasonlóan a kínálatban állandó helyet kapott a múzeumpedagógia, és ismét gyakoribbá vált a külsősök felkérése. Összességében véve, miközben a választékspektrum bővült, a természet- és környezetvédelmi profil visszaszorult. Az elmondottakat az 1985-ös természettudományi hét eseménynaptárával kívánjuk érzékeltetni³³⁵.

Szeptember 30–október 6. Természettudományi hét

Képtár

1-én

december 1-ig

*Afrika egy magyar szücsmester,
Gajdács Mátyás szemével c. kiállítás*

MFM diszterme

1-én, kedden

17 órákor

Afrikában jártunk c. film vetítése

*A film vetítése után a rendezővel,
Schuller Imrével beszélgetnek a
résztevők*

2-án szerdán

16 órákor

MFM diszterme

*A Madártani Egyesület ifjusági csoport-
ja részére dr. Csongor Győző tart elő-
adást*

5-én, szombaton

10 órákor

MFM diszterme

*„Oroszlánról álmodtam” biológus gyerek-
foglalkozások dr. Csizmazia György veze-
tésével*

A tudományágakra lebontott hetek fokozatosan haltak el. Valamikor az 1990-es évtized elején átadták helyüket a nagyobb volumenű, összmúzeumi rendezvényeknek.

³³⁴ Gaskó Béla 1983. és 1984. évi munkajelentése

–MFM Adattár isz.: –

³³⁵ Az 1985. évi Múzeumi Hónap természettudományos programja

(Készítette: Lipták Mária)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Civil kezdeményezésű szervezet alakítására tett kísérlet

A MOÁVE Szegedi Csoportjának megszervezése

Kissé valószínűtlenül hangzik, de a Magyar Országos Állatvédő Egyesület Szegedi Csoportja 1983. 02. 07-én a Móra Ferenc Múzeum dísztermében alakult újjá. Az elnöki tisztséget nyugállományú munkatársunk, Csongor Győző látta el, a titkár Gaskó Béla lett. További tisztségviselők: Bodor Józsefné elnökhelyettes, Hankó Faragó Miklós szervezőtitkár, Szilágyi Lászlóné pénztáros.

Az alakuló közgyűlésen az alábbi fontosabb kérdésekről született döntés:

– ügyrendi kérdések (bélyegzőhasználat, szervezeti és működési szabályzat, iktatás)

– a munkánkat szabályozó jogszabályok kigyűjtése

– propaganda és közművelődési tevékenység

– fogadóórák rendszere³³⁶

A kultúrált állattartás megteremtéséhez egyvalami hiányzott (de az nagyon) a pénz. A szegedi csoport teljes vagyonát az egyesület egykori telephelyén lévő tárgyak képezték, melyek az 1983. 05. 10-én felvett jegyzőkönyv szerint a következők voltak³³⁷:

„1 db. zöld, hordozható kutyaház /75 %-os minőségben/

4 db. téglaboksz /30%-os minőségben/

1 db. fémvázaskifutó /30%-os minőségben/”

(A Kálvária sugárút végén, a mai Vadaspark tőszomszédságában található, azóta lebontott ingatlant egy rosszhiszemű beköltöző bitorolta.)

Mivel az európai mércével mérve is korszerű állatvédelem anyagi alapjait nem sikerült előteremtenünk, az egyesület 1983. 10. 1-én megszűnt. Mellesleg 2000 utolsó napjáig sincs városunknak semmilyen állatmenhelye. (Az illetékesek álláspontjával szemben, mi a gypmesteri telepet nem tartjuk állatvédelmi létesítménynek.)

³³⁶ Jelentés az 1983 február 7-én a Móra Ferenc Múzeumban megtartott vezetőségválasztó közgyűlésről.

–in.: MFM A MOÁVE iratai MOÁVE isz.: 16/2/12/1983

³³⁷ Hankó Faragó, M. /1983/: Leltári jegyzőkönyv;

–in.: MFM A MOÁVE iratai isz.: –

A régi és a jelenlegi kiállításaink

Raktárkiállítás az 1920-as években, melyet még Czögler Kálmán állított össze.
Szeged, Városi Múzeum.
Broda Sándor felvétele

A kétéltektől az ősgyíkmadárig.
Csongor Győző felvétele 1951

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás
Csongor Győző és szakköre sziksósöprés közben.
Csongor Győző felvétele 1952

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Bába Karcsi – ma dr. Bába Károly nyugállomá-
nyú főiskolai docens – a begyűjtött sziksót cipeli.
Csongor Győző felvétele 1952

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás. Szikes föld cipelése soroglyán.

Elöl dr. Móczár László a kiállítás rendezője.

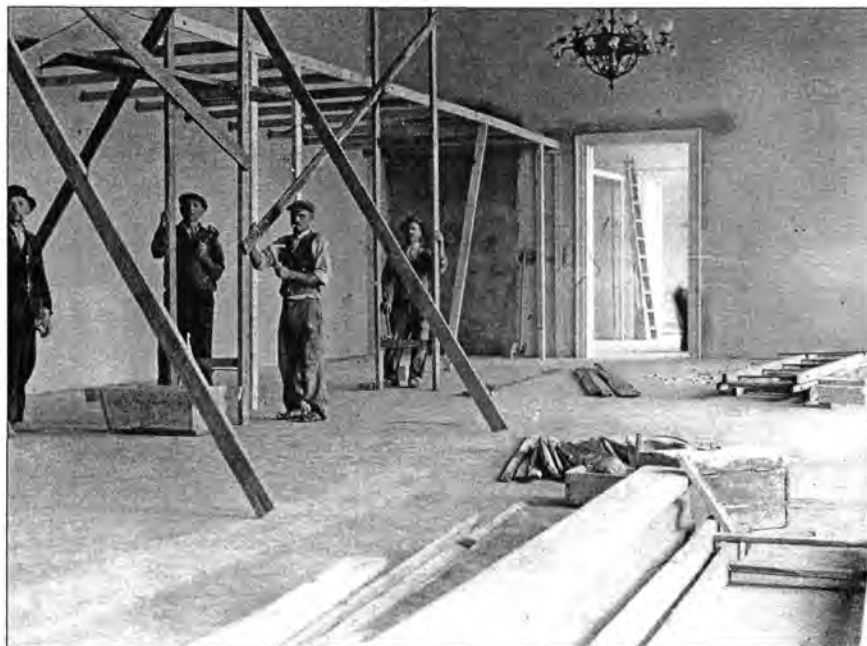
Csongor Győző felvétele 1952

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás.

A növények és talajminták gyűjtését végző csoport.

Csongor Győző felvétele 1952

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás. A nagydiórâma ácsolása.
Csongor Gyözô felvétele 1952

Mög van.!
**(a nagy diorâma
gyeptéglâ anyagâ)**

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás
Csongor Gyözô a gyeptéglâval.
Andor Lórânt grafikâja (Móczâr 1952 nyomân)

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás dr. Beretzk Péter madármegfigyelésén.
Andor Lóránd grafikája (Móczár 1952 nyomán)

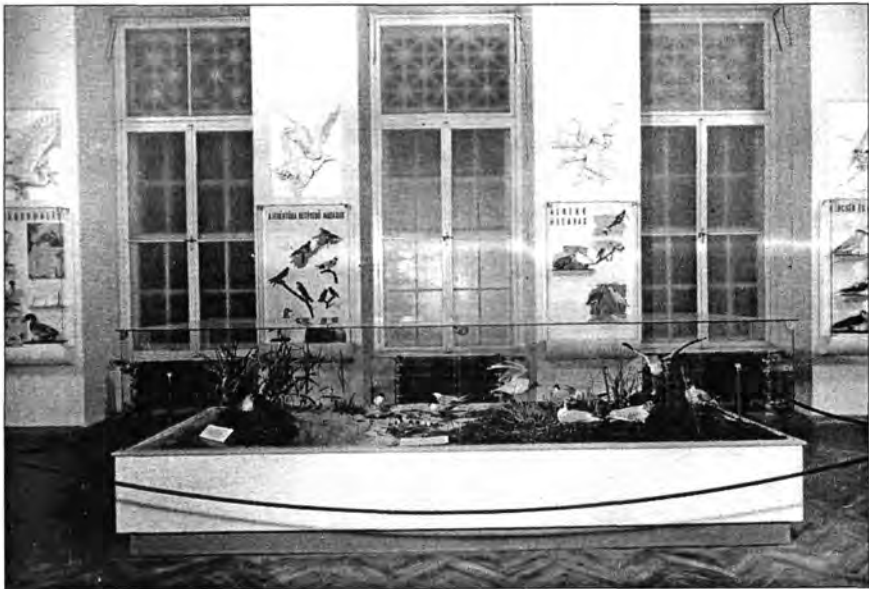

**Folyik a
rendezés.....**

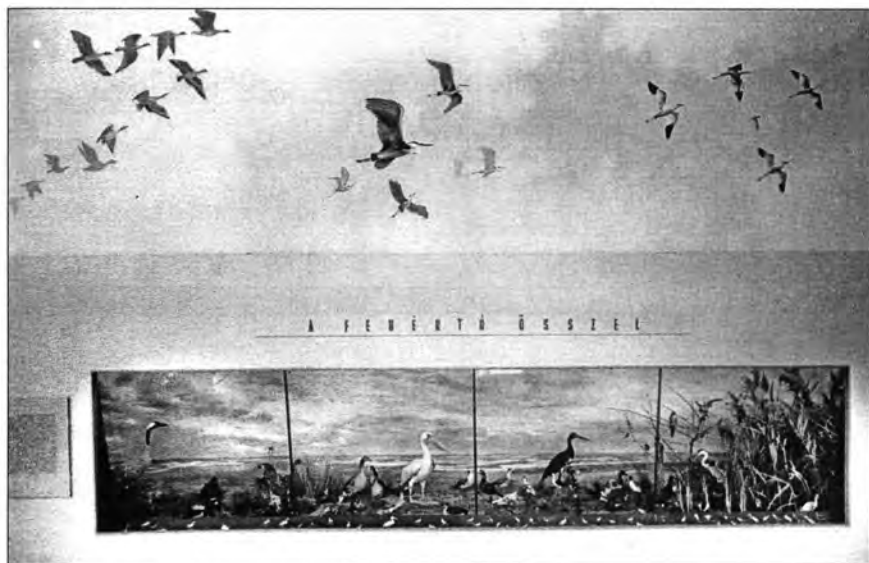
Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Móczár László rendezés közben.
Andor Lóránt grafikája (Móczár 1952 nyomán)

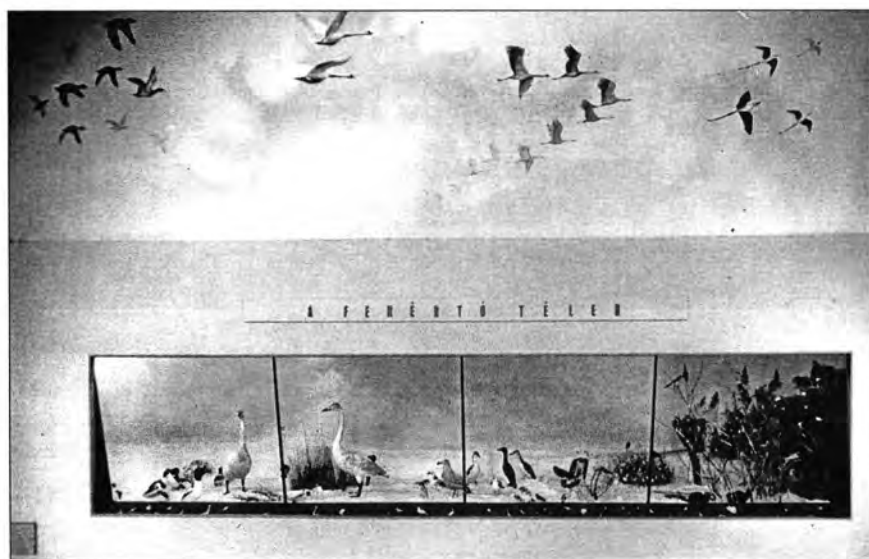
A „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A nagyterem totálképe (ma ez a „díszterem”).
Móczár László felvétele 1952

A „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A reliefek elrendezése és a térosztó középem.
Móczár László felvétele 1952

A „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
„A Fehértó ősze” c. nagydioráma.
Móczár László felvétele 1952

A „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
„A Fehértó télen” c. nagydioráma.
Móczár László felvétele 1952

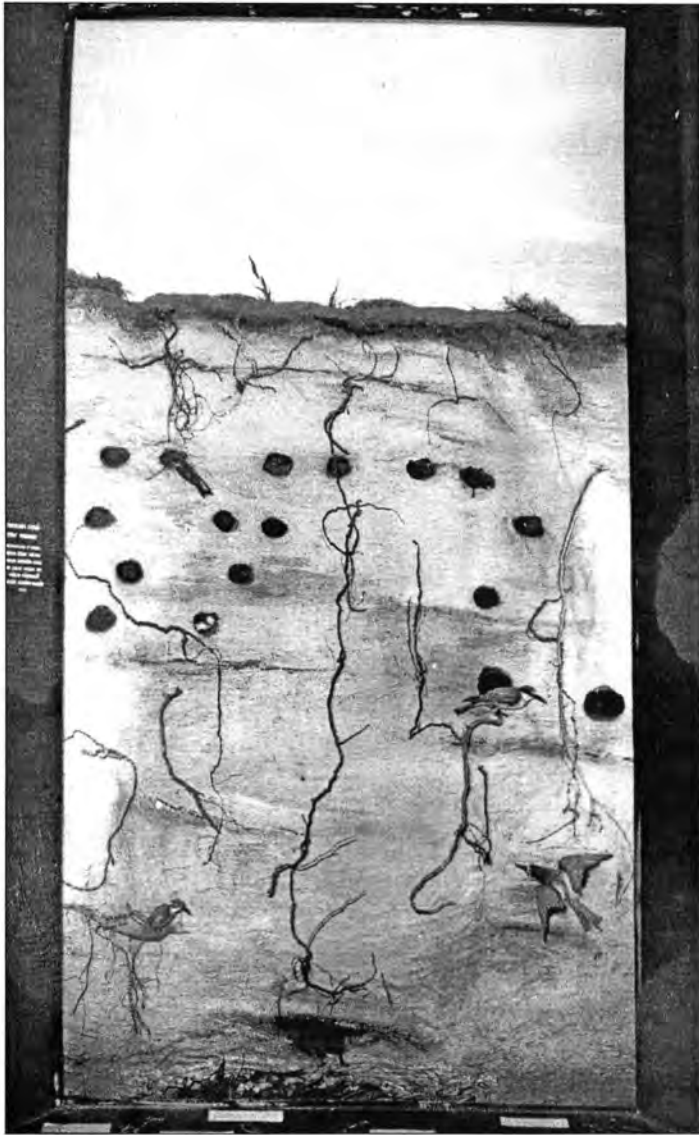
„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
„Az ártéri erdő élővilága” c. nagydioráma.
Csongor Győző felvétele 1963

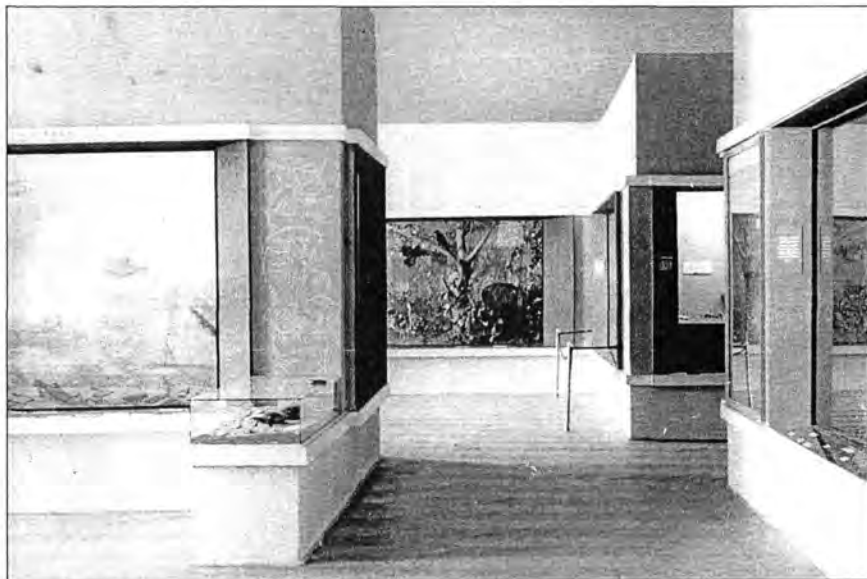
„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
„Az ártéri bokrosok állatai” c. dioráma.
Csongor Győző felvétele 1963

„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
„Az ártéri erdő élővilága” dioráma részlete (őzcsalád).
Csongor Győző felvétele 1963

„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Partfal, partifecske (*Riparia r. riparia*) és gyurgyalag (*Merops apiaster*) fészekodúkkal.
Csongor Győző felvétele 1963

„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A kiállítási tér belső elrendezése.
Csongor Győző felvétele 1963

„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A kiállítás bontása (balról Bányai Gitta, jobbról Lele Judit).
Toppantó Istvánné felvétele 1976

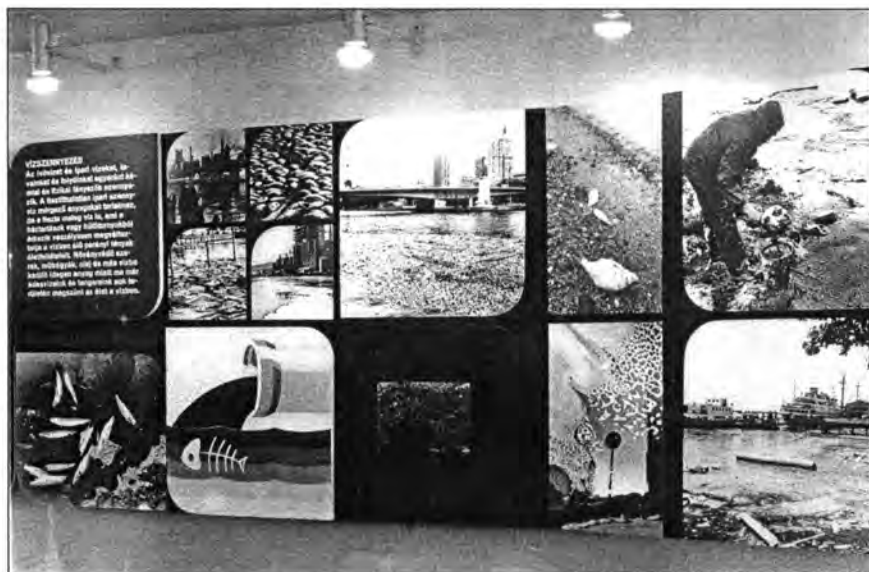
„Ember és Környezete” c. állandó kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A nevezetes lépcső felvezető szakasza.
Toppantó Istvánné felvétele 1978

„Ember és Környezete” c. állandó kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A két lépcsősor találkozása.
Toppantó Istvánné felvétele 1978

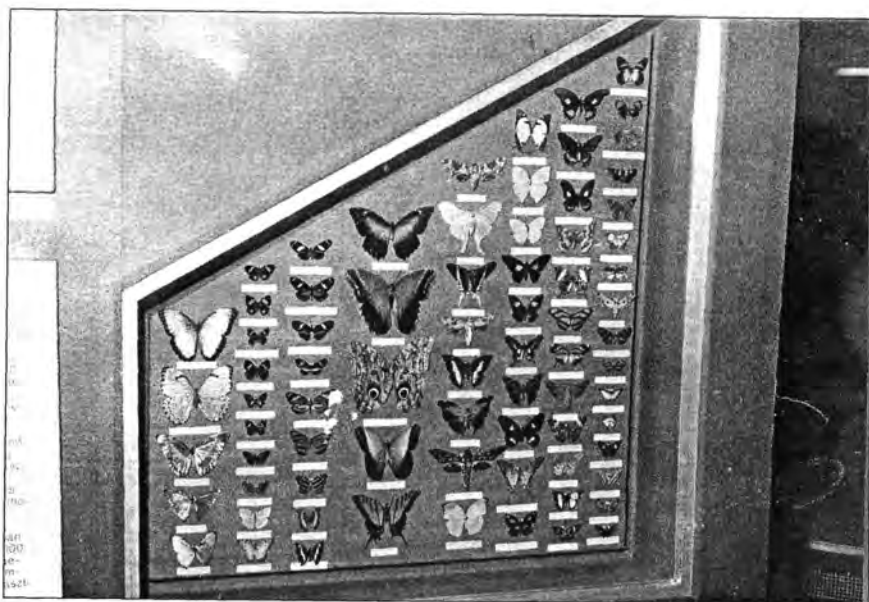
„Ember és Környezete” c. állandó kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Ezt lehetett látni a lépcsőről.
Toppantó Istvánné felvétele 1978

„Ember és Környezete” c. állandó kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Környezetszennyezés (természetesen nem nálunk).
Toppantó Istvánné felvétele 1978

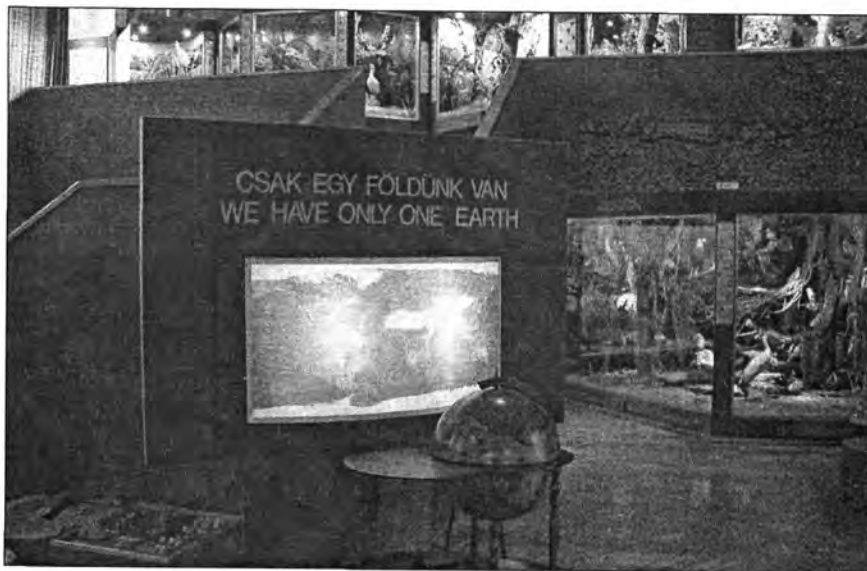
„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás eredeti változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Kárpát-medencei élőhelyek bemutatása a galérián.
Pápai Zoltán felvétele 1990

„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás eredeti változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Dél- és közép-amerikai fajokból összeállított lepkefal.
Pápai Zoltán felvétele 1990

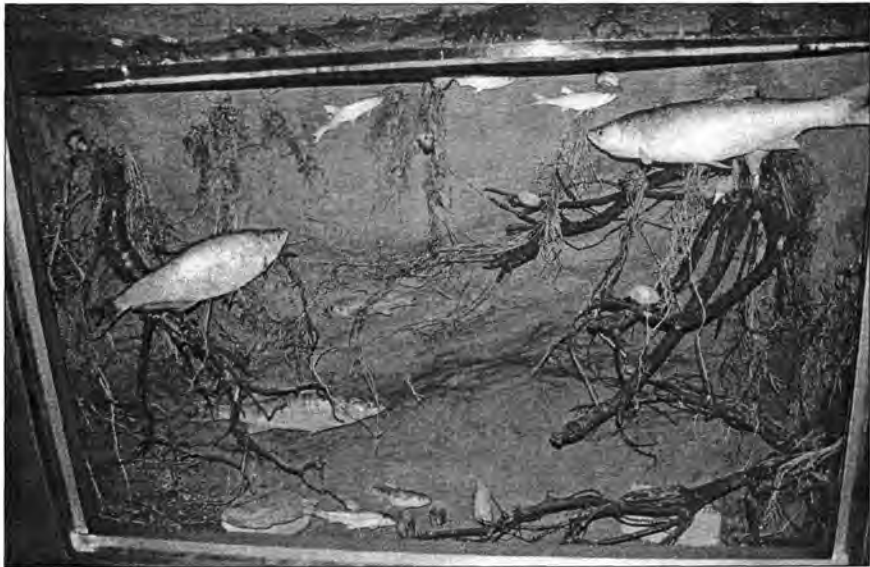
„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás felújított változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Totálkép a „varázsfaival”.
Antal Tamás felvétele 2003

„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás felújított változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A terem jobb oldali része a galériával.
Antal Tamás felvétele 2003

„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás felújított változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Sivatag Arizonában (dioráma).
Antal Tamás felvétele 2003

„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás felújított változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Élet a víz tükre alatt („Tisza hullámter” c. dioráma).
Antal Tamás felvétele 2003

„Iskolánk 100 éve” c. állandó kiállítás eredeti változata. Ásotthalom, Bedő Albert Erdőgazdasági Szakmunkásképző Iskola. Az egykori szertár tárgyanagya.
Pápai Zoltán felvétele 1997

„Iskolánk 100 éve” c. állandó kiállítás eredeti változata. Ásotthalom, Bedő Albert Erdőgazdasági Szakmunkásképző Iskola. Az új típusú erdőéri szakiskola bemutatása.
Pápai Zoltán felvétele 1997

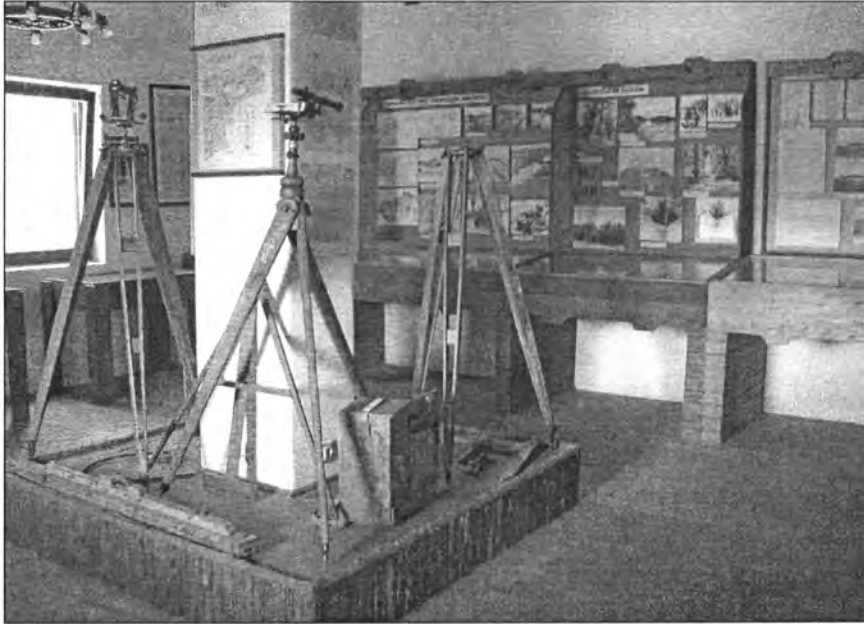
„Iskolánk 100 éve” c. állandó kiállítás felújított változata, melynek címe „Iskola és erdőterületi kiállítás”. Ásotthalom, Bedő Albert Erdőgazdasági Szakmunkásképző Iskola.
Az 1950-es évektől napjainkig terjedő időszak ismertetése.

Antal Tamás felvétele 2003

Az „Alföldfásítás” c. állandó kiállítás. Bugac, Alföldfásítási Múzeum.
A kiállításnak helyet adó épület.

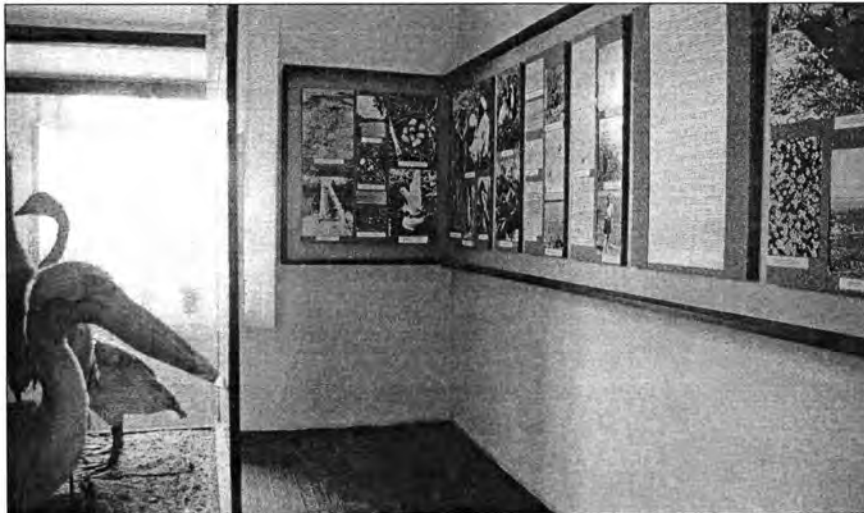
Antal Tamás felvétele 2003

Az „Alföldfásítás” c. állandó kiállítás. Bugac, Alföldfásítási Múzeum.

A kiskunsági erdőgazdálkodás történetét bemutató terem.

Antal Tamás felvétele 2003

„A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.

A „Fehér-tó” terem részlete.

Pápai Zoltán felvétele 1997

„A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
A Fehér-tó védetté nyilvánításának dokumentumai és tárgyi emlékei.
Pápai Zoltán felvétele 1997

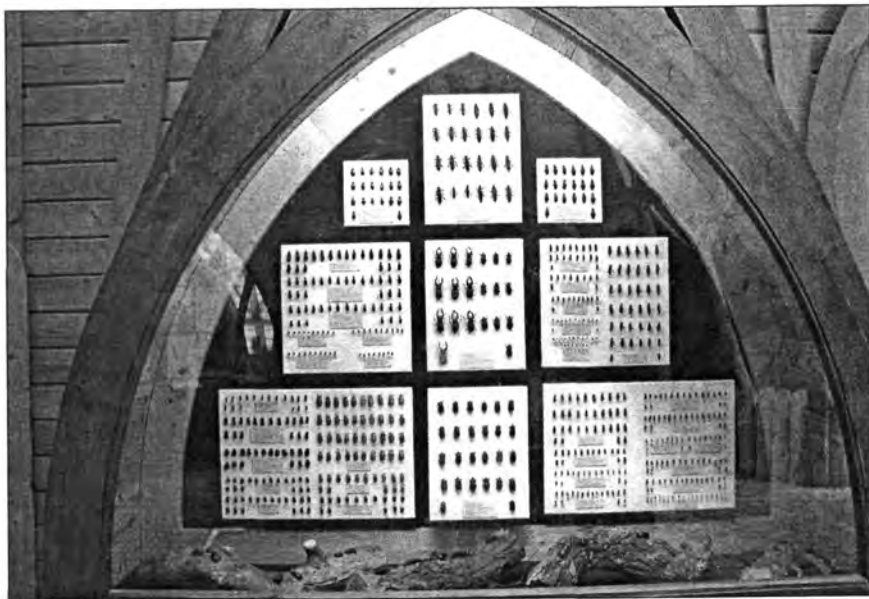
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
A kiállítás–együttes pavilonjai.
Antal Tamás felvétele 2003

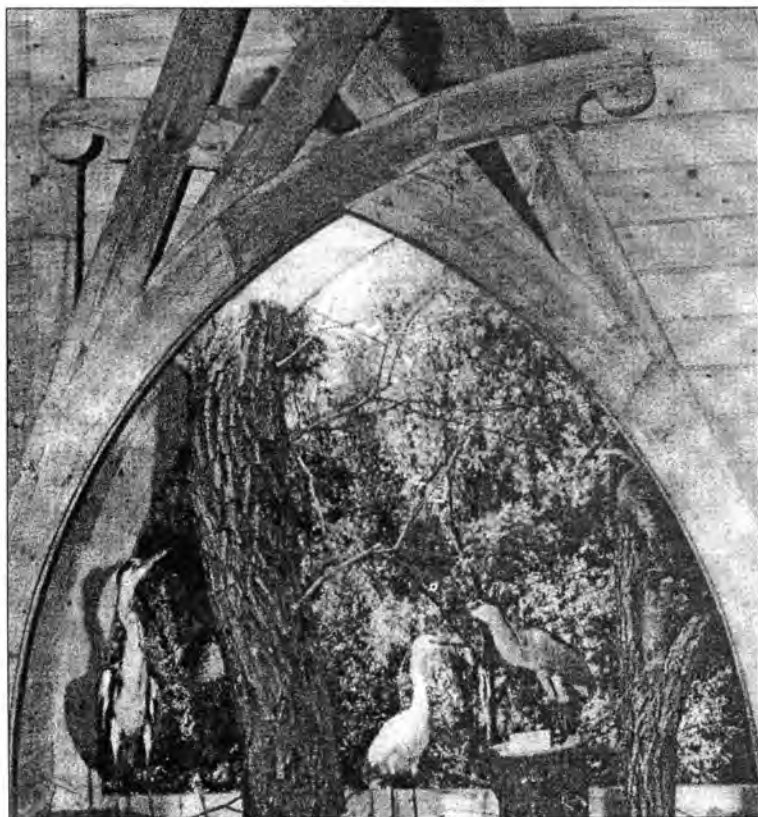
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
„Az erdő kialakulása” pavilon, a jégkorszaktól napjainkig terjedő időszak.
Antal Tamás felvétele 2003

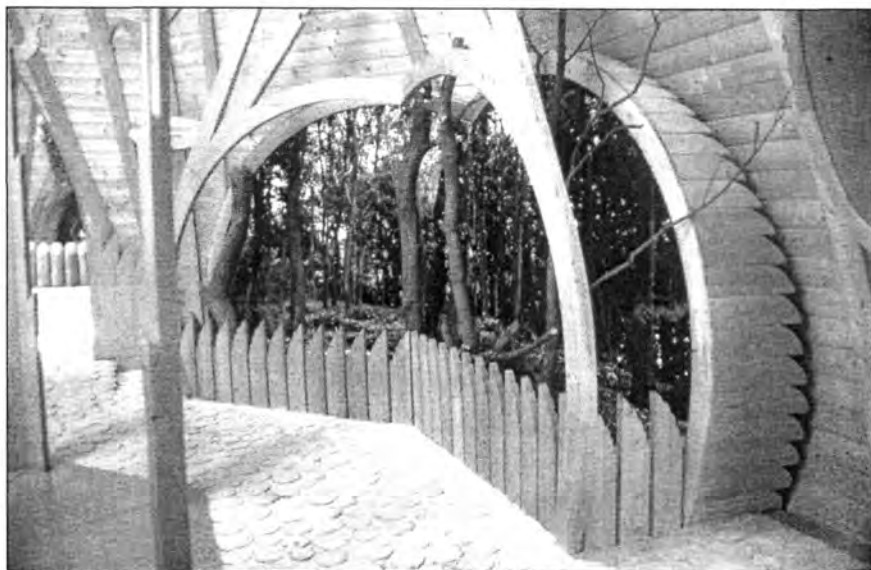
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
Alföldi erdők pavilonja, középelem és a „szürkenyaras”.
Pápai Zoltán felvétele 1997

„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
Alföldi erdők pavilonja, a bogárfal.
Antal Tamás felvétele 2003

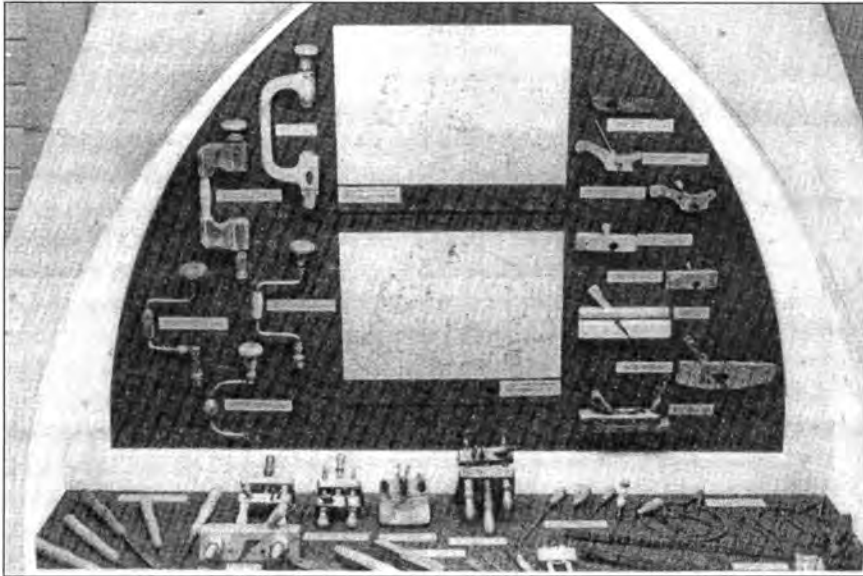
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
Alföldi erdők pavilonja, a hullámtéri gémtelpek madarai.
Pápai Zoltán felvétele 1997

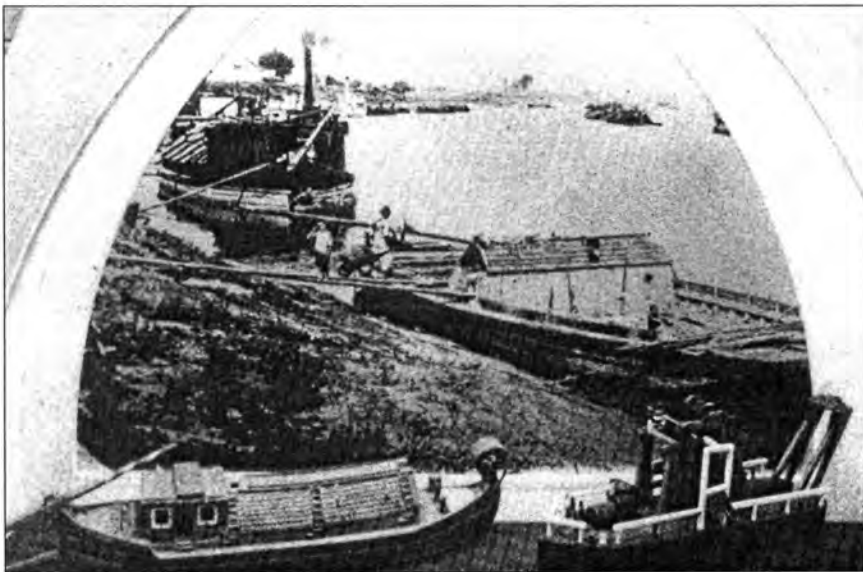
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
Hegyvidéki erdők pavilonja, a klimazonális tölgyes bemutatása féldiorámás megoldással.
Antal Tamás felvétele 2003

„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
„Az erdőgazdálkodás története Magyarországon” c. pavilon.
A középelem és a jobb oldali tárlók.
Antal Tamás felvétele 2003

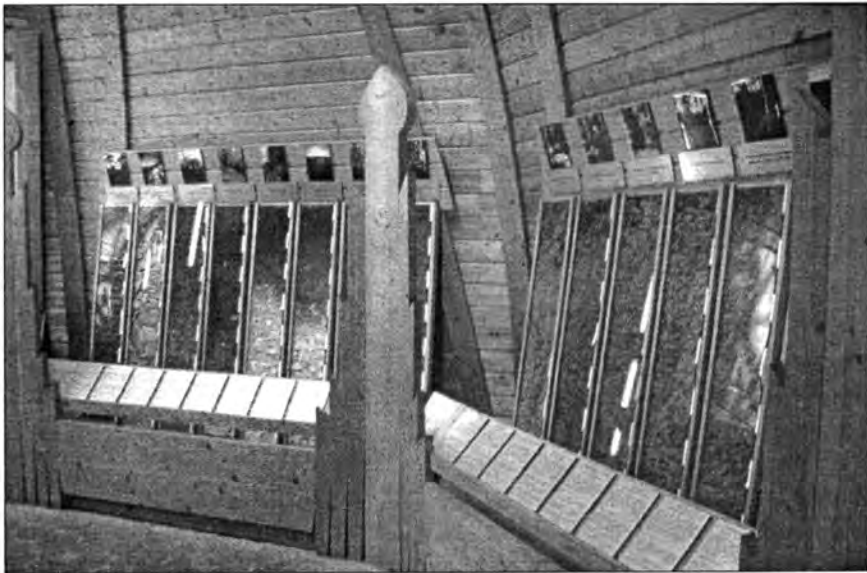
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
A fafeldolgozás pavilonja, ács, bognár és asztalos szerszámok.
Pápai Zoltán felvétele 1997

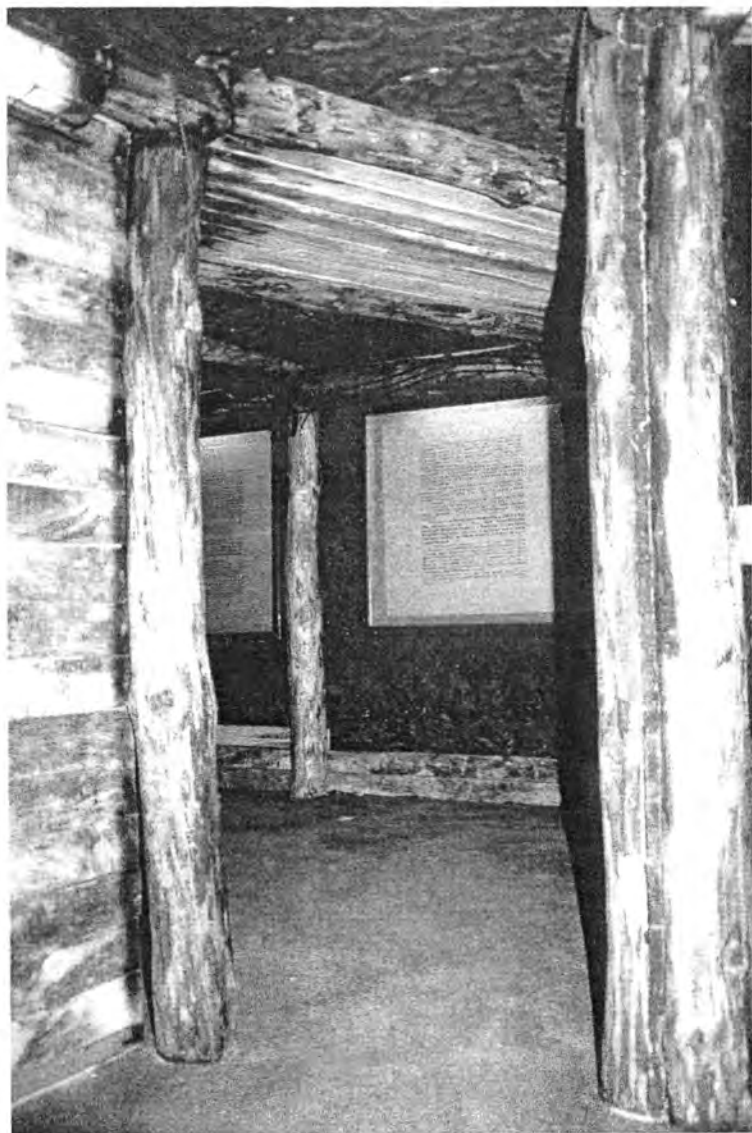
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
A „Fa a közlekedésben” c. pavilon, Tiszai hajók a (XIX–XX.) század fordulóján Szegednél.
Pápai Zoltán felvétele 1997

„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
A „Fa az építészetben” c. pavilon, torockói boronaház makettje.
Pápai Zoltán felvétele 1997

„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
„Magyarország talajtípusai” c. pavilon, talajmonolitok a megfelelő termőhelyi fotókkal.
Antal Tamás felvétele 2003

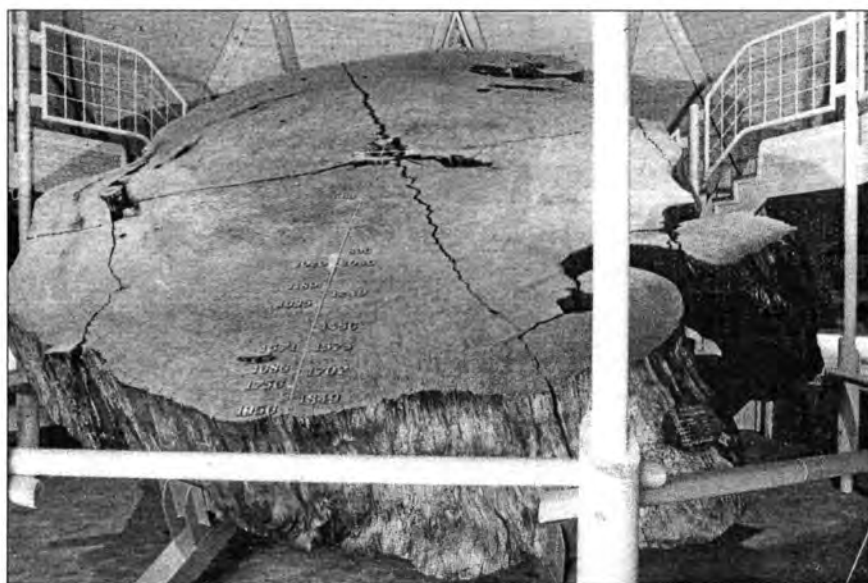
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.

„Fa a bányaművelésben” c. pavilon, bányaácsolat.

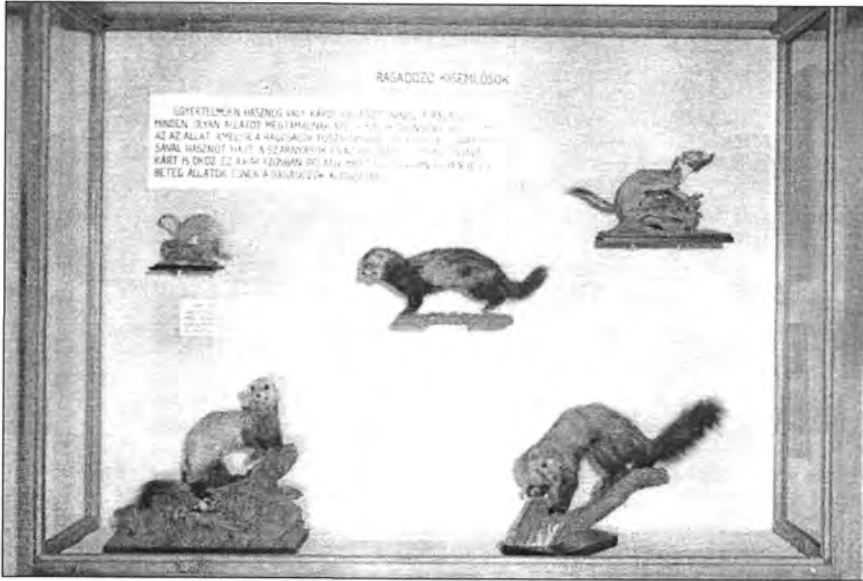
Antal Tamás felvétele 2003

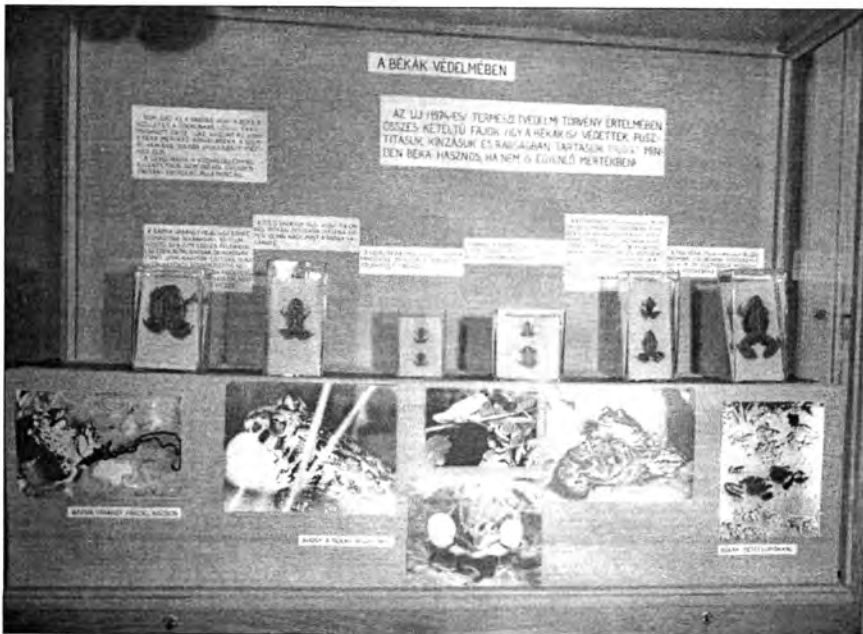
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
„Bütüs” pavilon, tülevelű fák korongjai termőhelyi fotókkal.
Antal Tamás felvétele 2003

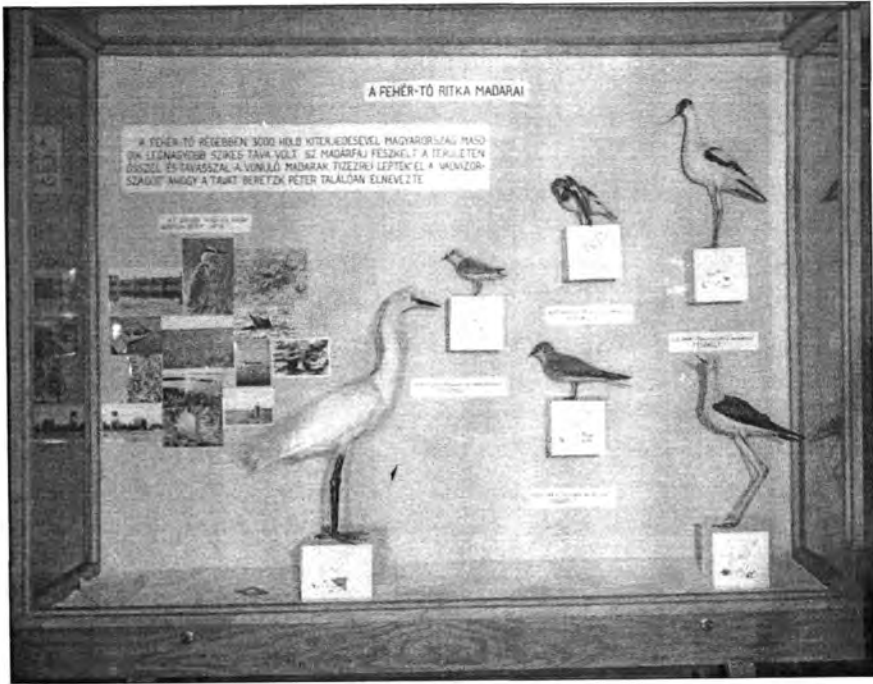
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
„Bütüs” pavilon, mamutfenyő (*Sequoiadendron giganteum*) korong.
Pápai Zoltán felvétele 1997

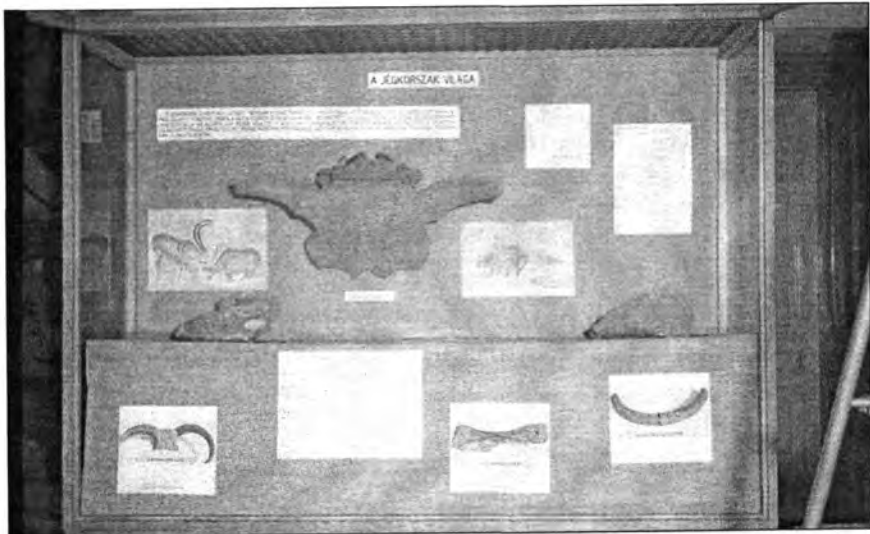
Az 1974-ben készült vándorkiállítások: „Ragadozó kismemlősök”.
Toppantó Istvánné felvétele 1974

Az 1974-ben készült vándorkiállítások: „A békák védelmében”.
Toppantó Istvánné felvétele 1974

Az 1974-ben készült vándorkiállítások: „A Fehér-tó élete”.(A főcímet a „ritka” kifejezés miatt megváltoztattuk)
Toppantó Istvánné felvétele 1974

Az 1974-ben készült vándorkiállítások: „A jégkorszak világa”.
Toppantó Istvánné felvétele 1974

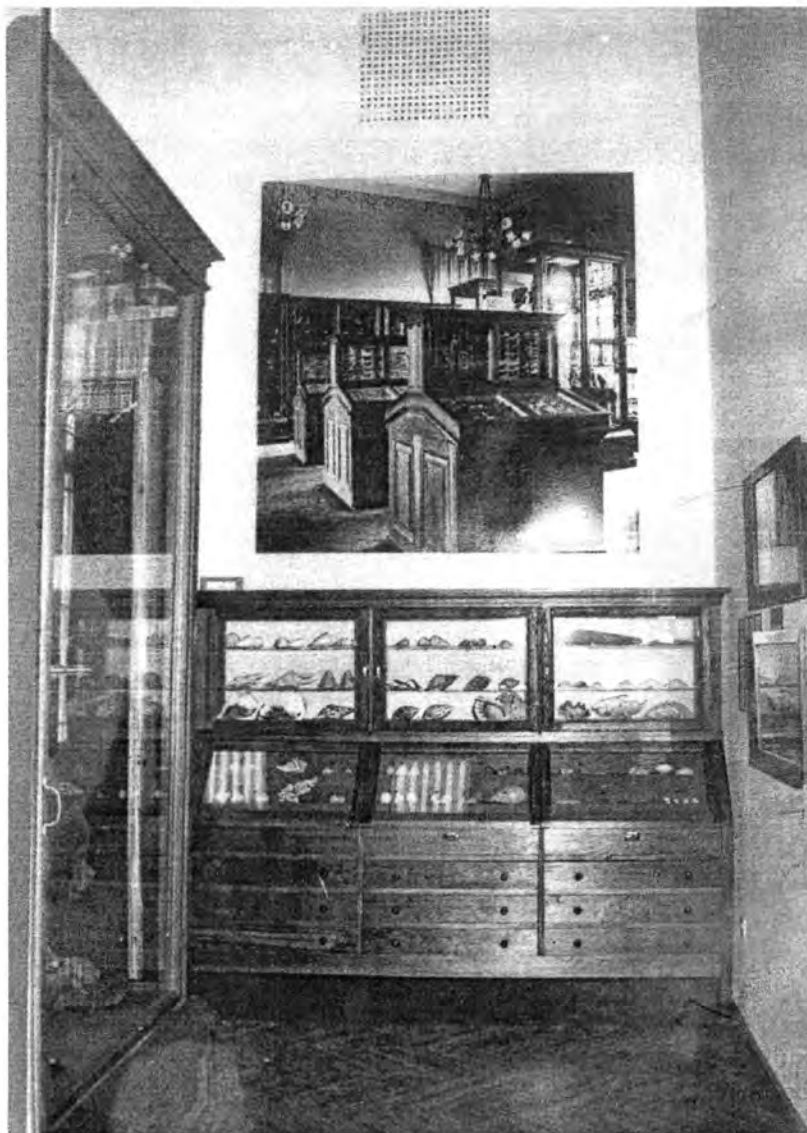
„Afrika egy magyar szücsmester, Gajdács Mátyás szemével” c. időszaki kiállítás
Szeged, Képtár 1985.

Toppantó Istvánné felvétele 1985

„A Csongrád megyei múzeumok dél-amerikai kincseiből” c. időszaki kiállítás
Szeged, Képtár 1987.

Toppantó Istvánné 1987

A „Raktárunk kincsei” c időszak kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum 1989.
Puhatestű gyűjtemény és az egykori raktár fotója.
Antal Tamás felvétele 1989

A „Raktárunk kincsei” c időszak kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum 1989.
Emlősök és madarak a XX. század elejéről.
Antal Tamás felvétele 1989